

KUOPION YLIOPISTON JULKAISUJA F. YLIOPISTOTIEDOT 39
KUOPIO UNIVERSITY PUBLICATIONS F. UNIVERSITY AFFAIRS 39

RIITTA HUUHTANEN

Tiedelaakson tiedonhakua

**Kuopion yliopiston kirjaston synty
ja ensimmäiset vuosikymmenet**

Seaching Information for the Science Park of Kuopio

Growth and the First Decades of the
Kuopio University Library, Finland

KUOPION YLIOPISTO
KUOPIO 2006

Jakelu/myynti: Kuopion yliopiston kirjasto
PL 1627
FI-70211 KUOPIO
Puh. 017 163 430
Fax 017 163 410
E-mail: skirj@uku.fi
<http://www.uku.fi/kirjasto/julkaisutoiminta/julkmyyn.shtml>

Sarjan toimittajat: Jarmo Saarti, FT
Kuopion yliopiston kirjasto

Jukka Kananen, FM
Kuopion yliopiston kirjasto

Julkaisijan osoite: Kuopion yliopiston kirjasto
Yliopistonranta 1 E, A-rappu
PL 1627
FI-70211 KUOPIO

Tekijän osoite: Riitta Huuhtanen
rhuhtanen@uku.fi

**Graafinen suunnittelu
ja taitto:** Sanna Mattinen

Kannen logo: Kuopion yliopiston kirjastokortti
Suunnittelija Markus Aaltonen

ISBN 951-781-138-1
ISBN 951-27-0124-3 (PDF)
ISSN 1235-0508

Kopijyvä
Kuopio 2006
Finland

Huhtanen, Riitta. Tiedelaakson tiedonhakua. Kuopion yliopiston kirjaston synty ja ensimmäiset vuosikymmenet. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 39. 2006. 134 s.

ISBN 951-781-138-1

ISBN 951-27-0124-3 (PDF)

ISSN 1235-0508

Tiivistelmä

Kuopion korkeakoulun kirjaston toiminta alkoi syksyllä 1972 vanhan asekkoulun tiloissa. Jo 1910-luvulla Kuopiossa oli koottu tieteellistä Suomi-kirjastoa, jonka toivottiin tukevan oman yliopiston saamista. Kliinis-lääketieteellisen kirjaston perustan muodosti keskussairaalan kirjasto. Myös Tutkimuskeskus Neulasekirjasto otettiin yliopiston kirjaston hoitoon. Yliopiston kirjastolla on Savilahden tiedelaaksossa neljä kirjastoa: Canthian kirjasto, Snellmanian kirjasto, Kuopion yliopistollisen sairaalan tieteellinen kirjasto (KYS) ja Tutkimuskeskus Neulasekirjasto. Viroista lähes puolet on saatu vakinaistamalla työllisyysvaroin hoidettuja tehtäviä. Ulkopuolista rahoitusta on hankittu kirjastonhoitosopimuksilla ja hankerahoituksena. Kokoelmien pääosan muodostavat aikakausjulkaisut. Erikoiskokoelmana säilytetään akateemikko A.I. Virtasen kirjasto. Atk-pohjaiset tiedonhaut aloitettiin vuonna 1974. Kirjastolla oli atk-luettelot jo ennen yliopistokirjastojen yhteisjärjestelmän Kuopus-tietokantaa. 1990-luvun lama aiheutti kirjallisuushankintojen romahduksen ja elektronisia palveluja ryhdyttiin voimakkaasti kehittämään. Kuopion yliopiston *Electronic Journal Collection* -sivut avattiin vuonna 1995. *FinELib*-ohjelman kautta kokoelma on kasvanut tuhansia lehtiä sekä tietokantoja ja kirjoja sisältäväksi elektroniseksi kirjastoksi. Itä-Suomen kirjastojen yhteistyönä syntyi Elef – *Electronic Library of Eastern Finland*. Oppimisedellyksiä parannettiin osallistumalla aktiivisesti oppimiskeskuksen perustamiseen. Kirjasto, tietotekniikkakeskus ja oppimiskeskus ovat yliopiston TOP, Tieto- ja opetuspalvelukeskus, joka tuottaa laadukkaita tieto- ja opetuspalveluja ja ylläpitää modernia oppimisympäristöä.

Yleinen suomalainen asiasanasto: tieteelliset kirjastot, historia, Kuopio, 1970-2000; kirjastot; Kuopion yliopisto; Kuopion yliopiston kirjasto

Universal Decimal Classification: 027.021(09)

Thesaurus of Sociological Indexing Terms: Universities; Libraries; History; Chronologies

Huhtanen, Riitta. Searching information for the Science Park of Kuopio. Growth and the First Decades of Kuopio University Library, Finland. Kuopio University Publications F. University Affairs 39. 2006. 134 p.

ISBN 951-781-138-1

ISBN 951-27-0124-3 (PDF)

ISSN 1235-0508

Abstract

Kuopio University Library began its work in autumn 1972 in the premises of the old armament school. As early as in the 1910s material for Scientific Suomi Library had been collected, and it was expected that it would support the creation of the local university. Basis for the clinical medical library was formed by the central hospital library. In addition, the library of the Research Centre Neulanan was in charge of the University Library. The University Library has four libraries in the Kuopio Science Park: Canthia Library, Snellmania Library, the Kuopio University Hospital Medical Library (KYS), and the Research Centre Neulanan Library. Almost half of the vacancies have been received by changing the short-term duties financed by employment funding to permanent jobs. Funding from the outside has been provided by agreements with the university, the KYS, and the Neulanan, and from project resources. Main part of the collections consists of periodicals. Academician A.I. Virtanen library is saved as a special collection. Databased information services started in 1974. The library had databased catalogues already before the collection database Kuopus. The depression in the 1990s caused a collapse in the acquisition of literature, and electronic services were strongly developed. The pages of the Electronic Journal Collection of the Kuopio University were opened in 1995. By the use of FinELib programme the collection has grown to an electronic library covering thousands of journals, databases, and books. Elef-Electronic Library of Eastern Finland was created as a joint effort by the libraries of Eastern Finland. Information retrieval courses were offered as network courses, too. Learning possibilities were improved by active participation in creation of the learning centre. The Library, the Information Technology Centre, and the Learning Centre are the TOP (Centre for Information and Learning Resource Services) of the university, which provides high-quality information services and maintains modern learning environment.

Universal Decimal Classification: 027.021(09)

Thesaurus of Sociological Indexing Terms: Universities; Libraries; History; Chronologies

Esipuhe

Kuopion yliopiston kirjasto on nuori Suomen yliopistokirjastojen joukossa. Sen toiminta alkoi vuonna 1972. Kolmenkymmenenviiden vuoden aikana on ehtinyt kuitenkin tapahtua paljon, jopa käänteentekeviä muutoksia niin Kuopion yliopiston kirjaston toiminnassa kuin yleensä yliopistokirjastoissa. Muutokset ovat tapahtuneet niin nopeassa tahdissa, että ne myös unohtuvat nopeasti. Siksi tuntui tarpeelliselta koota näitä tapahtumia yksiin kansiin – muistin virkistämiseksi ja muistojen herättämiseksi. Lähimpien vuosien toimintaa on kuvattu vain katsauksenomaisesti, varsinaisen historian kirjoitus jää tuleville kirjoittajille.

Korkeakoulun suunnitteluvaiheen ja alkuvuosien tietoja olen saanut professori Osmo Hännisen kokoamasta suunnittelutoimikunnan kirjastojaoston arkistosta. Osmo Hänninen toimi kirjastojaoston puheenjohtajana. Lisäksi ensimmäisistä vuosista ovat kertoneet kirjaston johtokunnan ensimmäinen puheenjohtaja professori Lauri Kärenlampi ja kirjaston ensimmäiset työntekijät. Heille lämpimät kiitokset tiedoista. 1980-luvulta lähtien pääasiallisena lähteenä ovat olleet kirjaston johtokunnan pöytäkirjat. Lisäksi olen seurannut kirjastolehtien kirjoittelua, raportteja ja muistioita saadakseni kuvan kunkin kauden keskeisistä, kaikille yliopistokirjastoille yhteisistä kysymyksistä, mitkä koskivat yhtälailla Kuopion yliopiston kirjastoa. Kirjaston kehitys on luonnollisesti ollut riippuvainen yliopiston kehitysvaiheista. Kirjasto on muotoutunut sellaiseksi kirjastoksi, jonka Kuopion yliopisto tarvitsee. Minulle oli suuri apu voidessani seurata Kaija Vuorion ammattimaista työskentelyä Kuopion yliopiston historian kirjoittajana. Amatöörin työ edistyi hitaammassa tahdissa, mutta valmistui kuitenkin kuvaamaan yliopiston neljäkymmenvuotista historiaa kirjaston kantilta.

Työssäni olen saanut käyttöön yliopiston ja Kuopion yliopistollisen sairaalan arkistoa-aineistoa ja kuvamateriaalia. Ensimmäisten vuosien kuvat ovat yliopiston kuvapalvelun arkistosta, uudemmat on saatu kirjastolta, yliopiston viestintäosastolta ja yksityishenkilöiltä. Kirjaston nykyiseltä henkilökunnalta olen saanut monenlaista apua teoksen julkaisukuntoon saattamisessa, teille kaikille yhteisesti kiitokset yhteistyöstä ja avunannosta.

Kuopiossa 20.9.2006

Riitta Huuhtanen

Sisällysluettelo

Yliopistokirjasto kaukaisena haaveena	13
Kuopion varhaisimmat kirjastot	13
Kymnaasin kirjasto	13
Koulukirjastot	14
Papiston kirjastot	15
Vankeuslaitoksen kirjasto	16
Kansankirjasto	16
Tieteellisten seurojen kirjastot	17
Suomi-kirjasto – tieteellinen kokoelmakirjasto	20
Hyvät kirjastot Kuopion yliopistohankkeen tukena	23
<i>Tieteellisten kirjastojen asema 1960- ja 1970-luvulla</i>	26
Kuopion korkeakoulun kirjastoa suunnitellaan	27
Kirjastojaostojen suunnitelmat	27
Keskussairaalan kirjasto myös korkeakoulun kirjastoksi	29
Korkeakoulun kirjasto nousee (1971-1983)	33
Työntäyteinen toiminta alkaa	33
Kirjaston hallinto ja tilat	33
Henkilökuntakysymys	36
Kokoelmien luominen	39
Muutto Savilahteen	41
Canthiaan – omiin tiloihin!	41
Snellmanian kirjasto valmistuu	43
Atk avuksi	46
<i>Tieteellisten kirjastojen automatisointisuunnitelmia</i>	48
Yliopistokirjastoksi (1984-1992)	49
Hallinnonuudistus	49
Yhteistyöllä kasvuun	50
Kirjastoyhteistyö	50
Elinkeinoelämän tietopalvelut	51
Kirjastonhoitosopimukset	53
Yliopistollisen sairaalan kirjasto	53
Neulasen kirjasto	56
Kotimaisia ja kansainvälisiä kontakteja	58

Kirjallisuudenhankintoja tehostetaan	61
Voimavarat kasvavat – kustannukset nousevat	61
Nobel-kirjasto ja muita lahjoituksia	61
Varastokirjasto omien kokoelmien täydentäjänä	63
Henkilöstökehitys	65
Kirjasto työllistäjänä ja kouluttajana	65
Nimikemuutoksia ja palkkauskokeiluja	67
Murroksen vuosikymmen (1993-2003)	71
Kirjastot kriisissä	71
Atk-järjestelmät ja tietoverkot valtaavat kirjaston	75
KUOPUS syntyy	75
Parempia palveluja tietoverkon välityksellä	77
Elektronisen kirjaston suunnittelu alkaa	80
Virtuaalikirjasto	81
Elektroninen aineistovälitys-hanke	82
e-collection	83
Kansallinen elektroninen kirjasto - FinELib	84
Hurrikaani kirjastossa	87
Uusi oppimisympäristö	90
KUKKO ja JULKI	94
Yhteistoimintaverkostot	97
Itä-Suomen kirjastoverkko	97
Yliopistokirjastojen neuvosto	99
Tulosjohtamisen kautta organisaatiouudistukseen	101
Käyttäjien ja kirjaston vuoropuhelua	105
Palvelut ja niiden käyttäjät	105
Kirjastolaisen muotokuva	108
Ei niinkään määrä kuin laatu	113
Lähteet	
Liitteet	
Liite 1: Kirjaston johtokunnan jäsenet ja varajäsenet	
Liite 2: Kuopion yliopiston kirjaston toimintaa numeroina	
Liite 3: Kuopion korkeakoulun/yliopiston kirjaston julkaisuja	

Yliopistokirjasto kaukaisena haaveena

Kuopion varhaisimmat kirjastot

Kymnaasin kirjasto

Kuopion yliopiston ja sen kirjaston syntyvaiheita selvitettäessä on mentävä ajassa yli 150 vuotta taaksepäin. Yläalkeiskoulun rehtori Johan Vilhelm Snellman arvioi Saimalehdessään 29.8.1844 juuri toimintansa aloittaneen Kuopion lukion merkitystä Savolle ja Karjalalle seuraavasti: *”Vasta vähän yli kaksi vuosisataa sitten perustettiin Turkuun Suomen ensimmäinen lukio, josta sitten kehittyi maamme yliopisto. Jokainen voi helposti nähdä, miten sivistys on tästä vähäisestä alusta kehittynyt. Miksei voisi toivoa, että nyt vihitty oppilaitos on vuorostaan kahden vuosisadan kuluttua, tai paljon aiemminkin, kehittynyt yhtä pitkälle?”*¹ Kului 120 vuotta ennen kuin Kuopio sai yliopistonsa, mutta Kuopion ensimmäinen tieteellinen kirjasto syntyi jo Snellmanin aikaan ja osin hänen myötävaikutuksellaan uuteen lukioon.

Vuoden 1843 kymnaasi- ja koulujärjestyksessä säädettiin: *”Jokaisella gymnaasilla pitää olemaan kirjasto, jota waraa myöten pitää sinne ostamalla wuotuisesti lisättämän”*. Kirjastoa varten oli pieni määräraha, mutta pääosin se karttui lahjoituksin. Vihkiäisjuhlassa piispa C.G. Ottelin oli kehottanut perustamaan stipendirahaston lukiota varten. Snellman julkaisi Saiman ilmaisena liitteenä selostuksen juhlasta ja kehotti kaikkia lukiota muistamaan lukion stipendirahastoa 20 hopearuplalla. Kun liitettä jaettiin Kuopion lisäksi Helsingissä, Turussa ja Porvoossa, yhteensä 500 kappaletta, kertyi lahjoituksista sievoinen summa. Lahjoittajien joukossa oli paljon oman koulun opettajia ja oppilaita sekä kirkonmiehiä sekä merkittäviä suomalaisen sivistyksen eteenpäin viejiä, kuten M.A. Castren ja Elias Lönnrot. Myös viranomaiset heräsivät ja Kuopion kirjasto sai kaksoiskappaleita mm. Viipurin ja Porvoon lukioista sekä Porvoon tuomiokapitulin kirjastosta. Kirjasto sai myös keisarillisen lahjoituksen, todellinen valtioneuvos J.A. Ehrenströmin kokoelman. Kirjasto tarjottiin Helsingin yliopistolle, mutta koska se ei sisältänyt paljonkaan yliopiston kirjastosta puuttuvaa, sieltä esitettiin, että se saattaisi olla tervetullut lahja Kuopion kymnaasille, joka oli lukioista heikoimmassa asemassa. Yliopiston kansleri, tuleva tsaari Aleksanteri II, hyväksyi esityksen ja niinpä Kuopion lukio sai kokoelman Helsingin yliopiston rahoituksella!

Ehkä merkittävimmin kirjaston kartuttamiseen vaikuttanut henkilö oli Ruotsin Kungliga Bibliotek'in johtajana toimiva Adolf Ivar Arwidsson, joka oli joutunut jättämään synnyinmaansa. Hän halusi tukea suomalaisten sivistyspyrkimyksiä ja laati julkisen vetoomuksen ruotsalaisille kustantajille ja muille kirjakokoelmien omistajille kehottaen heitä antamaan Kuopion kymnaasille kirjoja joista *”he voivat tai haluavat luopua”*. Ruotsissa tunnettiin edelleen kiinnostusta Suomea kohtaan. Kuutisenkymmentä kustantajaa, kirjakauppiasta ja virkamiestä vastasi vetoomukseen ja keräys lähti nopeasti käyntiin. Ruotsista saatiin lukion kirjastoon noin 1800 nidettä. Keräyksen tarkoitus jäi joillekin epäselväksi ja vetoomus saattoi luoda kuvan korkeammankin opetuksen alkamisesta. Tämän keräyksen ansiosta Kuopion yliopisto sai ensimmäisen lahjoituksensa, tosiasias-

sa kymnaasille tarkoitettun. Kirjakauppias ja kustantaja J.J. Flodin osoitti lahjoituksensa *Till Universitetet i Kuopio*.²

Matti Pohdon testamenttilahjoitus kohotti sitten Kuopion lyseon kirjaston aikansa parhaiden kirjastojen joukkoon maassamme. Matti Pohto oli kansanmies, joka oli ottanut elämäntehtäväkseen tuhoutuneen Turun Akatemian kirjaston kokoelman uudelleen keräämisen. Pohto sääti testamentissaan, että hänen kokoelmansa tuli jakaa neljälle kirjastolle. Helsingin yliopiston kirjasto sai ensimmäisenä ottaa siltä puuttuvat teokset. Seuraavaksi valinnan sai tehdä Kuopion kymnaasi. Lahjoituksen ansiosta lyseon kirjastossa on harvinaisuuksia ja vanhimpia suomalaisia teoksia. 1800-luvun lopulla Kuopiossa oli niihin oloihin suuri, noin 10 000 teosta käsittävä kirjasto. Vanha lyseon kirjasto on siirretty Kuopion kaupunginkirjaston – Pohjois-Savon maakuntakirjaston huomaan, jossa kokoelma on edelleen lukusalissa käytettävissä.³

Till Universitetet i Kuopio

- ✓ Gram. Frank Språkbruk
- ✓ Högsk. Ant. de. Savoyarden 5 del.
- ✓ " " Fabriksverket
- ✓ Värdet och Skapandets
- ✓ Skönding, M. och H. Karattis.
- ✓ " " Hög. för d. Ungdomen
- ✓ Resor, Tyst Läscho
- ✓ Saint-Helens, Two Women
- ✓ Dramatisk Salong 10 följ.
- ✓ Hörsamhet Promissor och följ.

Läscho den 29 Oct. 1845
J. J. Flodin

Ensimmäinen kirjalahjoitus Kuopion yliopistolle! John Joachim Flodinin lahjoituskirje 29.10.1845.

Koulukirjastot

Muillekin kouluille alkoi syntyä pieniä, oppilaille tarkoitettuja kirjastoja. Triviaalikoulun jatka- ja yläalkeiskoulu aloitti toimintansa vuonna 1843 ensimmäisenä rehtorina J.V. Snellman. Triviaalikoulun perintönä tuli myös kirjasto, mutta kirjoja oli tuskin nimeksi ja monilta oppilailta puuttuivat koulukirjatkin. Snellman kehotti Saiman välityksellä lahjoittamaan koululle kirjoja, koska varoja kirjojen ostoon ei ollut. Yläalkeiskoulun kirjasto kasvoi noin 2000 niteen kirjastoksi, joka jossain vaiheessa yhdistettiin lyseon kirjastoon.⁴

Vuonna 1845 aloitti toimintansa Kuopion naisväenkoulu, ns. köyhien tyttöjen koulu. Koulu oli suomenkielinen ja tarkoitettu köyhille ja orvoille tytöille, mutta edistyneemmille linjoille voitiin ottaa myös hyvin toimeentulevien työläisperheiden lapsia. Sen perustaminen liittyi suomalaisen kansanosan sivistämispyrkimyksiin, joita Snellmanin innoittamana pantiin alulle. Koulua ylläpidettiin johtokunnan naisten toimeenpanemilla arpajaisilla ja Snellman toimi sen neuvoa-antavana sihteerinä. Samaisilla naisilla oli lukuseura, jos-

sa harrastettiin suomenkielisten kirjojen lukemista ja kirjoja voitiin lainata muillekin tunnetuille henkilöille. Vuonna 1864 myös kouluun perustettiin lainakirjasto, joka oli tarkoitettu koulussa oleville ja etenkin sen entisille oppilaille lukuharrastuksen edistämiseksi. Lainausta oli maksullista. Kirjastoon hankittiin uskonnollisesti, sivistyksellisesti ja älyllisesti kehittävää kirjallisuutta. Lahjoittajista mainittakoon mm. professori August Ahlqvist-Okasanen. Kirjasto toimi vuoteen 1878 saakka, jolloin se yhdistettiin perustettuun yleiseen kansankirjastoon.⁵

Käsityöläisten sunnuntaikoulun kirjaston perusti vuonna 1862 konrehtori Anders Helander omin varoin, kaupungin kassa antoi avustusta 10 ruplaa. Kirjakauppias Aschan lupasi lisäksi, että Helander saa ostaa hänen kirjakaupastaan 10 ruplan edestä kirjoja kirjastoa varten. Kirjasto oli tarkoitettu käsityöläisammattilaisille ja heidän oppilailleen, mutta sieltä voitiin lainata satunnaisesti ”tunnetuille muillekin” kaupunkilaisille. Kirjasto yhdistettiin vuonna 1892 ns. Porvarillisen Työväenyhdistyksen kirjastoon.⁶

Myös 1800-luvun lopulla perustetuilla uusilla oppikouluilla oli omat koulukirjastonsa. Kuopion suomalaiselle tyttökoululle, sittemmin Kuopion tyttölyseolle, kertyi vuodesta 1879 alkaen lähes 12 000 niteen kirjasto.⁷ 1880-luvulla aloittivat toimintansa myös kauppa-oppilaitos ja teknillinen oppilaitos, Kuopion teollisuuskoulu, jolla oli edustava teknillinen kirjasto.⁸

Koulujen kirjastot sisälsivät oppikirjoja ja suomalaisia tieteellisiä teoksia, mutta samalla ne hoitivat tulevan yleisen kirjastolaitoksen tehtävää tarjoamalla oppilaille yleisivistävää luettavaa ja kaunokirjallisuutta. Tieteellisen kirjaston puuttuessa ammattillisten koulujen oli itse huolehdittava tarvittavan kirjallisuuden saatavuudesta. Ne ovat nykyisen ammattikorkeakoulun kirjastojen vaatimattomia alkuja.

Papiston kirjastot

Ammattikirjastoista syntyivät ensimmäisinä papiston kirjastot. Papisto oli saanut kirjallista sivistystä ja kirkkoherroilla oli aikalaisikseen usein hyvät kirjastot. Ensimmäisen papiston yhteiseen käyttöön tarkoitettu rovastikunnan kirjaston, ns. kontrahtikirjaston, perusti lääninrovasti A.J.E. Europaeus Liperiin ja vuonna 1850 arkkipiispa kehotti papistoa perustamaan tällaisia kirjastoja kaikkiin rovastikuntiin papiston sivistyksen ylläpitämiseksi. Kirjastoja ylläpidettiin vapaaehtoisilla jäsenmaksuilla, jotka oikeuttivat kirjaston käyttöön. Kontrahtikirjastot jäivät usein huonolle hoidolle ja kehittäminen pysähtyi. Virallisesti kontrahtikirjastot lakkautettiin vasta vuoden 1959 piispainkokouksen päätöksellä ja jäljellä olevia kokoelmia siirrettiin Helsingin yliopiston kirjastoon. Joistakin rovastikunnan kirjastoista lainattiin kirjallisuutta myös muille kuin papistolle ja ne toimivat siten kansankirjastojen edeltäjinä.⁹

Kuopion kontrahtikirjasto näyttää olleen näistä parhaiten hoidettu. Kirjastosta on säilynyt kolme luetteloa, joista ilmenee, että sinne tilattiin myös ulkomaisia kirjoja ja aikakauslehtiä. Parhaimmillaan kirjastossa oli n.150 kirjaa, uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi mm. matkakirjoja ja pedagogiikkaa sekä kolmisenkymmentä yliopistollista väitöskirjaa ja yli 30 sanoma- ja aikakauslehteä. Maksut määräytyivät aseman mukaan ja ne lähetettiin pitäjittäin kirjastonhoitajalle. Palauttamattomia kirjoja myös karhuttiin.¹⁰

Kuopion rovastikunnan intoa kirjaston ylläpitoon lienee edistänyt se, että alue oli kaukana opillisista keskuksista ja teologisen kirjallisuuden saanti muuten hankalaa. Toinen syy saattoi olla, että Kuopion hiippakunta oli nuori ja vireä, perustettu vasta vuonna 1851. Kontraktikirjasto näyttää siirtyneen tuomiorovastin alaisuuteen ja kokoelmat on luultavasti liitetty myöhemmin osaksi tuomiokapitulin kirjastoa. Kuopion tuomiokapitulin vanha kirjasto siirtyi hiippakunnan mukana Ouluun vuonna 1900. Uusi tuomiokapitulin kirjasto alkoi muodostua sotien jälkeen, kun Kuopiosta tuli jälleen hiippakunnan pääpaikka.

Vankeuslaitoksen kirjasto

Kansansivistysaatteeseen kuului, että valistamalla kansaa voitiin ohjata parempaan elämään. Vankeinhoitomenetelmiin kuului vankien opastaminen kunnan kansalaisiksi sielunhoidolla ja opetuksella. Kuopion lääninvankilassakin toimi vankeuslaitoksen koulun kirjasto. Vuodelta 1885 säilyneen kirjaston luettelon mukaan se sisälsi alkeisoppikirjoja, joukossa myös fysiologian teoksia, koska viinan ollessa suurin rikoksenuusimissyy sen fysiologiset vaikutukset haluttiin tuoda vankien tietoon. Toinen vankilakirjasto, vankeinhoitolaitoksen kirjasto oli syntynyt vartijoiden yhdistyksen toimesta ja sisälsi lukemista vartijoille. Se on edelleen Kuopion vankilan kirjaston osana.¹¹

Kansankirjasto

Kansankirjastoa, kaikille kansalaisille avointa kirjastoa, ei Kuopiossa 1800-luvun alkupuolella vielä ollut, vaikka kiinnostus lukemiseen oli herännyt. Jo 1840-luvulla kaupungissa mainitaan olleen lukuyhdistyksiä, joista syntyi sitten yksityisiä lainakirjastoja. Myös kirjakaupat, Aschan & Co ja Weurlander, harjoittivat maksullista kirjojen lainaus-toimintaa. Ensimmäiset yritykset kansankirjaston perustamiseksi tehtiin vuonna 1845, jolloin seurakunnan toimesta puuhattiin kirjastoa Kuopioon ja Maaningalle. Maaningalle kirjasto saatiinkin seuraavana vuonna, mutta Kuopio jäi vielä ilman. 1860-70-luvuilla kansankirjastot yleistyivät ja lähes joka pitäjässä Kuopion läänissä oli kirjasto.¹²

Vuonna 1872 avattiin Kuopiossakin kunnallistalolla lahjoitusvaroin kansankirjasto, joka oli avoinna *”joka keskiviikkoiltana klo 5-7 ip. kaikille säätyisille ihmisille, erittäinkin Kuopion kaupungin työväelle”*. Taloa kutsuttiin ”Ranetin kirkoksi”, koska se oli kaupungin toimeliaan kappalaisen August Fredrik Granitin asunto ja toimi samalla valistus- ja kousttilana. Hankkeen isä oli pastori Granit, joka ilmoitti yksityisen lahjoittajan jättäneen hänelle 400 mk kansankirjaston perustamiseksi kaupungin seurakunnalle. Lahjoittaja oli apteekkari A. Åkerman. Myös kauppaneuvos G. Raninilta saatiin rahoitusta ja ylioppilaat A.J. Malmberg (myöh. Mela) ja Bruno Granit näyttävät lahjoittaneen kansanvalistusluentojensa palkkiot kirjastoa varten. Kirjastoa hoiti aluksi pastorin poika Bruno Granit (myöh. Granit-Ilmoniemi). Kirjasto sai lahjoituksia silloin tällöin, mutta nidemäärä pysyi pienenä. Granit lienee itse maksanut suuren osan kirjaston kuluista. Vuonna 1873 kirjastossa oli 251 nidettä. Julkisten vetoomusten vuoksi kaupunki otti vuonna 1875 vastatakseen ja hoitaakseen kirjaston ja myönsi sen ylläpitoon viinapolttorahoista 700 markkaa. Kirjasto oli kansakoulun johtokunnan valvonnassa ja kirjastohoitajaksi ja tulevan lukusalin järjestysmieheksi nimettiin kansakoulunopettaja August Kuokkanen. Kirjasto majaili vuokra-

laisena useassa eri paikassa, mm. tyttökoululla ja vastavalmistuneella kaupungintalolla, kunnes se pääsi vuonna 1907 valmistuneeseen upeaan museo-kirjastotaloon. Vuonna 1908 kirjastonhoitajana aloitti kansakoulunopettaja Hannes Kotilainen, joka kirjastonhoitajakautensa jälkeen toimi sivutoimisena kirjastoapulaisena aina vuoteen 1953 saakka. Kirjasto oli vv. 1917-1929 yhdistettynä kansalaisopistoon ja sitä kutsuttiin kansalaisopiston kirjastoksi. Vasta vuonna 1929 perustettiin kaupunginkirjaston johtajan virka ja kirjastolle tuli oma johtokunta. Ensimmäiseksi kaupunginkirjaston johtajaksi valittiin FK Taavi Kahra.¹³

”Ranetin kirkon” kirjaston lisäksi Kuopiossa toimi 1800-luvun lopulla yksityinen lainakirjasto, Privata Låne Biblioteket, ja Savilahden alueella kyläläisten perustama lainakirjasto. Varat kirjojen ostoon saatiin ompeluseuratoiminnalla. Vuonna 1901 Savilahden kirjasto yhdistettiin haaraosastona kaupungin kirjastoon, mutta sitä ylläpidettiin edelleen lahjoituksin, keräyksin ja iltamien tuotolla. Kun julkisia varjoa ei saatu, tämän ensimmäisen sivukirjaston toiminta lakkasi pian ja kirjat yhdistettiin poliisilaitoksen kirjastoon.¹⁴

Tieteellisten seurojen kirjastot

J.V. Snellman oli Kuopiossa ollessaan herätellyt ruotsinkielistä sivistyneistöä suomenkielisen sivistyksen edistämiseen sekä tieteen että taiteen saralla. Snellmanin työtä jatkettiin ja 1800-luvun loppupuoliskolla Kuopion voidaan sanoa olleen suomenkielisen sivistyksen ja kulttuurin keskeinen paikka. Minna Canthin, Brofeldin veljesten ja Järnefeltien perheen lisäksi papisto, virkamiehet ja opettajat toimivat aktiivisesti suomalaisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi ja suomenkielisen kansanosan sivistämiseksi. Heidän toimestaan perustettiin kaksi Suomen vanhimpiin tieteellisiin seuroihin lukeutuvaa yhdistystä, Kuopion Isänmaallinen Seura vuonna 1883 ja Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistys vuonna 1897.

Kuopion Isänmaallinen Seura (KIS) otti mallia Suomalaisen kirjallisuuden Seuran, Muinaismuistoyhdistyksen ja Kansanvalistusseuran toiminnasta ja edisti samantapaisia tavoitteita Savossa. Sen toiminnan pääalueet olivat suomalaisen kirjallisuuden edistäminen ja julkaiseminen, isänmaan historia ja muinaismuistojen, tarujen ja esineiden keräilyminen sekä kansansivistyksen edistäminen mm. järjestämällä kansantajuisia luentoja ja ajamalla kansankirjastojen perustamista.¹⁵ Seuran kokoelmiin kuului myös kirjasto. Kirjasto kasvoi lahjoituksin ja ostoin ja sisälsi harvinaisuuksiakin. Seuran ”Vanhojen kirjain luettelossa” on mainittu 231 teosta, mm. Agricolan ”Se Wsi Testamenti” vuodelta 1548. Jotkut pitivät seuran kirjastoa tarpeettomana, koska kaupungissa oli jo lyseon kirjasto, mutta museon hoitajan mielestä oli hyvä olla useita säilytyspaikkoja tulipalojen varalta. Vaikka päällekkäisiä julkaisuja oli, kirjastojen kokoelmat alkoivat pian eriytyä. Teokset oli ryhmitelty aloittain kahteenkymmeneen luokkaan. KIS:n kirjasto oli Kuopion ensimmäinen varsinainen tieteellinen kirjasto, johon tietoisesti hankittiin tieteellistä tutkimuskirjallisuutta. Kun oma Aarni-sarja alkoi ilmestyä, aloitettiin myös julkaisuvaihto tieteellisten seurojen ja tutkimuslaitosten kanssa ja näin saatiin kirjastoon kattavat suomalaiset muinaistieteelliset ja historialliset sarjat. Kirjojen ja aikakausjulkaisujen hankintaan varattiin vuosittain määrärahaa. Kokoelmiin kuului myös käsikirjoituksia ja asiakirjoja. Teoksia annettiin lainaksi pyynnöstä.¹⁶ Kirjaston nidemäärä oli 1950-luvun lopulla jo yli 5000.¹⁷

Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen (KLYY) tarkoituksena oli herättää ja ylläpitää harrastusta luonnon tuntemiseen, tutkimiseen ja suojelemiseen ylläpitämällä luonnontieteellisiä kokoelmia, järjestämällä keskustelukokouksia ja julkaisutoiminnalla.¹⁸ Sillä oli myös kirjasto, tosin alkuvuosina ”köyhä”, koska kirjasto kasvoi lähinnä pienin lahjoituksin. Tavoitteet olivat paljon korkeammalla, sillä käyttöön olisi haluttu koko kotimaisen luonnontieteellisen kirjallisuuden lisäksi myös ulkomaista kirjallisuutta.¹⁹ Vuonna 1904 kirjasto kasvoi kerralla hyvinkin korkeatasoiseksi. Seuran kunniajäsen, kuopiolaislähtöinen luonnontutkija A.J. Mela oli määrännyt testamentissaan yhdistykselle useita luonnontieteellisiä kokoelmiaan ja kirjastonsa luonnontieteelliset ja maantieteelliset kirjat. Kirjasto sisälsi liki 2000 nidettä englannin-, saksan-, ranskan-, latinan-, ruotsin ja suomenkielistä kirjallisuutta. Lahjoituksen saavuttua valittiin yhdistykselle kirjastonhoitaja, kapteeni E. Hendunen.²⁰ Suurimman työn kirjaston pitkäaikaisena hoitajana teki opettaja Juho Pekkarinen, joka järjesti kirjaston uudelleen 43 aineenmukaiseen luokkaan. Kirjastoon alettiin saada myös yliopiston luonnontieteellisiä väitöskirjoja.²¹

Museoseuroilla oli paljon yhteisiä tavoitteita. Jäsenistössä oli useita molempiin seuroihin kuuluvia henkilöitä, joista monet olivat muutenkin yhteiskunnallisesti valveutuneita ja toimivat mm. kaupungin valtuusmiehinä. Seurojen esine- ja kirjakokoelmat kasvoivat ja niitä jouduttiin siirtelemään paikasta toiseen. Vuonna 1897 tehtiin kaupungille esitys tontin varaamisesta erityistä museotaloa varten. Kun kaupungintalolla toimiva kirjasto- ja lukusali myös tarvitsivat kipeästi lisätilaa, syntyi ajatus ns. kansantalosta, jossa kirjasto- ja kokoustilojen lisäksi olisi paikka myös museoseuroille. Nykyinen museorakennus valmistui vuonna 1907 ja seurat saivat sijoittaa kokoelmansa sinne. Museota hoidettiin edelleen sivutoimisesti seurojen voimin, tosin kaupunginavustuksella. Vasta 1960-luvulla kaupunki perusti ensimmäiset museonhoitajan virat, mutta jo olemassa olevat kokoelmat jäivät seurojen omistukseen. 1980-luvulla kokoelmat siirtyivät kaupungin museolaitoksen haltuun. Kuopion Isänmaallisen Seuran kirjasto on nykyisin osa kulttuurihistoriallisen museon käsikirjastoa ja Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen kirjat ja lehdet sisältyvät luonnontieteellisen museon kirjastoon.

Seuroilla on ollut merkittävä vaikutus Kuopion kirjastojen kehitykseen. Seuroina sekä aktiivisten jäsentensä kautta ne myös alkoivat ajaa oman yliopiston saamista Kuopioon.

Kuopion museo-kirjastotalo 1920-luvun lopulla. Talossa sijaitivat Kuopion Isänmaallisen Seuran ja Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen kirjastot sekä kansankirjasto ja Suomi-kokoelma.
Kuva: Lauri Marjanen/Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Suomi-kirjasto - tieteellinen kokoelmakirjasto

1850-luvulla esitettiin valtiovallan taholta yliopiston hajottamista tai jopa Aleksanterin yliopiston siirtoa pois Helsingistä lähinnä poliittisista syistä. Kuopionkin mahdollisuuksia selvitettiin. Professorina toimivan Snellmanin mielestä yliopisto oli kuitenkin keskitettävä pääkaupunkiin.²² Myös lehdistössä keskusteltiin vilkkaasti yliopisto-opetuksen viemisestä suomenkielisen rahvaan ulottuville. Yliopiston katsottiin olevan jo liian suuri ja kaukana suomenkielisen väestön asuinpaikoista. Mm. Borgå Tidningissä (6.9.1856) ehdotettiin, että Kuopioon perustettaisiin suomenkielinen yliopisto ja Wasabladetissa (4.4.1868) katsottiin, että yliopisto olisi saatava myös ruotsinkielistä rahvasta lähelle ja ehdotettiin, että ruotsinkielinen yliopisto perustettaisiin Vaasaan, suomenkielinen Kuopioon.²³ Vähitellen lehdistökeskustelu laantui ja yliopisto jäi Helsinkiin.

Keskustelu kuitenkin herätti pohtimaan, mitä edellytyksiä Kuopiolla todellisuudessa oli yliopiston saamiseksi. Tarvittaisiin hyvä tieteellinen kirjasto. Kuopiossa oli jo lukion ja museoseurojen kirjastot, mutta ne eivät riittäneet, vaan tarvittiin kirjasto, joka palvelisi laajemmin tutkijoita ja sanomalehtimiehiä. Kuopioon sopisi Suomi-kirjasto, jolloin ainakin suomalainen tutkimustieto saataisiin myös kuopiolaisten tiedontarvitsijoiden käyttöön. Fennica- eli Suomi-kirjastojen ”keksijä” oli kansatieteilijä ja kansansivistysmies Theodor Schwindt. Hän tähdensi ”kansalliskirjastojen” merkitystä kansansivistyksen syventämisessä. Hän ehdotti, että kaupunginkirjastojen yhteyteen oli ryhdyttävä kokoamaan ns. Suomi-kirjastoja. Schwindt oli yhteydessä useisiin päättäjiin ja tuttaviansa suomenkielissä kaupungeissa, mm. Kuopiossa.

Kuopiossa aloitteen Suomi-kirjaston perustamista teki vuonna 1902 kaupunginvaltuustossa fil.tri, Kuopion Isänmaallisen Seuran esimies K.O.G. Hannikainen. Päätös perustamisesta tehtiin, mutta varoja ei saatu. Hanke lähti liikkeelle vasta vuonna 1910 tohtori Schwindtin esitelmöityä kaupungissa. Heti tilaisuuden jälkeen eräät kaupungin liikemiehet lahjoittivat 1800 markkaa pohjarahastoksi Suomi-kirjastolle. Näillä hankittiin valtiopäiväasiakirjat. Merkittävän lahjoituksen tekijät olivat rouva Viola Ranin, tirehtööri E. Biese, kauppaneuvokset Birger Hallman ja Herman Saastamoinen sekä kapteeni Carl Sundman. Uudessa museo-kirjastorakennuksessa oli tilaa myös Suomi-kirjaston kartuttamiseen.

Kokoelma alkoi karttua lahjoituksin ja vuosina 1911-1915 valtuusto myönsi Suomi-kirjastoon hankintarahoja anniskelutoiminnan voittovaroista. Varat ohjattiin Isänmaalliselle Seuralle, joka huolehti kirjallisuuden valinnasta ja hankinnasta, mutta kokoelma sijoitettiin yleisen kirjaston tiloihin. Erityistä huomiota oli kiinnitettävä maakuntakirjallisuuteen, Kuopiota ja Savoaa koskevan kirjallisuuden hankintaan. Suomi-kirjaston ohjelma oli laaja ja kunnianhimoinen: *”Suomi-kirjastoon on muodostettava mahdollisimman täydellinen kokoelma Suomessa ilmestynyttä ja Suomea koskevaa kirjallisuutta; erityisesti on pidettävä silmällä Savon maakuntaa ja Kuopion seutua. Suomi-kirjastoon hankitaan kaikki alkuperäinen Suomessa ilmestynyt tieteellinen ja kaunokirjallinen kirjallisuus kielestä riippumatta. Kaikenlainen tilapäis- ja liikepainatus jätetään hankkimatta; paitsi Kuopiota ja Savoaa koskeva, joka koetetaan hankkia mahdollisimman täydellisesti. Sa-*

moin talletetaan kirjastoon vain tärkeimmät pääkaupungin sanomalehdet, kaikki Kuopio lehdet, ja, mikäli tilaa ja varoja on, myös muut Savon maakunnassa ilmestyvät lehdet ja sitä paitsi kaikki jollain tavoin arvokkaat aikakausjulkaisut. Myös todella kirjallisesti ja sivistyshistoriallisesti arvokas käännöskirjallisuus on hankittava. Lopuksi on koetettava niin täydellisesti kuin suinkin hankkia muualla ilmestynyt Suomea koskeva kirjallisuus: samaten muissa maissa painetut arvokkaat suomalaisten miesten teokset”.

Erityisesti korostettiin, että *”Suomi-kirjasto ei siis ole kansanomaisen lainakirjasto, vaan tieteellinen kokoelmakirjasto, eikä siis siitä lainatakaan kotiin kirjallisuutta muuta kuin poikkeustapauksissa tieteellistä tutkimustyötä varten. Sen kirjoja on tilaisuus käyttää vastedes mainittavassa opintolukusalissa”.* Jos ohjelma olisi toteutunut, Kuopioon olisi syntynyt lähes täydellinen tieteellisen Fennican kokoelma.²⁴

Kuopio tuli todenteolla mukaan yliopistokeskusteluun, kun lyseon lehtori ja Luonnon Ystävien johtokunnan jäsen Kurt H. Enwald julkaisi 12.1.1911 Savossa ja Savottaressa pääkirjoituksen *”Eikö Suomen toinen yliopisto olisi saatava Kuopioon?”* ja Helsingin Sanomatkin piti Kuopiota yliopistolle sopivana paikkana.²⁵

Kuopion Isänmaallinen Seura ja Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistys olivat etujoukkoa yliopistoasian ajamisessa. Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, Isänmaallisen Seuran perustajajäsen Kustaa Killinen esitti 30.1.1911 valtuustossa, että se ryhtyisi toimiin yliopiston saamiseksi kaupunkiin. Valtuusto asettiikin ehdotuksen taakse. Seuraavana päivänä Kuopion Isänmaallinen Seura ja Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistys järjestivät neuvottelun, jonka puheenjohtajana toimi tohtori Hannikainen ja sihteerinä maisteri Kurt Enwald. Tehtailija Antti Kaukosen ehdotuksesta tilaisuus päätti pyytää valtuustoa valitsemaan yliopistokysymystä varten toimikunnan, johon kuuluisi kaupungin edustajien lisäksi edustus Kuopion Isänmaallisesta Seurasta, Luonnon Ystävien Yhdistyksestä sekä Kuopio Teknillisestä Yhdistyksestä, Kuopion Kauppaseurasta, Kuopion Seudun Opettaja Yhdistyksestä ja Kuopion läänin maanviljelysseurasta. Kaupunginvaltuusto suhtautui ehdotukseen myönteisesti ja asetti erityisen yliopistovaltuuskunnan edistämään asiaa. Valtuuskuntaan valittiin Antti Kaukonen, Kustaa Killinen ja K.O.G. Hannikainen. Lisäksi em. seurat saivat nimetä edustajansa.²⁶

Yliopiston mahdollista tuloa ajatellen valtuuskunta myönsi vuonna 1912 käyttövaroistaan 2500 markkaa Suomi-kirjaston kartuttamiseen. Niillä ostettiin Schvindtin valitsemaa yhteiskuntataloudellista kirjallisuutta helsinkiläisen kirjakauppa Minervan konkurssipesästä. (Loput Minervan varastosta osti samana vuonna perustettu Jyväskylän tieteellinen kirjasto, jyvaskyläläisten ajamaa tulevaa yliopistoa varten).²⁷ Suomi-kirjaston järjestäminen oli sivutoimiselle kansankirjaston hoitajalle aivan ylivoimainen tehtävä ja yliopistovaltuuskunnan jäsenet joutuivat osallistumaan jopa tieteellisten sarjojen ja kirjojen luettelointiin. Kuopiolaissyntyinen Kansanvalistusseuran kirjastosihteerin, myöhemmin Suomen Kirjastoseuran sihteerin, Juho Arvi Kemiläinen kirjoitti vuonna 1912 Savo-lehteen artikkelin *”Yliopistonkirjasto, samalla maakuntakirjasto”*, joka ilmaisi sen, että tavoiteltiin yliopistokirjastoa, joka palvelisi koko maakuntaa.²⁸

Varoja Suomi-kirjaston luomiseen ei ollut läheskään siinä määrin kuin kunnianhimoisen ohjelma olisi vaatinut. Kokoelma kuitenkin karttui alkuvuosina melko hyvin niin,

että vuonna 1918 Suomi-kirjastossa oli 5104 julkaisua, kun kaupunginkirjaston muut kokoelmat käsittivät vain hieman enemmän, 5335 nidettä. Sen jälkeen kasvu hidastui. Suurimmillaan vuonna 1956 Suomi-kokoelmassa oli 5986 teosta ja pikkukirjasta. Sen käyttö oli vähäistä ja kokoelman yhdistämistä muuhun kokoelmaan kehoitettiin tarkastuskertomuksissa harkitsemaan 1940-luvulta lähtien. Lopullisesti Suomi-kokoelma hajotettiin eri osastoille vuonna 1957, jolloin Kuopiota ja Pohjois-Savo koskevasta aineistosta muodostettiin kotiseutukokoelma, nykyinen maakuntakokoelma. Suomi-kokoelmasta ei siirtojen yhteydessä kuitenkaan poistettu mitään.²⁹

1920-luvulla yliopistohanke alkoi hiipua. Kuopio oli vaarassa menettää jopa lyseon kirjaston kokoelmat. Niitä havittelivat sekä Jyväskylän tieteellinen kirjasto, jonka piirissä omaa yliopistoa ajettiin edelleen voimakkaasti, että uusi Turun suomalainen yliopisto kirjastoaan varten. Erityisesti lehtori Kurt H. Enwald taisteli lyseon kirjaston säilyttämisen puolesta tulevaa maakuntakirjastoa ajatellen. Lyseon kirjasto jäi Kuopioon.³⁰ Sen tieteellinen osa siirrettiin 1960-luvun lopulla kaupunginkirjastoon. Kuopion yliopistohanke uinahti 30 vuodeksi

Kuopiossa oli sadan vuoden verran koottu hyvää perustaa yliopiston kirjastolle, etenkin humanistista yliopistoa ajatellen. Yliopistokirjastoa saatiin kuitenkin vielä odottaa.

Hyvät kirjastot uudelleen heränneen yliopistohankkeen tukena

1950-luvulla alettiin uudelleen voimakkaasti vaatia, että myös Itä-Suomeen oli saatava yliopisto. Kuopiossa aloitti vuonna 1956 toimintansa kesäyliopisto ensimmäisenä Itä-Suomessa. Rehtorina toimi piispa Eino Sormunen ja hänen jälkeensä professori Kauko Pirinen. Kesäyliopistotoiminnan päämääränä oli nimenomaan, että se toimisi askelmana oman korkeakoulun saamiseksi Kuopioon. Opetus oli humanistivoittoista.³¹

1960-luvulla yliopistotaisto alkoi todenteolla. Pohjois-Savon maakuntaliitto ja Kuopion kaupunki asettivat ensimmäiseksi tavoitteekseen yliopiston perustamisen Kuopioon. Voimakkaan sysäyksen tähän antoi vuonna 1958 asetettu Itä-Suomen kulttuurikomitea, jossa käsiteltiin toisaalta tutkimuslaitoksen, toisaalta yliopiston sijoittamista Itä-Suomeen. Komitean korkeakoulujaoston tehtävänä oli tutkia humanistisen yliopiston perustamista Kuopioon. Avainhenkilönä oli komitean jäsen, Kuopion piispa Eino Sormunen, joka oli esittänyt ajatuksen humanistisen yliopiston perustamisesta Kuopioon. Valtuuston kokouksessa 21.3.1960 otettiin hänen aloitteestaan käsiteltäväksi kysymys, ottaisiko Kuopion kaupunki yliopiston vastaan ja voisiko se luovuttaa tontin yliopistolle. Yliopiston nimeksi tulisi Itä-Suomen Humanistinen Yliopisto ja opetus ehdotettiin aloitettavaksi jo syksyllä 1963 väliaikaisissa tiloissa. Kaupunginvaltuusto teki periaatepäätöksen tontin lahjoittamisesta Itä-Suomen yliopistoa varten ja väliaikaisten tilojen järjestämisestä yliopistolle.

Myös kirjastokysymystä ryhdyttiin selvittämään. Tehtävä annettiin Kuopion kaupunginkirjaston johtajalle Kaarina Huttuselle. Aluksi kirjastolle ja kirjallisia töitä varten oli varattava väliaikaista tilaa. Kaupunginkirjaston toivottiin saavan viralliset maakuntakirjasto-oikeudet ja uuden kirjastorakennuksen saaminen katsottiin välttämättömäksi. Suunniteltiin, että uusi kirjasto olisi myös korkeakoulun käytössä ja sen tarpeisiin varattiin lisätilaa n. 250 m². Valtuusto päätti tehdä voitavansa myös kirjastokysymyksen ratkaisemiseksi yliopistoa tyydyttävällä tavalla.³²

Yliopistoasiaa ryhdyttiin nyt kiireesti ajamaan. Maakuntaliitto nimesi Itä-Suomen korkeakoulun neuvottelukunnan suunnittelemaan korkeakoulua. Sen puheenjohtajana toimi aluksi kaupunkineuvos Yrjö Nikkilä, sitten kaupunginjohtaja Eino Luukkonen. Sihteerinä toimi maakuntaliitosta maisteri Aarne Väinämö, jonka kokoamiin asiakirjoihin seuraavat tiedot suurelta osin perustuvat.

Ensimmäisessä kokouksessa 24.10.1960 piispa Sormunen esitti, että Helsinkiin palkattaisiin asiamies yliopistohanketta hoitamaan. Asian ratkaisua ei voitaisi enää viivytellä ja Sormusen mielestä Kuopio oli eittämätön ykkönen humanistisen korkeakoulun paikkana. Myös lääketieteen opetusmahdollisuuksia alettiin selvittää keskussairaalan toimesta. Lääketieteen kliinisen opetuksen perustana mainitaan maan suurin keskussairaala sekä alueen lukuisat muut sairaalat. Tavoitteena oli siis saada monitieteinen korkeakoulu. Lääketieteen kliinisen osaston lisäksi siihen suunniteltiin teknis-luonnontieteellistä, humanistista ja ortodoksisen teologian osastoja.³³

Kuopion kaupunki ja Pohjois-Savon maakuntaliitto lähettivät Itä-Suomen kulttuuri-komitealle yhteisen lausunnon, jossa esitettiin ryhdyttäväksi kiireellisiin toimenpiteisiin korkeakoulun perustamiseksi Itä-Suomen keskukseen, Kuopioon. Nimeksi esitettiin Kuopion virkatutkintokorkeakoulua. Aluksi tähdättiin välitutkintoihin, työelämään kouluttaviin virkatutkintoihin, mutta *"sikäli kuin korkeakoulu kirjastonsa, laitostensa ja opettajavoimien suhteen ajanmittaan kehittyä ja akateemisten loppututkintojen lisääntyvää tarvetta esiintyy, voidaan ajatella korkeakoulun toiminnan ulottamista ainakin eräillä aloilla laudaturvaiheeseen ja siitäkin etemmäs varsinaisen tieteellisen tutkimuksen alueelle"*.

Tieteellinen kirjasto katsottiin korkeamman opetuksen erääksi edellytykseksi ja Kuopion mahdollisuuksia perusteltiin siellä jo olevilla kirjastoilla ja kokoelmilla seuraavasti: *"Kuopion yli 100 000 nidettä käsittävä kaupunginkirjasto on maan suurimpia ja on viime vuosina Kuopion kesäyliopiston sekä maakunnallisten tehtäviensä vuoksi laajentanut voimakkaasti nimenomaan tieteellisen kirjallisuuden osuutta. Yhdessä Kuopion lyseon, Kuopion isänmaallisen Seuran ja Kuopion Luonnontieteilijöiden Yhdistyksen n. 45000 nidettä käsittävien tieteellisten kirjakokoelmien kanssa kaupunginkirjasto muodostaa maassamme ainutlaatuisen perustan uudelle korkeakoulukirjastolle. Maakuntaliitto pyytää kulttuurikomiteaa tässä suhteessa kiireellisesti ottamaan lausunnon Helsingin yliopiston kirjaston johtajalta."* Nämä kirjastot tukisivat humanistista ja luonnontieteellistä opetusta.³⁴

Lääkäripula vain paheni ja Lääkintöhallituksen pääjohtajan Niilo Pesosen johdolla toimiva komitea selvitteli lääkärikoulutuksen laajentamistarvetta ja keskussairaaloiden kehittämistä. Kuopio oli ehdottomasti pidettävä mukana kilpailtaessa lääkäreiden koulutuspaikasta. Keskussairaalan liittohallitus myönsi reumatologian dosentti Martti Okalle virkavapautta suunnitelman laatimista varten. Ehdotuksen mukaan sairaalan välittömään läheisyyteen tuli rakentaa lääketieteellistä tiedekuntaa varten laitospaikka, jossa olisi tilat myös luentosaleille ja lääketieteelliselle kirjastolle. Kirjastossa tulisi olla vähintään kirjastonhoitaja ja kirjastoamanuenssi. Syksyllä 1961 julkistetussa kulttuurikomitean mietinnössä ehdotettiin Itä-Suomen korkeakoulun perustamista Lappeenrantaan ja lääkärikoulutuksen aloittamista vastustettiin täysin. Ehdotus nostatti vastalauseita muuallakin kuin Kuopiossa ja lausunnoissa vaadittiin heti toisen valtion komitean asettamista selvittämään uuden korkeakoulun tarvetta maassamme.³⁵

Tämä ns. Suomalaisen komitea esitti vuonna 1965, että Itä-Suomen yliopisto tulisi Lappeenrantaan. Jos erillinen lääketieteellinen korkeakoulu perustettaisiin, se tulisi Kuopioon, jossa oli parhaat edellytykset yliopistollisen keskussairaalan toiminnalle. Todennäköisimmältä ratkaisulta näytti, että Kuopio voisi saada lääketieteellis-hammaslääketieteellisen koulutuksen, mutta Kuopiossa katsottiin, että tueksi tulisi saada myös muita aineita, lähinnä luonnontieteitä. Maakuntaliitto kiinnitti Helsinkiin tutkimussihteerin, maisteri Eino Lyytisen, tekemään lisäselvityksiä. Selvityksessä Kuopio todetaan kirjastopalvelujen osalta ylivoimaiseksi, kirjastojen kokoelmat olivat kolminkertaiset Lappeenrantaan verrattuna. Kaupunginkirjastossa oli 160 000 nidettä ja keskussairaalan kirjastoon tuli vuonna 1964 jo 160 tieteellistä aikakauslehteä ja kirjoja oli 3000. Opetusministeriö selvitytti myös, millaisia maa-alueita kaupungeilla oli tarjota mahdolliselle korkeakoululle.

Rakennushallitushallitus suositti Kuopiolle Neulaniemen aluetta, jossa oli tilaa laajentua. Kaupunginvaltuusto varasikin vuonna 1965 koko Neulaniemen korkeakoululle ja samalla uusittiin lupaus rakentaa professoreille asunnot ja tukea opiskelija-asuntotuotantoa.³⁶

Hallitus antoi lakiesitykset Kuopion ja Joensuun korkeakoulujen sekä Lappeenrannan ja Tampereen teknillisten korkeakoulujen perustamisesta marraskuussa 1965. Hallituksen esityksen mukaan Kuopiossa harjoitettaisiin lääketieteellistä ja hammaslääketieteellistä opetusta ja tutkimusta; luonnontieteellistä opetusta annettaisiin vain lääketieteen tarpeisiin. Eduskunnan sivistysvaliokunta lisäsi ehdotukseen kuitenkin luonnontieteiden opetuksen ja edellytti opetuksen laajentamista muillekin aloille. Laki Kuopion korkeakoulun perustamisesta hyväksyttiin eduskunnassa 4.3.1966 ja presidentti vahvisti sen 25.3.1966.³⁷

Tieteellisten kirjastojen asema 1960- ja 1970-luvulla

Tieteelliset kirjastot toimivat hyvin erilaisissa organisaatioissa ja olivat tavoitteiltaan erilaisia. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa alettiin ymmärtää, että kirjastojen yhteisten kehittämistavoitteiden vuoksi olisi muodostettava yhteisiä elimiä. Tieteellisten kirjastojen lautakunta oli toiminut vuodesta 1954 lähtien tehtävänä ohjailla yhteiskäytäntöjä mm. kaukopalvelussa. Se myös järjesti tieteellisten kirjastojen virkatutkintojen tentit ja hyväksyi suoritukset. Lisäksi oli toiminut joitakin kehittämistoimikuntia, mm. kurssikirjastojen organisointitoimikunta.¹

Tieteellisen kirjastoverkon keskeisen osan muodostivat yliopistojen ja korkeakoulujen kirjastot. Uusien yliopistojen syntyminen nosti yliopistokirjastojen kehittämisen tapetille. Heräsi kysymys, miten kirjastot otetaan huomioon korkeakoululaitoksen suunnittelussa ja hallinnossa. Kirjastot eivät olleet erillisiä liitännäisiä, vaan elimellinen osa tutkimusta ja opetusta ja niiden kehittäminen kytkeytyi kiinteästi korkeakoululaitoksen kehittämiseen. Tieteellisillä kirjastoilla oli ollut pysyvä asiantuntija korkeakouluneuvoston humanististen tieteiden jaostossa, joka käsitteli yleisluontoiset kirjastokysymykset ja yleiskorkeakoulujen kirjastoja koskevat asiat, mutta ei erikoiskorkeakouluja koskevia kirjastoasioita.² Vuonna 1970 korkeakouluneuvostoon asetettiin neljäksi vuodeksi tietopalvelujaosto, jonka tehtävänä oli käsitellä korkeakoulujen kirjasto- ja atk-asiat.³

Opetusministeriöön perustettiin Tieteellisen kirjallisuuspalvelun toimikunta käsittelemään kehittyvää tieteellistä ja teknistä kirjallisuuspalvelua (=informaatiopalvelua) koskevia asioita. Kirjallisuuspalvelun menetelmät kehittyivät uuden atk-tekniikan ansioista huimaa vauhtia. Suomi oli äskettäin liittynyt OECD-järjestöön, joka kiinnitti erityistä huomiota tieteellistä ja teknistä kirjallisuuspalvelua koskeviin kysymyksiin. ”Kirjallisuuspoiminnan” suunnittelu ja eteenpäinvieminen Suomessa vaati uudelleenorganisointia.⁴ Kirjallisuuspalvelutoimikunnan korvasi Tieteellisen informoinnin neuvottelukunta. Sen tehtävänä oli laatia suunnitelmia ja tehdä ehdotuksia tieteellisen ja teknisen informoinnin kehittämiseksi ja henkilökunnan kouluttamiseksi sekä edistää alan kansainvälistä yhteistyötä. Ensimmäisen toimikunnan jäsenenä oli mm. fil.tri Pentti Kauranen, silloin vielä Helsingin yliopiston radiokemian laitokselta, mutta pian Kuopion korkeakoulun leivissä. Vuonna 1969 opetusministeriöön saatiin myös ylimääräinen esittelijän toimi tieteellisiä kirjastoja ja kirjallisuuspalvelua koskevia asioita varten.⁵ Tieteellisten kirjastojen lautakunnan ja Tieteellisen informoinnin neuvottelukunnan korvasi sitten Tieteellisen informoinnin neuvosto (Tinfo), joka aloitti toimintansa 1.10.1972. Neuvostossa oli 16 kolmeksi vuodeksi määrättyä jäsentä.⁶ Puheenjohtajana oli kirjastonhoitaja Esko Häkli ja yhtenä jäsenenä Kuopion korkeakoulun suunnitteluprofessori Jaako Syrjämäki.⁷

Korkeakoulun kirjastoa suunnitellaan

Kirjastojaostojen suunnitelmat

Välittömästi lain hyväksyminen jälkeen asetettiin Kuopion korkeakoulun valmistelutoimikunta puheenjohtajana aluksi professori Oiva Ketonen ja vuodesta 1967 lääkintöhallituksen pääjohtaja Niilo Pesonen. Valmistelutoimikunnalla oli myös kirjastojaosto, jonka puheenjohtajana toimi apulaisprofessori Jaakko Jalas ja jäsenenä kirjastonhoitaja (ylikirjastonhoitaja vuodesta 1975) Esko Häkli Helsingin yliopiston kirjastosta ja kirjastonhoitaja Ritva Sievänen-Allen Lääketieteellisestä keskuskirjastosta. Kirjastosuunnitelmassa ehdotettiin hajakeskitettyä kirjastoa, jonka muodostaisivat keskuskirjasto ja kolme laitostyhmäkirjastoa. Näin kirjallisuus olisi keskitetysti käytettävissä, mutta kuitenkin lähellä käyttäjiä, eivätkä kokoelmat pirstoutuisi lukuisiin laitostyhmäkoihin. Suunnitelmassa korostettiin, että kirjasto tulee huomattavassa määrin palvelemaan koko Itä-Suomen väestöä alueen ainoana luonnontieteiden ja lääketieteen kirjastona. Henkilöstösuunnitelmassa tavoitteena oli 44 virkaa. Tärkeänä pidettiin, että kirjaston suunnittelutyö aloitettaisiin ajoissa ja siksi ylikirjastonhoitajan virka tulisi perustaa jo vuonna 1970 korkeakoulun suunnitteluryhmän osaksi.⁸ Kirjastojaoston jäsen Esko Häkli kirjoitti muutama vuosi myöhemmin yleisesti uusien korkeakoulujen kirjastotoiminnan edellytyksistä todeten, että uudella korkeakoululla on oltava jo opetustoiminnan alkaessa hyvin toimiva ja riittävästi varustettu kirjasto. Edelleen hän korosti, että uudessa kirjastossa on heti alkuun oltava lähes täysilukuinen määrä virkoja perushankintojen ja suunnittelun vuoksi.⁹

Kirjastojaoston mietintö oli ensimmäinen etukäteen laadittu, yhtenäinen suunnitelma korkeakoulukirjastoista. Kuopion korkeakoulun suunnittelutoimikunta saikin kiitosta siitä, että se oli ensimmäisenä noudattanut Tieteellisen kirjaston lautakunnan ja kansainvälisten kirjastoyhdistysten liiton IFLAn suositusta kokonaissuunnittelusta.¹⁰

Kuopion korkeakoulun suunnittelutoimikunta puheenjohtajana, va. rehtori Olli Castrén jatkoi työtä korkeakoulun valmistelutoimikunnan ehdotusten pohjalta syksystä 1969 lähtien. Vuosi 1970 oli kiireistä suunnitelmien laadinnan aikaa ja korkeakoulujen kilpailutilanne kiihtyi. Toimikunnalla oli toimisto Helsingissä. Pysyvää henkilöstöä olivat Castrénin lisäksi suunnitteluprofessorit Osmo Hänninen ja Jaakko Syrjämäki, hallinnollinen ja tekninen sihteeri sekä 1.10.1971 lähtien kirjastonhoitaja Pertti Tiainen. Vuonna 1972 mukaan tuli Data-EKG -projekti johtajaan lääk.lis. Yrjö Jokinen¹¹

Laskentakeskuksen johtaja Yrjö Jokinen ja kirjastonjohtaja Pertti Tiainen promootiopurjehduksella vuonna 1978.
Kuva: Pekka Kuhmonen/Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Tavoitteena oli uudentyyppinen opetus Yhdysvaltojen mallin mukaan. Eri tieteen alojen opetusta integroitaisiin ja erityyppiset toiminnot piti saada tiiviiseen yhteistyöhön, josta syystä korkeakouluun ei haluttu tiedekuntajakoa. Yhdysvalloista haettiin myös la-

boratorioiden mallia, jossa kullekin opiskelijalle oli varattu kolme työskentelypaikkaa: low bench, high bench ja yksityinen opiskelutila. Kuopiossa toteutettiin ”köyhän miehen malli”: rakennettiin monikäyttölaboratorioita ja yksityistä opiskelua varten kirjastoon tuli varata riittävästi lukusalitilaa. Kirjasto miellettiin alusta alkaen eräänlaiseksi oppimislaboratorioksi.¹²

Suunnittelutoimikuntaan perustettiin jaostoja valmistelemaan yksityiskohtaisesti toiminnan aloittamista. Kirjaston suunnittelua varten asetettiin kirjastojaosto 8.11.1971. Sen puheenjohtajana toimi Osmo Hänninen, sihteerinä Pertti Tiainen ja jäsenenä esittelijä Juhani Hakkarainen (myöh. ylitarkastaja, korkeakouluneuvos) opetusministeriöstä, kirjastonjohtaja Eila Jalkanen Kuopion kaupunginkirjastosta, alikirjastonhoitaja Pirkko Wegelius Helsingin yliopiston kirjastosta, osastonhoitaja Anneli Veilahti Lääketieteellisestä keskuskirjastosta sekä Jaakko Syrjämäki.¹³

Kuopion korkeakoulun rakentamista varten julistettiin kutsukilpailu. Voittaneen, arkkitehti Juhani Kataisen ehdotuksen pohjalta korkeakoululle alettiin suunnitella omia tiloja kaupungin lahjoittamalle alueelle Savilahteen. Väliaikaisiksi tiloiksi kunnostettiin vanhalta kasarmialueella, Puistokatu 20:ssä oleva asekoulun rakennus, joka koulun siirryttyä muualle oli varattu korkeakoulua varten. Rakennuksessa oli ”tupa” myös kirjastolle. 52 neliömetrin tilaan tehtiin lukusali ja siitä erotetut kolme työsoppea henkilökunnalle, lisäksi saatiin 90 neliömetrin kirjavarasto. Seminaarisalien yhteydessä oli tilaa käsikirjoille. Lisätilaksi vuokrattiin keväällä 1972 kaupunginkirjaston kellarista 220 m² kirjavarastoksi. Kaupunginkirjasto oli vuonna 1967 saanut uuden, oman rakennuksen, mutta enää ei voitu ajatellakaan, että se toimisi myös korkeakoulun kirjastona monestakin syystä: tila oli riittämätön ja kirjasto oli liian kaukana ylipistoalueesta. Myöskään sen kokoelmat eivät vastanneet korkeakoulun tarpeita, kun opetusalat olivat vaihtuneet humanistisista lääketieteeseen ja luonnontieteisiin.¹⁴

Keskussairaalan kirjasto myös korkeakoulun kirjastoksi

Suunnittelutoimikunta teki syyskuussa 1971 neuvottelumatkan Kuopioon. Mukana oli myös kirjastoasiantuntijoita, jotka tutustuivat ase-koulun tiloihin sekä keskussairaalan kirjastoon. Samana päivänä oli myös järjestetty kirjastoa koskeva neuvottelutilaisuus kaupunginkirjastossa sekä lehdistötilaisuus korkeakoulun tulosta paikkakunnalle.¹⁵

Koska korkeakoulun pääkoulutusala oli lääketiede, kirjaston kokoelmien perustan tulisivat muodostamaan Kuopion keskussairaalan kirjaston jo olemassa olevat kokoelmat. Kuopion keskussairaalan piiriin kuntainliiton jäsenkuntien ja Kuopion korkeakoulun välinen perussopimus allekirjoitettiin 17.2.1972. Sairaala muuttui yliopistolliseksi keskussairaalaksi (KYKS), jonka tieteellisen kirjaston hoito yliopistollisista keskussairaaloista annetun lain mukaan kuului yliopistolle. Kuopion keskussairaalan kirjasto oli sairaala-kirjastoksi hyvin varustettu. Keskussairaalaan oli siirretty Kuopion lääninsairaalan kirjat ja vuosittain oli hankittu lisää kirjallisuutta eri osastoille. Lääkärikunta oli osallistunut kirjallisuuden valintaan ja käsittelyynkin, lehtien käsittelyn oli hoitanut toimistohenkilökunta. Vuonna 1959 johtava lääkäri esitti liittohallitukselle, että kirjastojen järjestely annettaisiin sivutoimena kirjastokokemusta omaavan henkilön hoidettavaksi. Virka perustettiin vuonna 1961 ammattikirjallisuuden hoitoa varten. Seuraavana vuonna tehtiin sopimus kaupungin kanssa potilaskirjaston perustamisesta Kuopion kaupungin sivukirjastona. Vuonna 1973 kirjasto käsitti noin 3000 nidettä ja muutosvaiheessa sairaalaan tuli yli 200 lääketieteellistä lehteä. Kaukolainatilauksia tehtiin n. 800/v, mikä osoittaa lääkäreiden tutkimusaktiivisuutta.¹⁶ Ensimmäisenä kirjastoapulaisena toimi Kyllikki Räsänen ja vuodesta 1970 lähtien Alli Miettinen.¹⁷ KYKS:n lääketieteellisen kirjaston suunniteltiin toimivan myös korkeakoulun kliinislääketieteellisenä osastokirjastona.

Kirjastokysymyksestä järjestettiin 23.3.1972 neuvottelu sairaalassa. Mukana oli ylilääkäreitä, ylihoitaja ja suunnittelutoimikunnasta Osmo Hänninen ja Pertti Tiainen. Tilaisuudessa kartoitettiin opetuksen vaatimaa kliinislääketieteellisen kirjallisuuden tarvetta ja sen sijoittamista sairaalan kirjastoon. Päätettiin, että tähän kliinislääketieteelliseen osastokirjastoon pyritään sijoittamaan noin 300 aikakausjulkaisua. Lehtiä pidettäisiin sairaalan tiloissa 3-5 vuotta ja vanhemmat vuosikerrat luovutettaisiin korkeakoulun kirjaston varastoon. Kirjastotilaa toivottiin 100% lisää. Kirjastoon tulisi mahdollisimman pian saada kokopäiväinen hoitaja. Vuonna 1972 kirjastonhoidon tuntimäärä korotettiin 20 tuntiin viikossa. Vuonna 1974 korkeakoulu perusti kliinislääketieteellistä osastokirjastoa varten kirjastoapulaisen viran, johon virkaan sairaalan kirjaston hoitaja siirrettiin.¹⁸

Virallisesti keskussairaalan kirjaston asema oli vielä epäselvä eikä ollut tietoa siitä, maksaako kirjaston hankinta- ja hoitokustannukset keskussairaalaliitto vai korkeakoulu yliopistollisista sairaaloista annetussa laissa sanottiin: ”*Yliopisto suorittaa myös keskussairaalan tieteellisen kirjaston hankinta- ja hoitokustannukset...*” Laadittaessa vuoden 1973 talousarvioita talousjohtaja esitti, peläten valtionavun menetystä, että ennen kuin kirjaston hankintamenot, n. 70 000 mk, otetaan sairaalan talousarvioon, pyydetään lääkintöhallitukselta lausuntoa. Lausuntopyyntöillä haluttiin selvittää, kuuluvatko Kuopion

yliopistollisessa keskussairaalassa toimivan kirjaston hankintamenot valtionapuun oikeuttaviin menoihin ja saadaanko kirjastonhoitajan palkkaukseen lain tarkoittamaa valtionapua. Liittohallitus päätti kuitenkin hyväksyä yksimielisesti kirjaston hankintamäärärahan sairaalan talousarvioon kuuluvaksi ja katsoi, ettei lääkintöhallituksen lausuntoa tarvittu.¹⁹

Kuopion korkeakoulu tarvitsee kirjoja

Kuopion korkeakoulu aloittaa toimintansa vuoden 1972 syksyllä; lääketieteen opiskelijoita tulee 100 ja lisäksi luonnontieteiden opiskelijoita. Vastaavasti perustetaan samalla joukko lääketieteen prekliinisiä ja luonnontieteellisiä laitoksia, joille saadaan kunnostetuksi tyydyttävät laboratoriotilat Kuopion kaupungin keskustaan. Huolimatta siitä, että tutkimustilat saadaan kuntoon, on kuitenkin tutkimustyön kannalta ratkaisevalla tavalla välttämättömän kirjaston aikaansaaminen kohdannut valtiovallan taholta vastatuulta, eikä sen perustamiseen ole saatu riittävästi määrärahoja ja henkilöunutta. Nyt käännyimme puoleenne tiedustellen, onko teillä mahdollisesti lääketieteen tai luonnontieteiden (matematiikka, tilastotiede, tietojenkäsittely, fysiikka, erityisesti elektroniikka ja säteilyfysiikka, kemia, biokemia, genetiikka, mikrobiologia, eläintiede, kasvitiede ja maantiede) kirjallisuutta, erityisesti aikakauslehtien vuosikertoja, jotka voisitte lahjoittaa uuden korkeakoulun kirjastolle.

Lähempiä tietoja asiasta antavat allekirjoittaneet sekä Kuopion korkeakoulun va. kirjastonhoitaja, maist. Pertti Tiainen, os. Kuopion korkeakoulu, Runeberginkatu 31 A 1, 00100 Helsinki 10, puh. 90-440 136. Mahdollisten kirjalähetysten osoite on Kuopion korkeakoulun kirjasto c/o Kuopion kaupungin kirjasto, osoite Maaherrank. 12, Kuopio, puh. 971-81 411. Korkeakoulu maksaa tarvittaessa rahtikulut.

Olli Castrén
Osmo Hänninen
Jaakko Syrjämäki

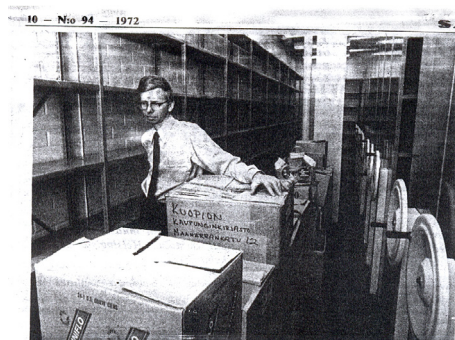
Korkeakoulun kirjaston kokoelmien hankinta aloitettiin jo ennen toiminnan alkamista vuonna 1971. Suunnittelutoimikunnalla oli kirjallisuudenhankinta-rahaa rajallisesti, 50 000 mk. Siksi toimikunta esitti joulukuussa 1971 kotimaisissa lääketieteen ja kemian aikakauslehdissä vetoomuksen vanhempien lehtivuosikertojen saamiseksi. Lahjoitusten ansiosta saatiin kotimaisista ja keskeisistä ulkomaisista lehdistä täydelliset sarjat. Lahjoituslaatikoita ryhdyttiin vastaanottamaan kaupunginkirjaston varastoon maaliskuusta 1972 lähtien. Syyslukukauden alkuun mennessä lahjoituksia oli saatu noin 600 000 markan arvosta, huomattavia määriä: aikakausjulkaisuja 3000 nid., väitöskirjoja 3000 nid., vanhempaa kirjallisuutta 3000 nid. ja uutta kirjallisuutta ja haku-teoksia 500 nidettä. Kaksoiskappaleitaan lahjoittivat mm. Turun ja Helsingin hammaslääketieteelliset kirjastot, Lääketieteellinen keskuskirjasto, Eläinlääketieteellinen kirjasto ja Teknillisen korkeakoulun kirjasto. Lukuisat yksityishenkilöt, etenkin lääkärit ja apteekkarit, lahjoittivat lähinnä kotimaisia aikakauslehtiä. Lahjoittajista mainittakoon kuopiolainen apteekkaripariskunta Einar ja Hjördis Malmström, joiden lahjoitus käsitti noin 600 farmasian, kemian ja kasvitieteen kirjaa ja noin 300 aikakauslehtivuosikertaa, joukossa kaikki pohjoismaiset farmasian lehdet.²⁰

Uudempaa lahjoituskirjallisuutta saatiin yliopistoilta, Suomalaiselta tiedeakatemialta, kirjakaupoilta, kustantajilta ja lääkefirmoilta. Myös ulkomaisista "sisarkirjastoista" tuli lahjoituksia. Ensimmäisen vastaanotetun kirjan nimiölehdelle kirjas-

Suunnitteluprofessorien vetoomus lahjoitusten saamiseksi korkeakoulun kirjastolle. Suomen lääkärilehti 1972.

tojaoston puheenjohtaja Osmo Hänninen ja kirjaston johtaja Pertti Tiainen kirjoittivat: ”Tämä on ensimmäinen Kuopion korkeakoulun kirjastoon saapunut kirja”. Valitettavasti aikojen saatossa on unohtunut, mikä teos oli kysymyksessä.²¹ Koko lahjoitussuman purkaminen ja luettelointi kesti kuitenkin vuosia, jopa vuosikymmeniä, henkilökunnan vähyyden vuoksi.

Asekoulun tilat olivat keväällä 1972 valmiit vastaanottamaan korkeakoulun. Kirjastojaosto teki 20.4. tutustumismatkan kirjaston tiloihin ja samalla järjestettiin keskussairaalan henkilökunnalle tutustuminen uuteen kirjastoon sekä kirjastotalkoot. Talkoilla siirrettiin KYKS:n vanhempaa aineistoa Puistokadulle: 123 aika-kausjulkaisua, yhteensä 854 vuosikertaa, sekä vanhentuneita kirjoja ja kaksoiskappaleita 50 hyllymetriä. Alkuinnostuksessa muodollisuudet unohtuivat ja keskussairaalan omistaman kirjallisuuden luovutus hyväksyttiin liittohallituksessa jälkikäteen vasta vuonna 1975. Samalla päätettiin, että sairaalan kirjaston varastokoelma siirrettäisiin jatkossakin korkeakoulun kirjaston varaston yhteyteen.²²

KORKEAKOULUN KIRJASTON suhteellisen pienten tiloihin on tiiviillä sijoituksella saatu hyllyille pituutta peräti kilometrin verran. Kirjastonhoitaja Pertti Tiainen seisoo tässä näitä tyhjien hyllyrivien viereillä purkamattomien kirjalaatikoiden keskellä.

Korkeakoulun kirjaston ensimmäiset teokset perillä

Kuopion korkeakoulun tilat alkavat täyttyä, kirjasto ensimmäisenä. Toisena asekskoulun toisen kerroksen uutustaan kilpikussirakelun kirjastoon. Täihin mennessä sinne on jo hankittu noin 200 lähetetystä julkaisusta ja vielä 100 eri lehteä sa

Enimmät hyllyillä tilaa vievät noin 1000 niteitä ovat korkeakoululle lahjoitettuja teoksia. Suuria lahjoittajia on Teknillisen korkeakoulun, Joenkilaisen kasvitieteen lahjoituksen markkamääräisestä arvosta saa, kun taas yksi Chemical Abon traktuurijulkaisun lahjoitetut 20

vuosikertaa maksavat noin 50 000 mk. Vi. kirjastonhoitaja Pertti Tiainen kertoi, että uusimmat kilpikussirakelun kirjastoon. Tähän mennessä sinne on jo hankittu noin 200 lähetetystä julkaisusta ja vielä 100 eri lehteä sa

Enimmät hyllyillä tilaa vievät noin 1000 niteitä ovat korkeakoululle lahjoitettuja teoksia. Suuria lahjoittajia on Teknillisen korkeakoulun, Joenkilaisen kasvitieteen lahjoituksen markkamääräisestä arvosta saa, kun taas yksi Chemical Abon traktuurijulkaisun lahjoitetut 20

Kirjastonhoitaja Tiainen sanoo, että Kuopioon tarvittaisiin pysyvästi jo nyt yksi apulainen kirjaston saavata teoksia järjestelmään. Itse hän joutuu jatkamaan aikansa Helsingin ja Kuopion välillä. Varsinaisen kirjastohenkilökunnan kirjastonhoitajan ammatteihin ja kahden kanslia apulaisen muutto Kuopioon tapahtuu vasta toukokuun puolella.

Seuraavan kerran korkeakoulun kirjaston yhteensä kilometrin mittaisia hyllyitä täytetään tänään kuu 20. päivänä. Työ saattaa olla silloin lakkoavain keskussairaalan lääkäreiden ja muun henkilökunnan toimesta.

Ensimmäinen lehtijuttu uudesta korkeakoulun kirjastosta. Kuvassa kirjastonhoitaja Pertti Tiainen kirjavarastossa. Savo 7.4.1972.

KYKS:n kirjaston lehtiä siirretään Asekoululle. Pakkausapuna oli ammatti-koululaisia ja purkuporukassa Puistokadulla kirjastojaosto ja lääkäreitä, yhteensä nelisenkymmentä henkilöä. Kuva: Savon Sanomain kuva-arkisto.

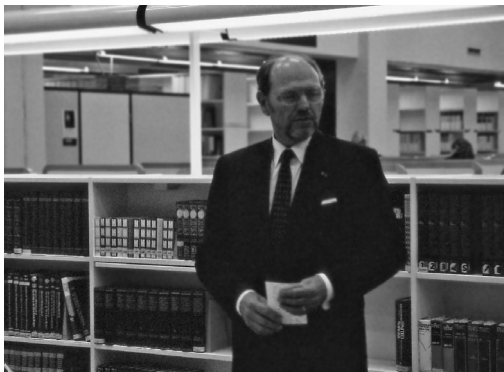

Korkeakoulun kirjasto nousee (1971-1983)

Työntäteinen toiminta alkaa

Kirjaston hallinto ja tilat

Uuden korkeakoulun avajaiset pidettiin 5.9.1972. Lain mukaan korkeakoulussa tulisi olemaan kahdeksan osastoa ja niiden sisällä laitokset. Aluksi perustettiin kuitenkin vain kaksi osastoa: lääketieteen ja luonnontieteiden osastot. Syksyllä 1972 opintonsa aloitti 104 lääketieteen ja 30 luonnontieteiden opiskelijaa sairaalakemian ja lääketieteellisen fysiikan linjoilla. Korkeakoulun ensimmäisenä rehtorina toimi professori Olli Castrén jatkaen suunnittelutoimikunnassa aloittamaansa työtä. Ensimmäiset professorit, anatomian Tapani Vanha-Perttula, fysiologian Osmo Hänninen, fysiologisen kemian Aarne Raina ja patologian Lauri Meurman, nimitettiin. Ensimmäisinä apulaisprofessoreina aloittivat anatomian Heikki Helminen, eläintieteen Ossi Lindqvist, fysiikan Lauri Patomäki ja kemian apulaisprofessori Pentti Kauranen. Muutkin, noin 50 virkaa, täytettiin syyskuuhun mennessä. Vuoden 1972 aikana saatiin vielä klinisen mikrobiologian professoriksi Rauho Mäntyjärvi.¹

Korkeakoulun ensimmäinen rehtori Olli Castrén muistelemissa yliopiston alkuvaiheita kirjaston 20-vuotispäivänä. Kuva: Heikki Laitinen.

henkilökunnan edustaja ja kolme opiskelijajäsentä. Vuosien 1975-76 väliaikaisessa hallituksessa, jota opiskelijat boikotoivat, muuta henkilökuntaa edusti kirjastoamanuessi Tuula Salomaa. Vuoden 1975 lopulla tuli voimaan väliaikaisasetus, jonka mukaan ylintä päätösvaltaa käytti 24-jäseninen valtuusto. Jäsenet valittiin kolmesta kiintiöstä: professoreista, muusta henkilökunnasta ja opiskelijoista. Valtuusto valitsi hallituksen, jossa ei ollut kiintiöitä. Vuosiksi 1978-79 opetusministeriö vahvisti alihallinnoksi neljä osastoa: farmasian, hammaslääketieteen, klinisen lääketieteen sekä matematiikan, fysiikan ja kemian osastot. Vuoden 1980 alusta viidenneksi osastoksi tuli yleisen biologian osasto.² Kuopion korkeakoulunasetuksen mukaan korkeakoululla oli myös erillislaitoksia, yksi niistä kirjasto.³

Korkeakoulun hallintovirkamiehet toimivat vielä vuoden 1972 puolella suunnittelutoimiston tiloissa Helsingissä käsin, mutta vuonna 1973 hallintovirasto aloitti toimintansa Kuopiossa, väliaikaisissa tiloissa Savo-talossa, ja korkeakoulun hallinnon muodostaminen aloitettiin. Hallintoelimiä ryhdyttiin organisoimaan ja ohje- ja johtosääntöjä laatimaan. Vuosina 1973-74 väliaikaisena ylimpänä päättävänä elimenä oli 11-jäseninen hallitus: rehtori, vararehtori, kaksi professorien ja kaksi muiden päätoimisten opettajien edustajaa sekä yksi muun

Kirjaston johtokunnan ensimmäinen puheenjohtaja, ekologisen ympäristöhygienian professori Lauri Kärenlampi. Yksityskokeelmasta.

Kirjaston johtokunnan tehtävistä vastasi aluksi suunnittelutoimikunnan kirjastojaosto. Korkeakoulun toiminnan alettua kirjastojaoston puheenjohtajaksi määrättiin kansanterveystieteen professori Hannu Vuori ja jäseniksi kirjastonjohtaja Pertti Tiainen, asistentti Tapio Rantanen ja kaksi opiskelijaa. Kiireisin tehtävä oli kirjaston ohjesäännön laatiminen. Hallitus hyväksyi kirjaston ensimmäisen ohjesäännön 23.5.1973.⁴ Ensimmäinen varsinainen johtokunta nimitettiin vuonna 1974. Sen puheenjohtajana oli professori Lauri Kärenlampi, joka toimi tässä tehtävässä koko 70-luvun. Muina jäseninä olivat rehtori Tapani Vanha-Perttula, osastojen edustajat ja kaksi opiskelijaa. Kokoukset eivät alkuaikoina olleet kovin muodollisia eikä kokouspöytäkirjoja ole säilynyt.⁵

Johtokunnan tärkeimpiä tehtäviä olivat virkaniimitysesitysten teko, kirjallisuuden hankintasuunnitelman laadinta ja kirjaston määrärahasuositusten tekeminen. Kiireisimpiä tehtäviä oli valmistella uusi johtosääntö. Johtosääntö hyväksyttiin korkeakoulun valtuustossa 20.10.1977. Sen mukaan Kuopion korkeakoulussa on hallituksen alaisena erillisenä laitoksena kirjasto- ja informaatiopalvelukeskus. Sen tehtävänä on mm.

- toimia Kuopion korkeakoulun tieteellisenä kirjastona,
- hankkia, järjestää, tallentaa ja asettaa käytettäväksi korkeakoulun opetus- ja tutkimustehtäviä varten tarvittavaa kirjallisuutta ja informaatiopalvelun av-materiaalia,
- järjestää yhteistyö seudun muiden kirjastojen kanssa,
- huolehtia kirjasto- ja informaatiopalvelun käyttäjäkurssien järjestämisestä.

Jo tässä ensimmäisessä johtosäännössä näkyy Kuopion yliopiston kirjaston toiminnan erityispiirteet: multimedia-aineiston sisältyminen kirjaston kokoelmiin, tiedonhankinnan opetus ja alueellinen yhteistyö. Verkkoaineistoista ei tuolloin vielä ollut tietoa, mutta opetuksessa tarvittava av-aineisto oli otettu kokoelmien ja kalusteiden suunnittelussa huomioon.⁶

Asekoulun kirjasto avattiin käyttäjille ensimmäisen lukukauden alussa syksyllä 1972. Se oli opettajien käsikirjasto. Lukupaikkoja saliin mahtui vain muutamia uusien aikakauslehtien lukua varten. Heti vieressä oli varastotila, jossa oli liukuhyllyyihin järjestettyinä aikakauslehtiä. Hyllyt olivat täpötäyksiä ja ne romahtelivat vähän väliä pois kiskoiltaan niin, että sai pelätä litistyvänsä väliin. Lattia oli täynnä korkeita kirjapinoja. Etävarasto oli kaupunginkirjaston kellarissa. Lainaus hoidettiin lukusalissa olevan työpöydän takaa ja kurssikirjat olivat virkailijan selän takana. Muuten opiskelijat pitivät omana kirjastonaan kaupunginkirjastoa. Sinne oli jo Suomi-kirjaston ajoista hankittu myös tietokirjallisuutta ja korkeakoulun tullessa alettiin hankkia myös korkeakouluopiskelijoiden kurssikirjallisuutta. Kaupunginkirjaston lukusali oli 1980-luvun puoliväliin saakka opiskelijoiden pää-

asiallinen opiskelupaikka. Vaikka kaikki kurssikirjat on hankittu kirjastoon, Kuopion korkeakoulun ja yliopiston opiskelijat ovat aina ostaneet paljon kirjoja itse.

Kirjastona toimi entinen asekkoulun majoitustupa, josta oli erotettu lukusali ja pienet tilapäiset kopit työhuoneiksi. Niistä ja niihin kuului kaikki puhekirjastossa. Työoloja ei voinut sanoa viihtyisiksi. Luokitusjärjestelmäksi valittiin NLM (National Library of Medicine) -luokitus, joka oli yleisesti käytössä lääketieteellisissä kirjastoissa. Lisäksi otettiin

käyttöön UDK-luokitus muiden alojen luokitusta varten. Tämä käytäntö on säilynyt, mutta myöhemmin sisällönkuvailuun on lisätty vielä indeksitermit helpottamaan löytymistä. Luettelointi tehtiin vahaksille ja monistettiin erityisellä korttien monistuskoneella. Jokaisesta kortista ei tarvinnut kirjoittaa erikseen, mutta korttien pujottelu kortistoon vei aikaa. Samasta teoksesta saatettiin monistaa kymmenenkin korttia, tekijöiden, nimekkeen, sarja ja luokkien mukaan. Lainat kuitattiin erilaisille lappusille ja sitten lainakuiteille, joita säilytettiin lainauspöydän laatikossa. Toiminta oli vielä hyvin epämuodollista, kaikki ”korkeakoululaiset” tunsivat toisensa, yhteishenki oli hyvä ja into oman korkeakoulun kehittämiseen valtava. Kirjasto sai apua muultakin henkilökunnalta. Assistentit olivat mukana tiedonhankinnan opetuksessa ja hallintoviraston henkilö saattoi päivystää lukusalissa, ja kantoapua löytyi. Kirjaston tyttöjen marjat saatettiin säilöä laitosten pakastimiin, sinne näytteiden joukkoon. Ystävät voi yllättää rapuillallisella eläintieteen laitoksen koeravustuksesta saaduilla ravuilla.

Kirjaston henkilökunnan työnjako oli niin selkeä kuin se pienellä henkilökunnalla voi olla. Suunnittelija hoiti informaatiopalvelun, tiedonhankinnan kurssien organisoiminnin ja luokitusta, kirjastoamanuenssi luetteloinnin ja osan luokitusta, lainauksen päivystäjänä oli kirjastoapulainen ja työllistetyt apulaiset hoitivat kokoelmien järjestelytehtävät. KYKS:n kirjastoa hoitoa varten oli osa-aikainen kirjastoapulainen. Kirjaston johtajan työmäärä oli valtava. Suurin osa hänen työajastaan meni peruskokoelmien luomiseen, kirjallisuuden valintaan ja hankintaan, mutta sen ohella oli vastattava kirjaston henkilöstö- ja taloushallinnosta ja tulevan toiminnan ja pysyvien kirjastotilojen suunnittelusta. Kokousmatkat, yleensä Helsinkiin Tinfon tai kirjastoseurojen kokouksiin ja neuvotteluihin, vaativat myös aikansa. Henkilökunnan vähäisyys vaikutti eniten kokoelmien hankintaan, luettelointiin ja järjestelyyn. Ensimmäisten vuosien kirjallisuudenhankintamäärärahat olivat suhteellisen suuria ja mahdollistivat laajat uutuushankinnat, sen lisäksi lahjoituskirjallisuutta oli edelleen paljon käsittelemättä.

Asekkoulun kirjaston kaikki neljä lukupöytää odottavat lukijoita. Kuva: Pekka Kuhmonen/ Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Henkilökuntakysymys

Ensimmäinen kirjastovirka perustettiin 1.3.1972 alkaen, jolloin korkeakoulun kirjastonhoitajana aloitti jo suunnittelijana toiminut FM Pertti Tiainen. Pertti Tiainenkin tuli Turun yliopistosta, kuten useimmat Kuopion korkeakoulun ensimmäisten virkojen haltijat. Kirjastoamanuenssin toimi saatiin 1.6.1972 ja siihen valittiin FK Tuula Salomaa. Sairaalan osa-aikainen kirjaston hoitaja Alli Miettinen jatkoi tehtävässään. Johtajana toimi Pertti Tiainen, jonka virka muutettiin kirjastonjohtajan viraksi. Henkilöstömäärä oli kaukana valmistelutoimikunnan ehdottamasta 44 kirjastovirasta ja suosituksesta, että alusta alkaen olisi oltava lähes täysimääräinen henkilöstö. Se ei millään riittänyt suuren lahjoitusmäärän käsittelyyn. Kevään ja kesän 1972 aikana kirjaston

Pertti Tiainen toimi kirjastonjohtajana vuosina 1972-1982.

lajittelu- ja järjestelytyöissä auttoi satunnaisesti hallintoviraston toimistohenkilöstö. Seuraavana vuonna 1973 saatiin kaksi uutta tointa, kirjastoapulainen ja suunnittelija informaatiopalvelutehtäviin. Kirjastoapulaiseksi valittiin HuK Eija Karjalainen ja suunnittelijan virkaa hoiti FK Tapio Rantanen. Vuonna 1974 suunnittelijan virkaan nimitettiin FK Seppo Turunen ja 1975 uuteen kirjastoapulaisen virkaan yo Kaisa Ullgren. Tuula Salomaan muutettua pois paikkakunnalta kirjastoamanuenssinvirkaan valittiin vuonna 1976 FK Riitta Väisänen (myöh. Huuhtanen).⁷

Kuopion korkeakoulu oli ensimmäisiä yliopistoja Suomessa, johon perustettiin suunnittelijan (=informaatikon) virka informaatiopalvelua varten. Informaatikko-virkanimikettä ei vuoden 1969 korkeakoulujen palkkaussuhdetoimikunnan mietinnössä mainittu lainkaan, vaan ainoat kirjastoalan nimikkeet olivat kirjastohoitaja, kirjastoamanuenssi ja kirjastoapulainen.⁸ Keskustelut kirjastoalan koulutuksen aloittamisesta olivat kuitenkin alkaneet ja kirjastoalan järjestöt päättivät selvittää yleisten ja tieteellisten kirjastojen sekä informaatioalankoulutuksen tavoitteet.⁹ Vuonna 1972 opetusministeriössä laadittiin valtiovarainministeriön siunaama suunnitelma korkeakoulukirjastojen virkanimikkeiden ja kelpoisuusehtojen yhdenmukaistamisesta. Informaatikko-nimikettä ei edelleenkään listalla ollut, mutta todettiin, että koulutuksessa tapahtuneiden muutosten vuoksi eräiden virkanimikkeiden asema ja muutosten vaikutuksen kelpoisuusehtoihin on selvitettävä.¹⁰ Kirjastoalan yliopistollinen kirjastotieteen ja informatiikan opetus oli juuri alkanut Tampereen yliopistossa. Myös kirjastoapulaisten valtakunnallista koulutusta alettiin suunnitella vuonna 1971.¹¹

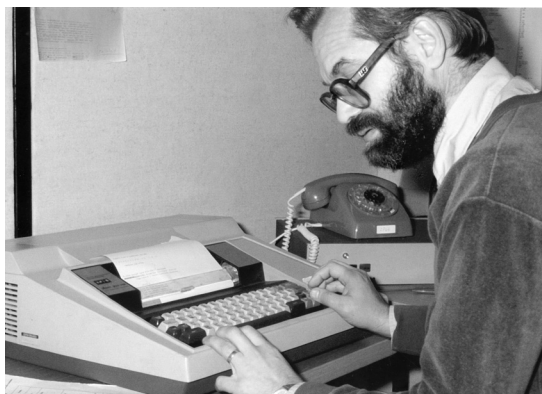
Kuopion korkeakoulun kaikessa toiminnan suunnittelussa oli tulevaisuutta ennakoiden päätetty ottaa huomioon automaattinen tietojenkäsittely. Kirjastonkin toiminnan tuli alusta lähtien rakentua atk-menetelmiin. Yhdysvalloissa oli tehty ensimmäiset atk-pohjaiset tietokannat: National Library of Medicine'n MEDLARS, kasvatustieteen ERIC,

Chemical Abstracts ja tekniikan tietokantoja. Kirjastojaoston jäsen Pirkko Wegelius oli keväällä 1972 tehnyt opintomatkan USA:n lääketieteellisiin kirjastoihin ja toi terveisiä niiden tietokantapalveluista.¹² Kuopiossa vieraili keväällä 1973 tohtori A.J. Harley, joka oli vuodesta 1965 lähtien vastannut Iso-Britannian MEDLARS -palvelujen järjestämisestä.¹³ Vierailun perusteella varmistui käsitys, että Kuopion korkeakoululla on oltava yhteydet MEDLARS -tietokantaan ja suunnittelijan virkaan oli edellytettävä luonnontieteellinen tai lääketieteellinen koulutus kirjasto- ja informaatiopalvelualan koulutuksen lisäksi. Tällaisia henkilöitä ei vuonna 1973 ollut tiedossa. Teollisuudessa oli kuitenkin jo tietopalveluinsinöörejä, jotka tekivät tiedonhakuja ja laativat referaatteja tutkimuksen tarpeisiin. Tietopalveluinsinöörien yhdistys, Kirjallisuuspalvelun Seura, oli ryhtynyt vuonna 1968 järjestämään informaatiopalvelukursseja tiedonhaun ammattilaisten kouluttamiseksi teollisuuden tarpeisiin ja tekemään tunnetuksi uusia atk-pohjaisia tietokantoja.¹⁴

Kuopion korkeakoulun suunnittelutoimikunta esitti opetusministeriölle, että ministeriö ryhtyisi kiireesti tarpeellisiin toimenpiteisiin lääketieteellis-luonnontieteellisen informaatiopalvelun kokeilutoiminnan ja alan opetuksen käynnistämiseksi maassamme. Kokeilutoiminta haluttiin aloittaa Kuopiossa, koska informaatiopalvelu uudessa, vähäiset kokoelmat omaavassa lääketieteellis-luonnontieteellisessä korkeakoulussa olisi välttämätöntä. Toimikunta ehdotti vähintään kolmen henkilön kouluttamista, koulutettaviksi halukkaita henkilöitäkin oli jo kerätty. Informaatiopalvelukoulutus tapahtuisi suurelta osin ulkomailla. Opetusministeriö suhtautui aloitteeseen myönteisesti, mutta Tieteellisen informoinnin neuvottelukunta (Tinfo) katsoi, että koska maassamme oli jo aloitettu informatiikan koulutus, eivät erikoisjärjestelyt olleet tarpeen. Sopivia henkilöitä alettiin sitten hakea muiden kirjastojen avulla.¹⁵

Suunnittelijan virkaan nimitetty FK Seppo Turunen lähetettiin oppiin Tukholmaan, jossa Karolinska Institutet oli hankkinut MEDLARS -nauhat. Nauhat oli sijoitettu Kungl. Tekniska Högskolan'in suurille tietokoneille, samoin kuin muutamat muutkin tietokantanauhat. Karolinska Institutet'in Biomedicinska dokumentationscentral (BMDC) järjesti MEDLARS -kursseja, joilla suomalaisetkin saivat koulutuksen atk-pohjaisen lääketieteellisen tietokannan käyttöön. Kuopion korkeakoulu myös anoi, että Kuopioon sijoitettaisiin BMDC:n MEDLARS -terminaali, joita oli Suomessa käytössä vain kaksi kappaletta. Terminaali saatiinkin vuonna 1975. Siitä lähtien Kuopiosta voitiin lähettää sähköisesti lääketieteen tiedonhakuja suoraan Tukholmaan. Tietokantojen lisääntyessä atk-pohjainen tiedonhaku laajeni nopeasti muillekin aloille suomalaisiin ja ulkomaisiin tietokantoihin.¹⁶

Suunnittelija Seppo Turunen lähettämässä huippumodernilla terminaalilla Medlars-hakua Tukholmaan.

Kuva: Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Tieteellisen informoinnin neuvottelukunta oli selvittänyt mietinnössään myös informaatiopalvelun hyväksikäytön järjestämistä.¹⁷ Kuopiossa käyttäjien tiedonhakukoulutus aloitettiin syksyllä 1975, jolloin informaattikko järjesti kirjasto- ja informaatiopalvelujen käyttäjäkurssin tutkijoille ja erikoistyöntekijöille.¹⁸ Kurssin käyneet assistentit toimivat sitten opettajina opiskelijoille suunnatuilla kursseilla. Jotkut heistä kävivät lisäksi informaatiopalvelun kurssin pätevytyäkseen. Tuntiopettajina toimivat mm. assistentit Raija-Leena Pajula ja Raili Rytöluoto sekä tuleva kirjastoamanuenssi Liisa Karkola (myöh. Salmi). Kurssia varten laadittiin oma ”oppikirja” ”*Tiedonhaku ja sen menetelmät*” 1977. Se käsitteli tiedonhakua tiede- ja informaatiopolitiikasta kirjallisuushakukaavakkeen täyttämiseen saakka. Tiedonhankinnan kurssit ovat 1970-luvulta lähtien sisältyneet ylesopintoihin pakollisena kurssina.

Informaatiopalvelutehtävää korostettiin ja vuoden 1977 johtosäännössä nimeksi vahvistettiin Kuopion korkeakoulun kirjasto- ja informaatiopalvelukeskus.⁶

1970-luvun alkupuoliskolla kirjastolla oli vain edellä mainitut viisi virkaa: kirjastonhoitaja, suunnittelija, kirjastoamanuenssi, kirjastoapulainen ja osa-aikainen kirjastoapulainen. Lisäksi apuna oli pari työllistettyä kirjastoapulaista. Vertailtaessa uusien Itä-Suomen korkeakoulujen kirjastohenkilöstön määrää Kuopiossa oli vähiten henkilökuntaa: Kuopiossa 6,2 henkilötyövuotta, Joensuussa 12 htv ja Lappeenrannassa 6,8 htv. Kuopiossa yhtä kirjastovirkaa kohden oli 142 opiskelijaa. Vuoden 1981 korkeakoululaitoksen määrällisen mitoitus-suunnitelman pohjalta kirjastohenkilö-kunnan lisätarve Kuopion korkeakoulussa oli 16 henkilötyövuotta.¹⁹

Kirjastohenkilökuntaa 1970-luvulta kirjaston 15-vuotiskahveilla rehtori Ossi V.Lindqvistin kanssa. Vasemmalla ensimmäinen kirjastoamanuenssi Tuula Salomaa ja kirjastoapulainen Kaisa Ullgren, oikealla kirjastoamanuenssi Riitta Väisänen ja kirjastoapulainen Liisa Björkqvist. Seinällä kirjastonjohtaja Pertti Tiaisen muotokuva. Nimet ja nimikkeet 70-luvun mukaisina. Heikki Laitinen ja Liisa Hassinen (takana keskellä) ovat ”nuorempaa” työntekijäpolvea 1980-luvun alusta. Kuva: Pekka Kuhmonen/ Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Kokoelmien luominen

Vuoteen 1978 saakka korkeakoulujen kirjallisuuden hankintamäärärahat päätettiin valtion tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä eduskunnassa. Korkeakoulun ensimmäisinä vuosina sen saama kirjallisuusmääräraha oli suuri verrattuna vanhempiin korkeakouluihin. Ei ihme, että se herätti kateuttakin. Tarkoituksena oli turvata riittävät edellytykset opetuksen ja tutkimuksen aloittamiselle uudessa yksikössä, jonka tieteenalojen kirjallisuus oli kallista. Ylikirjastonhoitaja Esko Häkli, Kuopion korkeakoulun valmistelutoimikunnan kirjastoasiantuntija, antaa kuitenkin tunnustusta Kuopion korkeakoulun edustajille siitä, että he ovat pitäneet huolta myös kirjallisuusmäärärahojen kehittämisestä, mutta aiemminkin olisi voinut lähteä liikkeelle. Kuopion ja Joensuun tilannetta vertailtaessa budjettitilanne oli Kuopiolle hyvin myönteinen.

Kirjallisuusmäärärahatilanne alkuvuosina:²⁰

	Kuopio	Joensuu
1971	50 000 mk	70 000 mk
1972	300 000 mk	100 000 mk
1973	500 000 mk	180 000 mk

Heti alkuvuodesta 1972 tilattiin lääketieteellisiä ja luonnontieteellisiä aikakausjulkaisuja noin 700 nimekettä. Seuraavina vuosina määräraha kohosi vuosittain jopa yli 30% ollen 1 140 000 mk vuonna 1978. Nousu oli huomattavasti suurempi kuin tieteellisissä kirjastoissa keskimäärin (7,9%)²¹

Vuodesta 1978 alkaen kirjallisuusmäärärahasta päätti korkeakoulu itse omassa budjettiraamissaan. Kasvu alkoi hidastua. Vuonna 1979 määräraha oli 1 050 000 mk (-9%), mutta nousi seuraavana vuonna entiselle tasolle ja kohosi sitten vuosittain 4-6%. Vuonna 1983 kirjallisuusmääräraha oli 1 300 000 mk. Korkeakoulun tieteenaloista johtuen tärkein hankintakohde on ollut kansainväliset aikakausjulkaisut, suurin osa määrärahasta on mennyt niihin. Enimmillään, v. 1979-1981, korkeakouluun tuli noin 2500 aikakauslehtivuosikertaa. Kirjojakin ostettiin vuosittain noin 5000 nidettä. Omat kokoelmat eivät silti riittäneet, vaan vuosittain tilattujen kaukolainojen määrä kasvoi tutkimustoiminnan lisääntyessä vuodesta 1976 vuoteen 1978 3100 kaukolainasta 4500 lainaan.²²

Määrärahan nousukaan ei auttanut, sillä 1970-luvun loppupuolella hankintahintojen vuosittainen nousu oli nopeampaa. Lehtien hinnat kohosivat 1979-1980 17% ja 1982-1983 jo 28%. Keskeiset tiedonhaun lähteet, NLM:n luettelo, Biological Abstracts, Chemical Abstracts ja muut indeksit ja bibliografiat tilattiin painettuina sarjoina, koska asiakkailta ei ollut vielä pääsyä atk-tietokantoihin. Yksi abstraktisarja saattoi maksaa kymmeniätuhansia markkoja. Ensimmäisen kerran tilauksia jouduttiin karsimaan. Vuonna 1982 tilattiin enää 1800 lehteä ja kirjoja hankittiin noin 4000 nidettä.

Kirjastonjohtajan äkillisen poismenonsa jälkeen oli erittäin vaikeaa selvittää häneltä kesken jääneet hankinnat. Toimittavien kirjakauppojen avulla sisällä olevat tilaukset loppulta selvisivät ja huomattiin, että kirjallisuusmääräraha tulisi ylittymään huomattavasti.

Johtokunta puheenjohtaja Esko Alhavan johdolla pohti syntyneitä tilannetta ja ongelman ratkaisemista useaan otteeseen. Kaikki uudet kirjatilaukset pantiin jäihin. Maksamattomat laskut oli hoidettava vuoden loppuun mennessä.

Kirjaston oli tehtävä vuoden 1983 määrärahan käytöstä yksityiskohtainen suunnitelma. Noin 300 lehden tilaukset peruttiin ja päätettiin, että kirjoja ei tilata ennen kuin rahatilanne selviää. Näistä toimenpiteistä huolimatta tarvittiin vielä lisärahoitusta. Hallitus myönsi kirjastolle lisärahoituksen edellisen vuoden laskujen maksuun, jäi kuitenkin vielä auki 100 000 mk. Uuden kirjastonjohtajan ensimmäisiä tehtäviä oli käydä hallituksen kokouksessa nöyrästi anomassa vielä lisäapua. Lopulta tilanteesta selvittiin, mutta seuraavat kovat leikkaukset olivat edessä. Vuoden 1984 hankintasuunnitelma oli saatava pysymään budjetin puitteissa, 1 550 000 markassa. Kun kustannusten nousu otettiin huomioon, se merkitsi, että aikakauslehtien tilauksia oli edelleen vähennettävä. Tässä vaiheessa johtokunta vahvisti hankintaperiaatteet, joiden mukaan tulevia kirjallisuushankintoja suunnattaisiin tarkemmin ja hankintatilannetta seurattaisiin vuoden mittaan vastaavan tilanteen välttämiseksi.²³

Muutto Savilahteen

Canthiaan – omiin tiloihin!

Savilahden kampusaluetta suunniteltiin kuumeisesti koko ajan. Ensimmäistä rakennusta alettiin rakentaa vuonna 1975. Siihen sisältyivät myös osastokirjaston tilat. Nyt suunnitteilla oleva kirjasto ei suinkaan ollut ensimmäinen Savilahdessa oleva kirjasto. Jo 1900-luvun alussa Savilahden asukkaat olivat perustaneet oman kirjaston, joka yhdistettiin kansankirjastoon ensimmäisenä sivukirjastona.²⁴

Kirjasto odotti muuttoa Savilahteen todella innokkaasti, aseoulun tilat pursuivat. Muutto tiesi paljon lisätyötä, kokoelmat oli käytävä läpi ottaen huomioon eri opetusalojen sijoittuminen. Osa laitoksista muuttaisi uuteen rakennukseen, mutta osa jäisi vielä aseoululle odottamaan toista rakennusvaihetta. Myös kirjastolla oli tiedossa myöhemmin vielä yksi muutto, koska keskuskirjaston tilat olivat vasta seuraavassa rakennuksessa. Koko pieni henkilökunta osallistui muuton valmisteluihin. Kirjastonjohtaja seurasi suunnittelun etenemistä ja oli omalta osaltaan mukana korkeakoulun suunnitteluryhmissä sekä valitsi kaupunginkirjaston varastoon sijoitetuista lahjoituksista lisää kirjallisuutta uuteen kirjastoon vietäväksi. Muuton organisointi oli kirjastoamaneuenssin vastuulla. Aineistot merkittiin uutta sijoituspaikkaa varten. Myös kortistot käytiin läpi kortti kortilta ja kortistoon ja julkaisuihin muutettiin uudet sijaintipaikat käsin. Koko kortisto kopioitiin ja kirjallisuutta ryhdyttiin vähitellen lajittelemaan uuden sijainnin mukaan. Muuttoa varten saatiin lisärahoitusta 2,5 tuntiapulaisen palkkaamiseen. Muuttoavuksi palkattiin syksyllä 1977 Liisa Björkqvist ja tuntiapulaisia. Alkuvuodesta 1978 päästiin muuttamaan uuteen rakennukseen, Canthiaan.

Canthian kirjaston lainaustoimisto, tiskin takana kirjastonhoitaja Paula Näsänen Kuva: Pekka Kuhmonen /Kuopion yliopiston kuvapalvelu

Canthian kirjastossa oli lukusali, jossa oli lukupaikkoja opiskelijoille lähellä luentosaleja ja laitoksia. Vähitellen opiskelijat alkoivat siirtyä kaupunginkirjastosta Savilahden kampukselle. Kirjallisuuden avovarasolle oli tilaa 800 m².²⁵ Korkeakoulun kirjasto oli väliaikaisesti hajaantuneena neljään paikkaan. Henkilökunta muutti Canthiaan, jossa oli neljä työhuonetta, lähes jokaiselle oma huone! Aseoulun kirjastossa päivystettiin maanantaisin ja keskiviikkoisin iltapäivät, muutoin se toimi itsepalveluperiaatteella. Kaupunginkirjaston varastosta noudettiin aineistoa tilauksesta.

Jo tällöin oli selvää, että tietoaaineisto tulee olemaan monimuotoista eikä pelkästään painettua materiaalia. Canthian lukusalin pöydät oli suunniteltu myös AV-materiaalin käyttöön soveltuviksi. Pöydän seinämässä oli pieni heijastuspinta, johon käyttäjä voi heittää diakuvan tai piirtoheitinkalvon. Lääketieteen opetuksessa tarvitaan paljon havaintokuvia ja siksi AV-tekniikan kehitystä ja tarjolla olevia AV-pakettien sisältöä seurat-

tiin. Kirjastoon hankittiin patologian opiskeluun IPALS – sen aikainen multimediapaketti ja sen käyttöä varten 20 diaprojektorista ja kasettinauhuria. AV-toiminnan kehittämisestä vastasi AV-toimikunta ja AV-aineiston hankki pääasiassa kirjasto. Organisaatiokeskusteluissa pohdittiin, pitäisikö muodostaa erillinen AV-keskus tai opetuspalvelulaitos.²⁶

Mikrofilmauksen mahdollisuuksia kirjastoaineiston ja -luetteloiden tallennukseen tutkittiin Suomessakin ratkaisuna tuhoutuvan aineiston säilymiseen ja yhä suuremmaksi käyvään kirjastojen tilaantauteen. Suomalaisen sanomalehtien mikrofilmaus aloitettiin. Myös aineiston luettelointi atk-menetelmän pantiin alulle. Vuodesta 1971 alkaen Finuc-P, Suomen tieteellisten kirjastojen aikakausjulkaisujen yhteisluettelo, tallennettiin atk-tiedostoksi ja luettelo tulostettiin filmikortteille. Filmikortteille tulostaminen oli edullista ja niiden säilyvyys oli hyvä. Viivettä aiheuttivat eräajot, online-menetelmät eivät vielä olleet mahdollisia. Myös Fennica-luettelo, kansallisbibliografiaa, alettiin tulostaa filmikortteille. Kirjastot käyttivät näitä luetteloita mm. kaukopalvelutilausten tarkistuksiin. Canthian kirjastoon hankittiin mikrokorttien lukulaitteita ja laitteita lainattiinkin. Jotkut tutkijat huomasivat, että filmikortti oli mainio väline oman artikkelikokoelman muodostamiseen ja alkoivat kopioida lehtien sisällysluelleja ja artikkeleita mikrokortteille.²⁷

Canthian kirjaston henkilökuntaa ja 1980-luvun muotia. Vasemmalta Paula Näsänen, tilap. kirjastoapulainen ja kirjastoapulainen Sinikka Pitkänen (k.2006) Yksityiskokoelmasta.

Virkoja olisi tarvittu kipeästi lisää. Hallitusta ja hallintovirastoa informoitiin tilanteesta jatkuvasti, samoin ammattijärjestöjä. Vuonna 1980 Akava lähetti Kuopion korkeakoulun hallitukselle kirjelmän kirjaston hälyttävästä virkatilanteesta. Vuonna 1979 Tinfo oli tehnyt selvityksen kirjastojen voimavaratilanteesta käyttäen normina 1 kirjastovirka 20 aloituspaikkaa kohden. Sen mukaan Kuopion korkeakoulun kirjaston henkilöstövajaus oli 46,2%.²⁸ Myös korkeakoulun henkilökunta lähetti hallitukselle vetoituksen kirjaston henkilökuntatilanteen parantamiseksi.²⁹ Toinen kirjastoamanuenssin (ap) virka perustettiin vuonna 1977 ja siihen valittiin FM Paula Näsänen. Vuosina 1979-1980 saatiin kaksi kirjastoapulaista telepiiriltä siirretyistä henkilöistä, jolloin Sinikka Pitkänen ja Arja Tossavainen tulivat taloon. Vuonna 1979 vapautuneeseen kirjastoamanuenssin (yp) virkaan nimitettiin FM Liisa Karkola (myöh. Salmi). Vuosina 1981 ja 1982 saatiin vihdoin kaksi kirjastonhoitajan virkaa, joihin nimitettiin Paula Näsänen ja Liisa Salmi. Korkeakoulututkintoa edellyttävät kirjastonhoitajan virat olivat toiminnan kannalta välttämättömiä. Tähän saakka kirjastossa oli vain yksi kirjastonhoitaja, jonka tehtäväkuvaan kuului myös kirjaston johto ja kirjallisuuden hankinta. Toiminnan pyörittämiseksi oli saatava kirjastonhoitajat palveluiden vastuhenkilöiksi ja Savilahden kirjastojen esimiehiksi. Vapautuneisiin kirjastoamanuenssin virkoihin valittiin FM Annu Jylhä-Pyykönen ja FM Hilka Kotilainen. Myös yksi työllisyysvaroin hoidettu kirjastoapulaisen toimi saatiin vakinaistettua ja Juha Seppänen sai viran. 1980-luvun alusta lähtien kirjastossa työskenteli jatkuvasti työllisyysvaroin palkattuja määräaikaisia työntekijöitä, ns.velvoitetutyöllistettyjä, joilla ei

ollut kirjastoalan koulutusta eikä kokemusta. Ilman heitä ei kuitenkaan olisi toimintaa voitu hoitaa ja aikaa myöten monet heistä perehtyivät kirjaston toimintaan tulemalla aina uudestaan kirjaston palvelukseen ja kouluttamalla itsensä alalle.³⁰

Käyttäjistä suurin osa oli Canthiassa sijaitsevien laitosten henkilöstöä ja opiskelijoita sekä jonkin verran KYKS:n henkilöstöä. Hammaslääketieteen opetusta varten oli Canthiaan rakennettu hammasklinikka ja muita opetustiloja. Hammaslääketieteen opettajista ja opiskelijoista tulikin Canthian kirjaston ahkerimpia käyttäjiä. Käyttäjäkuntaan mahtui myös ei-toivottuja asiakkaita, jonka vuoksi kirjaston henkilökunta joutui selvittämään eräiden asiakkaiden liikkeitä Suojelupoliisille ja huume poliisille. Poliisi järjesti korkeakoulun henkilökunnalle useita koulutustilaisuuksia etenkin huumeongelmasta.³¹

Korkeakoulun hallintoa ja alihallintoa ryhdyttiin organisoimaan. Kirjaston organisaatiokaavio, johtosääntö, työnkuvat ja palveluhinnasto hyväksyttiin. Myös ensimmäinen virastodemokratiaohjesääntö vahvistettiin ja henkilökuntakokoukset alkoivat toimia virastodemokratiaeliminä. Kirjastossa oli henkilökuntakokouksia jo järjestetty, nyt niiden tultua virallisiksi valittiin puheenjohtaja henkilökunnan joukosta. Ensimmäisenä puheenjohtajana toimi kirjastoapulainen Kaisa Ullgren, joka on sen jälkeen hoitanut tätä tehtävää useaan otteeseen, yhteensä kymmeniä vuosia.³²

Snellmanian kirjasto valmistuu

Savilahden alueen rakentaminen oli vielä kesken. Lahden etelärannalle oli nousemassa sittemmin Snellmaniaksi vihitty yliopiston päärakennus. Siihen suunniteltiin tilat hallintovirastolle, keskuskirjastolle ja koe-eläin keskukselle sekä yleisen biologian ja ympäristöhygienian osastoille. Kirjaston tilat sijaitsivat ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa. Kirjasto sijaitsi keskeisellä paikalla, sisääntuloaulan vieressä vastapäätä Olavi Lanun *Muodonmuutoksia*-seinäreliefiä. Huonetilaohjelma käsitti noin 1700 m². Työhuoneiden, lukusalin ja avovaraston lisäksi suunnitelma sisälsi kolme ryhmätyötilaa, kuusi tutkijainhuonetta, mikrofili huoneen, monistamon ja arkiston. Atk:n hyväksikäytön arvattiin lisääntyvän ja siksi varattiin paikat neljälle tietokonepääteelle.

Kun Snellmania vuonna 1981 valmistui, kaikkia suunniteltuja huonetiloja ei saatu kirjaston käyttöön. Kirjaston suunnitelmissa oli ennakoitu tulevaisuutta ja katsottu, että työhuoneita tarvitaan enemmän ja käyttäjiä varten tutkijainhuoneita, mikrofili huone ja ryhmätyötiloja. Toisen kerroksen tilat menetettiin kuitenkin hallintovirastolle, jolle oli suunnitelmissa aivan liian pienet tilat. Lukusalin vieressä oli pieniä työhuoneita, mutta luettelotilaa varten jouduttiin erottamaan lukusalista seinäkkein työskentelytilat. Lukupaikkojen määrä oli kasvanut sataan. Kahden kerroksen korkuinen lukusali oli lasikattonsa vuoksi erittäin valoisa ja viihtyisä tila. Huomattava lisäys varastotilaan saatiin, kun kellari, n.900 m², otettiin vanhemman ja purkamattoman lahjoitus kirjallisuuden varastoksi. Tulevina vuosina taistelu työhuoneista on ollut jatkuvaa yliopiston kasvaessa. Ryhmätyöhuoneiden tarve tuli 1990-luvulla akuutiksi, mutta alkuperäisissä suunnitelmissa olleet ryhmähuoneet olivat lopullisesti menneet ja ryhmätiloja jouduttiin järjestelemään lukusaliin. Lukusalin kalusteet teetettiin erikoistilauksena SOK:n tehtailla Vaajakoskella.³³

Snellmanian kirjaston lukusali alkuperäisessä asussaan, oikealla luetteloijien työsovet.
Kuva: Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Rehtori Osmo Hänninen paljastaa Ernst Mether Borgstömin maalauksen *Toivo luonnon puolesta* lukusalin seinällä Snellmania-rakennuksen vihkiäisten yhteydessä. Kuva: Pekka Kuhmonen/Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

vistisen kauden huomattavimpia töitä. Paljastuspuheen piti kulttuuri- ja tiedeministeri Kaarina Suonio, joka totesi niiden ”*sopivan erinomaisesti myös vertauskuvaksi Kuopion korkeakoulun opetusohjelmalle.*”

Korkeakoulun opiskelijoiden ja henkilökunnan määrä kasvoi vuosittain ja kirjaston aukioloaikoja alettiin vaatia pidemmiksi. Ilta-aukioloaika tuli mahdolliseksi vasta Snellmanian kirjaston valmistuttua ja kun kirjastoon saatiin lisää työllisyys- ja ruuhkavaroin palkattua henkilökuntaa. Syksystä 1981 alkaen Snellmanian kirjasto oli avoinna ma-pe klo 9-19.³⁵

Snellmaniaan alettiin siirtyä keväällä 1981. Kaupunginkirjaston varastosta siirrettiin kaikki, noin 1500 hyllymetriä, käsittelemättömää kirjallisuutta Snellmanian kellarivarastoon. Toiminta Puistokadulla loppui ja siellä oleva kirjallisuus siirtyi pääosin Snellmaniaan. Myös osa Canthiassa olevasta kirjallisuudesta muutettiin Snellmanian kirjastoon. Muuttoon saatiin avuksi yksi kokopäiväinen ja kolme osa-aikaista työntekijää.³⁴

Kirjasto oli nyt asettunut suunnitelluille paikoilleen. Snellmaniassa, Canthiassa ja KYKS:ssa oli jokaisessa keskitetyt kirjastotilat. Laitos- ja klinikakirjastot oli tarkoitus pitää pieninä käsikirjastoina. Snellmaniassa oli keskuskirjasto, johon oli keskitetty kirjallisuuden hankinta, luettelointi, kaukopalvelu sekä kurssikirjakokoelma, hakuteokset ja luonnontieteellinen ja ympäristöhygienian kirjallisuus. Canthian osastokirjastossa oli farmasian ja hammaslääketieteen sekä yhteiskuntatieteellistä ja lääketieteellistä kirjallisuutta. Keskussairaalan tieteelliseen kirjastoon keskitettiin kliinislääketieteellinen kirjallisuus.

Uudet tilat olivat riittävät ja viihtyisät. Uuteen korkeakouluun saatiin myös taidetta. Vuonna 1982, kun alueen rakentaminen oli saatu päätökseen, Canthian kirjaston sisäpihalle pystytettiin Veikko Hirvimäen *Tiedon juuret* -patsas ja kirjaston seinälle saatiin Koti- ja taideteollisen oppilaitoksen lahjoituksena seinäkudonnainen *Tieteen portaat*. Snellmanian vihkiäispäivänä paljastettiin Snellmanian kirjaston seinällä kaksi Ernst Mether-Borgströmin suurta akryylimaalauksia, *Elämän voima* ja *Toivo luonnon puolesta*, jotka ovat taiteilijan konstruktivistisen kauden huomattavimpia töitä. Paljastuspuheen piti kulttuuri- ja tiedeministeri Kaarina Suonio, joka totesi niiden ”*sopivan erinomaisesti myös vertauskuvaksi Kuopion korkeakoulun opetusohjelmalle.*”

Kaikki 1970-luvun korkeakoululaiset, Kukkolaiset, muistavat kirjastonjohtaja Pertti Tiaisen työhön uppoutuminen ja palvelualltiuden. Hän ehti nauttia suunnittelutyönsä tuloksista ja uusista tiloista vain hetken. Pertti Tiainen menehtyi lyhyen aikaa sairastettuaan toukokuussa 1982. Taiteilija Markku Kolehmainen maalasi valokuvien ja henkilökunnan kuvausten perusteella hänen muotokuvansa, joka paljastettiin vuonna 1983. Varat saatiin keräyksellä. Vt. kirjastonjohtajana yllättävässä ja sekavassa tilanteessa

Ennen atk-aikaa kirjat löytyivät kortistosta. Korttien teko lopetettiin 1984. Kuvassa kirjastonhoitaja Marja Pekkarinen. Kuva: Kuopion yliopiston kirjasto.

toimi kirjastonhoitaja Liisa Salmi-Karkola (ent. Karkola) Kirjastonjohtajan virkaan valittiin FK Riitta Huuhtanen (ent. Väisänen), joka otti tehtävän vastaan 1.6.1983.³⁶

Kun Kuopion korkeakoulu sai yliopiston statuksen, korkeakoulussa oli seitsemän koulutusohjelmaa: lääketieteellinen, hammaslääketieteellinen, farmasian, proviisorin, lääketieteellisen fysiikan, kemian ja biokemian sekä ympäristöhygienian ohjelmat. Terveystieteiden hallinnon koulutus oli aloitettu ammatillisena jatkokoulutuksena ja koe-eläintieteen koulutus koeluontoisesti Kirjasto oli saavuttanut lähes lopullisen muotonsa kolmine toimipisteineen. Virkoja kirjastossa oli vuonna 1983 kaksitoista. Se ei ollut paljon ottaen huomioon korkeakoulun koulutusohjelmien laajeneminen ja opiskelijamäärien ja opettajavoimien lisääntyminen.

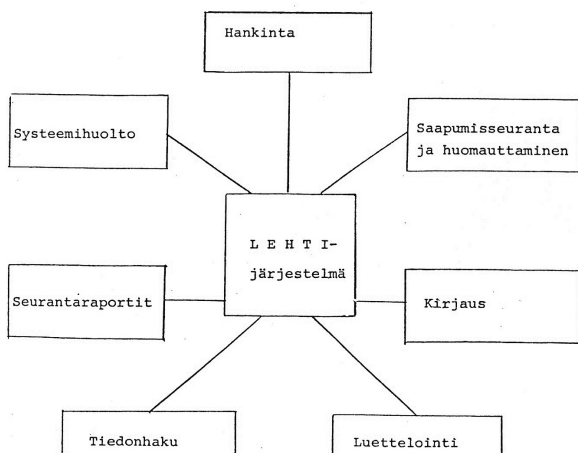
Atk avuksi

Ensimmäiseen kriisiin lehtihankinnoissa vaikutti määrärahan riittämättömyyden lisäksi myös lehtitilausten ja määrärahan seurantarjestelmien puute ja henkilökunnan vähäisyys. Aikakauslehtinumerot kirjattiin niiden saapuessa käsin acme-kortistoon. Tuhansien lehtien jokaisen numeron tulon tai tulematta jäämisen seuranta tällä menetelmällä oli erittäin työlästä. Toivottomassa tilanteessa ryhdyttiin ottamaan selvää lehtien saapumis-seurantaan soveltuvasta atk-järjestelmästä yhdessä korkeakoulun laskentakeskuksen kanssa.

Kuopion yliopiston kirjastossa oltiin hyvin tietoisia tieteellisten kirjastojen yhteisjärjestelmän suunnittelusta, mutta katsottiin, että lehtitilausten hallitsemiseksi ei voitu jättää odottamaan sen tuloa. Kehitetyt osajärjestelmät painottuivat luettelointiohjelmiin eikä Kuopiossa tarvittavaa saapumis seurannan ohjelmaversiosta löytynyt. Niinpä johtokunnan kokouksessa 16.9.1980 päätettiin aloittaa kirjaston ja laskentakeskuksen projekti kausijulkaisujen saapumis seurantarjestelmän suunnittelemiseksi. Tulevaan tieteellisten kirjastojen atk-järjestelmään, joka tulisi kattamaan toiminnat laajemmin, päätettiin kuitenkin liittyä sen tultua toimintavalmiiksi.³⁷ Selvitystä laatimaan palkattiin Marketta Eskelinen, joka teki aiheesta Teknillisen korkeakoulun diplomityön. Marketta Eskelinen teki ohjelmaa etätyönä kotonaan Kaavin Luikonlahdella, ja hyvin etätyö onnistui jo siihen aikaan. Työvälineeksi valittiin MUMPS -ohjelmointikieli, joka oli alkuaan terveydenhuollon tietojenkäsittelyyn suunniteltu ohjelmointijärjestelmä (Massachusetts General Hospital's Utility Multi Programming System) sisältäen myös tietokantarakenteen. Laskentakeskus oli tehnyt MUMPS:illa ohjelmia sairaaloille. Tallennusmuotona käytettiin FINUC-S:n luettelointisääntöjä siinä määrin kuin ne soveltuivat MUMPS:iin. Sekä kehittelyn alla olevan

LEHTI-systeemin perustietojenkäsittelytoiminnot ovat:

1. Hankinta
2. Saapumis seuranta ja huomauttaminen
3. Kirjaus
4. Luettelointi
5. Tiedonhaku
6. Seurantaraportit
7. Systeemi huolto

LEHTI-järjestelmän toiminnot. /Laat./ Marketta Eskelinen.

FINMARCin että ISDS:n (International Serials Data System) vaatimukset oli otettu huomioon niin, että tiedot voitiin myöhemmin helposti konvertoida uuteen formaattiin.³⁸

Oma LEHTI -järjestelmä otettiin käyttöön 1982. Siihen syötettiin takautuvasti kaikkien lehtien varastotiedot. Ohjelma helpotti suuresti lehtien saapumis seurantaa ja hankintaa.

Edistyksellistä oli, että rekisteriä voitiin käyttää yhtä aikaa usealta päätteeltä ja sitä pääsivät myös asiakkaat käyttämään. Kirjastoon saatiin ensimmäinen asiakaspäätte samana vuonna

Korkeakoulun lehtien lisäksi rekisteriin syötettiin vuosittain tiedot myös Kuopion muiden kirjastojen lehdistä, siitä tuli Kuopion kirjastojen aikakauslehtien yhteisluettelo, jota sitten päivitettiin aina uuden vtls-järjestelmän käyttöön ottoon saakka.³⁹

Arja Tossavainen päivittäisessä rekisteröintityössä.
Kuva: Kuopion yliopiston kirjasto.

LEHTI-ohjelman pohjalta ryhdyttiin heti suunnittelemaan myös kirjojen luettelointijärjestelmää KIRJA, joka oli käyttövalmis v. 1986. Kaikki vuodesta 1984 alkaen hankitut kirjat syötettiin uuteen tietokantaan.⁴⁰ Ohjelmiin liitettiin vielä hankintaohjelma vuonna 1990. Ohjelmat pyörivät laskentakeskuksen PDP 11/34 -koneella. LEHTI ja KIRJA olivat ensimmäisiä suoraikäyttöisiä kirjastoluetteloita Suomessa. Asiakkaat pääsivät selaamaan rekistereitä miltä tahansa yliopiston verkkoon liitetystä päätteeltä. Nämä oman

laskentakeskuksen suunnittelemat ohjelmat valmistivat sekä kirjastohenkilökuntaa että käyttäjiä yhteisjärjestelmien tuloon. Henkilökunta tottui atk-laitteiden ja luettelointistandardien käyttöön. Tästä alkoi myös laskentakeskuksen (myöh. atk-keskus, tietotekniikkakeskus) ja kirjaston tiivis yhteistyö palvelujen kehittämisessä tietotekniikkaa hyväksi käyttäen.

Tieteellisten kirjastojen automatisointisuunnitelmia

Tieteellisten kirjastojen piirissä atk-järjestelmien kirjastosovellukset olivat parhaillaan kiihkeän selvitys- ja kokeilutyön alla. Kirjastojen toimintojen automatisointia alettiin kokeilla 1960-luvun loppupuolella. Kirjallisuuden luettelointi oli erittäin työvoimavaltaista, yhdestä teoksesta saatettiin kirjoittaa tai monistaa kymmeniä kortteja, jotka piti käsin sijoittaa kortistoihin. Yksittäisissä kirjastoissa kokeiltiin kirjallisuusluetteloiden tallentamista atk-menetelmin mm. Teknillisen korkeakoulun kirjastossa ja Tampereen yliopiston kirjastossa.⁴¹ Suomen tieteellinen kirjastoseura järjesti vuonna 1969 ensimmäisen atk-peruskurssin kirjastonhoitajille Helsingin yliopiston laskentakeskuksen kanssa.⁴² Helsingin yliopiston ylioppilaskunta neuvotteli Valtion tietokonekeskuksen kanssa kurssikirjaosaston lainaustoiminnan automatisoimisesta. Ruotsissa oli jo laadittu oma tieteellisten kirjastojen automatisoinnin kokonaissuunnitelma LIBRIS, jota Suomen kirjastojen oli mahdollisuus hyödyntää. Katsottiin, että yksittäisten toimintojen automatisoinnin sijaan tuli Suomessa pyrkiä kokonaisjärjestelmän luomiseen. Vuonna 1971 opetusministeriö asetti ensimmäisen tieteellisten kirjastojen atk-tavoitetoimikunnan laatimaan kirjastojen atk-suunnittelun kokonaistavoitteet. Selvityksessä todettiin, että liittyminen suoraan Ruotsin LIBRIS-järjestelmään oli ongelmallista luettelosääntöjen ja luokituksen erilaisuuden vuoksi. LIBRIKSEN luettelointiohjelmaa päätettiin kuitenkin kokeilla Helsingin yliopiston kirjastossa.⁴³

Valtion tiedoneuvoston linjauksessa 1970-luvun tiedepolitiikaksi todettiin, että tieteelliset kirjastot muodostavat välttämättömän pohjan uusien informaatiomenetelmien rakentumiselle ja siksi olisi kiinnitettävä voimakasta huomiota kirjastojen palvelutason nostamiseen toimintojen automatisoinnin avulla.⁴⁴ Opetusministeriö asettikin vuonna 1974 työryhmän johtamaan kirjastojen atk-järjestelmää koskevaa suunnittelu- ja kehittämistyötä. Tästä alkoi jatkuva parikymmentä vuotta kestänyt kehittämistyö, joka päättyi sitten yhteisen kokonaisjärjestelmän VTLS:n käyttöön ottoon kaikissa yliopistokirjastoissa. Kuopiossa seurattiin tätä työtä tiiviisti, kirjastonjohtaja Pertti Tiainen oli työryhmän jäsen ja myös vuonna 1975 asetetun tieteellisen informoinnin neuvoston jäsen.⁴⁵

Myös seuraavassa Tinfossa 1978-1981 oli kuopiolainen jäsen, professori Lauri Kärenlampi.⁴⁶ Tinfo korosti tieteellisen ja teknisen kirjasto- ja informaatiopalvelutoiminnan kehittämissuunnitelmassaan automatisoinnin kiireellisyyttä.⁴⁷ Kulttuuripoliittisen ohjelman taustamuistiossa vuonna 1980 Tinfo, puheenjohtajana ylikirjastonhoitaja Eeva-Maija Tammeke, asetti K&I-kentän kehittämisessä tärkeimmäksi tieteellisten kirjastojen atk-järjestelmän kehittämisen. Järjestelmän tuli olla tasa-aikainen ja taata tehokas tiedonhaku.⁴⁸ Atk-luettelointia varten oli tehtävä ensin uudet luettelointisäännöt ja ryhdyttävä käyttämään kansainvälistä luettelointiformaattia, Yhdysvaltain kongressinkirjaston MARC-formaattia. Suomenkielisen erityispiirteiden vuoksi kehitettiin oma sovellutus, FINMARC-formaatti.⁴⁹ Luettelointi aloitettiin tieteellisten kirjastojen aikakauslehtien yhteisluettelosta FINUC-S. Tiedostosta tulostettiin filmikorttiluetteloita, joita kirjastot voivat tilata käyttöönsä.

Kirjastojärjestelmän kehittämistyössä edettiin osajärjestelmien kautta. Tietokantoja oli jo online-käytössä ja opetusministeriöön muodostetun TKAY:n (Tieteellisten kirjastojen automatisointiyksikkö) tehtävänä olikin tutkia järjestelmiä, joilla myös kirjastojen omat luettelot saataisiin suorakäyttöön. Alankomaiden kirjastojen käytössä oleva PICA oli yksi mielenkiintoinen vaihtoehto, mutta useita muitakin koti- ja ulkomaisia vaihtoehtoja tutkittiin.⁵⁰ Vuonna 1988 tehtiin viimein päätös. Korkeakoulukirjastojen atk-järjestelmäksi valittiin amerikkalainen VTLS (Virginia HighTech Library System), jonka tietoliikennetarkaisu mahdollisti yhteiskäytön. Lähes 20 vuotta kestänyt kehittämistyö johti yhteisen kokonaisjärjestelmän käyttöönottoon kaikissa yliopistokirjastoissa. Korkeakoulut voivat käyttää järjestelmää FUNET-verkon kautta. Korkeakoulukirjastot tulisivat muodostamaan LINNEA-verkon, yhtenäisen palveluverkon. Suuri edessä oleva työ oli vanhojen korttiluetteloiden konvertointi järjestelmään, koska tarkoituksena oli siirtää myös kirjastojen vanhat luettelotiedot atk-järjestelmään.⁵¹

Yliopistokirjastoksi (1984-1992)

Hallinnonuudistus

Laki Kuopion yliopistosta annettiin vuonna 1983 ja toiminta yliopistona alkoi 1.1.1984. Myös uusia koulutusaloja saatiin. Korkeakoululaitoksen alueellisen laajentamisen toimikunta oli suositellut Eläinlääketieteellisen korkeakoulun(EKK) siirtoa Kuopioon ja EKK oli otettu huomioon Kuopion korkeakoulun rakentamissuunnitelmissa vuodesta 1975 lähtien. Vuonna 1982 siirrosta kuitenkin helsinkiläisten kovan vastuksen vuoksi luovuttiin. Kuopio sai kuitenkin eläinlääketieteellisen koetilan sekä luvan aloittaa ravitsemustieteen ja sosiaali-alan koulutuksen. Yliopisto alkoi myös panostaa bioteknologian koulutukseen entistä laajemmin.¹

Muutos yliopistoksi herätti keskustelun hallintomallin muuttamisesta osastopohjaisesta tiedekuntapohjaiseksi. Tiedekuntahallinto ei saanut kaikkien kannatusta. Tiedekuntahallintoon siirryttiin vasta vuonna 1988, jolloin yliopistoon perustettiin viisi tiedekuntaa: farmaseuttinen, hammaslääketieteellinen, luonnontieteiden ja ympäristö-tieteiden, lääketieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Siihen saakka yliopiston päättävänä eliminä olivat edelleen valtuusto ja hallitus. Hallinnon uudistuksen myötä osastoneuvostojen tilalle tulivat tiedekuntaneuvostot ja ylimmäksi päättäväksi elimeksi tuli hallitus, jossa rehtorien ja dekaanien lisäksi oli viisi vaaleilla valittua henkilöstön jäsentä ja viisi opiskelijajäsentä. Erillislaitoksilla, kuten kirjastolla, oli mahdollisuus päästä valtuustoon vaaleilla ryhmässä ”Muu henkilökunta”. Kirjasto halusi seurata yliopiston kehittämistä ja päästä vaikuttamaan hallituksessa kirjastoa koskeviin päätöksiin, joista merkittävin oli kirjallisuusmäärärahan suuruus. Ennen uudistusta kirjastonhoitaja Liisa Salmi-Karkola oli toiminut hallituksen varajäsenenä vv. 1985-1986 ja kirjastonjohtaja Riitta Huuhtanen valtuuston jäsenenä vv. 1987-1988. Vuodesta 1989 alkaen kirjastolla on ollut yliopiston hallituksessa varsinainen tai varajäsen lähes yhtäjaksoisesti. Riitta Huuhtanen valittiin hallitukseen vuosiksi 1989-91 ja varajäseneksi kausiksi 1992-94 ja 1996-1998. Myöhemmin kirjasto ja atk-keskus asettivat yhteisen ehdokkaan ja paikka hallituksessa säilyi. Hallituksessa ovat toimineet Arja Juntunen vuosina 1998-2000 (vara) ja Jarmo Saarti vuosina 2002-2004 (jäsen) ja 2005-(vara).²

Kirjasto pysyi tiedekuntien ulkopuolisena erillislaitoksena, joka vastasi keskitetysti yliopiston tietoaineistokokoelmista ja kirjastopalveluista. Tiedekuntakirjastoja ei muodostettu. Kirjastolla oli valtuuston, myöhemmin hallituksen, nimeämä johtokunta. Johtokuntaan kuului yhdeksän jäsentä tiedekunnista, erillislaitoksista, ylioppilaskunnasta ja kirjaston henkilökunnan edustaja sekä vuodesta 1984 alkaen myös varajäsenet. Kirjaston johtokunnan puheenjohtajaksi vuosiksi 1984-1985 valittiin apulaisprofessori Matti Lang ja varapuheenjohtajaksi apulaisprofessori Esko Alhava. Esittelijänä toimi kirjastonjohtaja. Johtokunnan ensimmäisiä tehtäviä oli kirjaston johtosäännön ajanmukaistaminen. Uudessa johtosäännössä kirjaston nimi Kuopion korkeakoulun kirjasto ja informaatiopalvelukeskus muutettiin *Kuopion yliopiston kirjastoksi*.³

Kirjaston johtokunnan puheenjohtajina toimineet Esko Alhava ja Matti Lang olivat ensimmäisten promovoitavien joukossa. Alhava (oikealla) saa juuri tohtorinvittansa, Lang eturivissä 3. vasemmalta.
Kuva: Pekka Kuhmonen/ Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Yhteistyöllä kasvuun

Kirjastoyhteistyö

Yliopistoon kohdistui suuria odotuksia myös yliopiston ulkopuolelta, sen toivottiin tuovan tukea ja piristystä muuhunkin tutkimustoimintaan ja elinkeinoelämään. Kirjaston yhdeksi tehtäväksi oli johtosäännössä määritelty yhteistyön järjestäminen seudun muiden kirjastojen kanssa.

Humanistisia aloja ei yliopistossa ollut, mutta yliopiston kirjaston odotettiin tarjoavan palveluja myös näiden alojen tutkijoille ja opiskelijoille. Kuopiossa sota-aikana majoillut maakunta-arkisto oli menetetty Mikkeliin. Arkisto olisi ollut tärkeä etenkin alueen historiantutkimukselle ja sukututkijoille.⁴ Arkistomateriaalin käyttöön saannin helpottamiseksi Kuopion yliopiston kirjasto anoi vuonna 1984 yleisten arkistojen asiakirjojen lainaoikeutta Valtionarkistolta. Tarkastuskäynnillä todettiin, että yliopistolla oli tarvittava arkistotila lainatun aineiston säilytykseen ja kirjastolle myönnettiin arkistolainaoikeus.⁵

Kirjaston ei tarvinnut itse järjestää yhteistyötä seudun kirjastojen kanssa, konsultointipyyntöjä tuli jatkuvasti. Kuopion terveyskeskus sai käsikirjaston, kun sinne sijoitettiin yliopiston yleislääketieteen opetusyksikkö ja koottiin yleislääketieteellistä kirjallisuutta, joka oli myös terveyskeskuksen henkilökunnan käytössä.⁶ Kuopion kaupungin ja yliopiston kesken oli tehty jo vuonna 1974 luonnontieteellistä museointia koskeva

yhteistoimintasopimus. Sopimuksen mukaan *”Kuopion museon käsikirjasto on korkeakoulun käytössä. Museo voi sijoittaa pysyväisluontoisesti korkeakoulun kirjastoon käsi-kirjastoonsa kuulumattomat luonnontieteelliset kirjat ja eripainokset. Korkeakoulu pyrkii sijoittamaan valtion lukuun museon kirjastoon säilytettäväksi määrittäytyöhön liittyviä kirjoja ja tieteellisiä aikakauslehtiä. Korkeakoulun kirjasto on museon henkilökunnan käytössä.”* Aineistoa ei tietävästi pystytty museolle sijoittamaan, mutta yhteistoimintaa jatkettiin hiljalleen tavoitteena Pohjois-Savon kirjastoverkon kehittämistyö. Vuonna 1997 sopimusta uudistettaessa kirjastoyhteistyö kirjattiin paljon pyöreämpään muotoon: *”Sopijapuolet pyrkivät yhteistoiminnassa kehittämään kirjasto- ja informaatiopalveluja.”*⁷

Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun (myöh. Savonia-ammattikorkeakoulu) yksiköiden kanssa kirjastoyhteistyö alkoi jo ennen ammattikorkeakoulun perustamista. Käytännön yhteistyö oli luonnollista terveydenhuoltoalan kirjastojen kesken ja kirjastoilla oli säännöllisiä tapaamisia.⁸ Käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen (myöh. Muotoiluakatemia) kanssa neuvoteltiin oppilaitoksen kirjastojärjestelmästä ja avustettiin kehittämisprojektien tiedonhauissa. Myös Hotelli- ja ravintolakoulun kanssa käytiin kirjastoneuvotteluja ja kartoitettiin yhteistyömahdollisuuksia. Kun Pelastusopisto aloitti toimintansa Kuopiossa, pyydettiin yliopiston kirjastoa laatimaan opistolle kirjastonhoitosuunnitelma. Yliopisto odotti VTLS-kirjastojärjestelmän saamista ja Pelastusopistokin pohti samaan järjestelmään liittymistä. Toinen vaihtoehto oli ottaa käyttöön Teknillisen oppilaitoksen kirjaston käyttämä PrettyLib.⁹ Asia ratkesi, kun pelastusopisto liitettiin toimintansa aloittavan ammattikorkeakoulun yhteyteen. Loppujen lopuksi yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat päätyneet samaan kirjastojärjestelmään (Voyager). Myös Pohjois-Savon ammattioppilaitoksen kirjastotyöryhmään osallistuttiin.

Uusien, samalla paikkakunnalla toimivien tieteellisten kirjastojen yhteistyö oli luonnollista ja helpompaa kuin vanhoilla korkeakoulupaikkakunnilla, joissa kirjastoille on muodostunut omat kokoelmansa ja käytäntönsä. Kaikki Kuopion kirjastot olivat suhteellisen pieniä ja niiden voimavarat olivat rajalliset. Yhteistyöllä päästiin työnjakoon ja kustannussäästöihin ja kukin kirjasto pystyi kohdentamaan omat voimavaransa paremmin. Ratkaisu oli myös käyttäjille edullinen. Kaikki Kuopiossa oleva aineisto ja palvelut haluttiin yhteiseen käyttöön. Lääninhallituksen aloitteesta koottiin tiedot Kuopion läänin kirjastoista yksiin kansiin monisteeksi *Kirjastot, museot, oppilaitokset: tietoja kokoelmista* (1991), jota jaettiin läänin kirjastoihin.¹⁰

Elinkeinoelämän tietopalvelut

Alueen elinkeinoelämän puolelta yliopistolta odotettiin pkt-yritysten kehittämistä ja kilpailukykyä edistäviä palveluja. Kirjasto osallistui elinkeinoelämän palveluihin yritystietopalvelulla. Vuonna 1982 alueen elinkeinoelämälle ja kunnille järjestettiin kahden kuukauden ajan tietopalvelukokeilu.¹¹ Korkeakoulun kirjaston kokoelmat ja palvelut eivät sellaisenaan tyydyttäneet elinkeinoelämän tiedontarvetta. Itä-Suomen korkeakoulujen rehtorit lähettivät opetusministeriölle kirjelmän työryhmän asettamisesta yhdessä kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa selvittämään toimenpiteitä tietopalvelun kehittämiseksi ke-

hitysalueilla talouselämän tarpeita silmällä pitäen ja tekniikan informaation saamiseksi. Kuopion kauppakamari esitti Patentti- ja rekisterihallitukselle (PRH), että PRH sijoittaisi Kuopion yliopiston kirjastoon kotimaiset uudet patenttijulkaisut.¹² Esitykset eivät tuottaneet toivottua tulosta, mutta kirjastoon ostettiin keskeisiä patenttijulkaisuja.¹³

Kuopiossa oli aloittanut toimintansa myös Kehitysaluerahasto KERA, joka tiedusteli yhteistyömahdollisuutta oman kirjastonsa hoidossa.⁶ Yliopiston viereen oli nousut vuonna 1990 Kuopion kaupungin teknologiakeskuksen Teknian rakennus, johon muuttivat yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus ja uusi yritystalouden laitos. Niiden käsikirjastosta haluttiin muodostaa myös yrityksiä palveleva, julkinen palvelupiste henkilökuntineen. Uuden toimipisteen perustamiseen ei kuitenkaan löytynyt varoja ja kirjasto jäi laitosten käsikirjastoksi.¹⁴

Elinkeinoelämän palveluja ajettiin sitkeästi eteenpäin. Tieteellisen informoinnin neuvoston (Tinfo) muistion pohjalta keskusteltiin alueellisen patenttipalvelupisteen muodostamisesta yliopiston kirjaston yhteyteen.¹⁵ Pohjois-Savon maakuntaliiton järjestämässä neuvottelussa vuoden 1985 lopulla oli mukana koko yrityspalvelukenttä: kaupunki, KERA, TEKES, kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) piiri ja Kuopion kauppakamari ja lisäksi yliopiston kirjasto. Projekti päätettiin toteuttaa TEKES Konsultoinnin, Kuopion yliopiston kirjaston ja Pohjois-Savon maakuntaliiton yhteistyönä. Samalla projekti laajennettiin käsittämään yritysten tietopalvelua yleensä ja erityisesti patenttipalvelua. Pienyrityksen tiedonhankintaprojekti käynnistyi vuonna 1986. Myös Tieteellisen informoinnin neuvostolta saatiin tukea.¹⁶

Hankkeen tavoitteena oli kehittää yritysten omaehtoista tietohuoltoa, lisätä patenttitietojen käyttöä ja tehdä esitykset tietopalvelun pysyvästä järjestämisestä alueella. Yliopiston kirjastossa toimiva yritysinformaatikko ja TEKESin yritysconsultti tekivät yhdessä firmakohtaisia konsultointeja ja tietopalvelussa vastattiin satoihin yrityksiltä tulleisiin kysymyksiin, joista yli puolet koski patenttitietoja. Yritysten avuksi projekti tuotti julkaisut *Pienyrityksen tiedonhankinnan perusteet* ja *Patenttitietouden hyödyntämisosas*. Hanke herätti kiinnostusta laajemminkin. Sitä esiteltiin tietopalvelupäivillä ja pohjoismaisessa pkt-yritysten tiedonhankintaseminaarissa Tanskassa. Samantapaisia hankkeita oli alka-massa muuallakin Pohjoismaissa ja ruotsalainen projektitutkija kävi Kuopiossa tutustu-massa savolaiseen hankkeeseen.¹⁷

Ilmeni, että pienyrityksien lisäksi myös keksijät kaipasivat kipeästi tukea keksintö-jensä patentoimiseksi ja markkinoimiseksi. Vuonna 1987 Kuopion yliopiston kirjastossa aloitettiin keksintöasiamieskokeilu työllisyysvaroin ja lääninrahalla. Keksintöasiamies toimi keksijöiden yhdyshenkilönä Kuopion läänissä. Savon keksijät halusivat kokeilun pysyväksi toiminnaksi ja asiasta neuvoteltiin Keksintösäätiön kanssa. Toive toteutui, kun yksityinen Patenttitietopalvelu aloitti toimintansa Tekniassa.¹⁸

Pienyrityksen tiedonhankintaprojekti päättyi vuonna 1988 ja se teki useita toimenpi-de-esityksiä sekä yritys- että palvelukenttää koskien ja erityisesti palvelun kehittämiseksi Pohjois-Savossa. Näistä mainittakoon:

- Yritysinformaatikko on sijoitettava pysyvästi Kuopion yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskukseen,

- Kuntien kirjastohenkilökuntaa on koulutettava yritysten lähitietopalveluun ja yhteistyöhön elinkeinoasiamiesten kanssa,
- Yrittäjäkoulutukseen on sisällytettävä tiedonhankinnan opetusta vuodesta 1990 alkaen.

KTM:n alueorganisaation muutosten vuoksi toimenpide-ehdotukset jäivät seisomaan ja niistä vain vähäinen osa on toteutunut.¹⁹

Yritystietopalvelutoiminta oli osa kauaskantoisempaakin tavoitetta, kauppatieteellisen ja teknisen koulutusalan saamista Kuopion yliopistoon. Yliopiston yrittäjäkoulutus alkoi 1980-luvun puolella, mutta kauppatieteiden tutkintoon johtava opetus voitiin aloittaa vasta vuonna 1996 Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun kanssa. Kuopion kauppatieteiden ja informaatioteknologian tiedekunta perustettiin vuonna 2001. Teknisen opetuksen aloittamisesta tehtiin selvityksiä ja aloitteita useita kertoja 1980-luvulta alkaen. Pyrkimyksistä huolimatta teknistä tiedekuntaa ei ole saatu, mutta Kuopiossa tekniikan opetusta on liitetty mm. fysiikan ja ympäristötieteiden yhteyteen.²⁰

Kirjastonhoitosopimukset

Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat tietenkin olleet Savilahden alueella sijaitsevat ja alaltaan läheiset kirjastot. Yhteistyö keskussairaalan kanssa alkoi heti korkeakoulun tultua paikkakunnalle ja Tutkimuskeskus Neulasen kanssa sen laitosten siirryttyä yliopiston viereen. Kuopion yliopiston kirjastoon kuului vuodesta 1985 alkaen neljä kirjastoa: keskuskirjasto (pääkirjasto) Snellmaniassa, Canthian kirjasto, Kuopion yliopistollisen keskussairaalan tieteellinen kirjasto (KYKS) ja Tutkimuskeskus Neulasen kirjasto.

Yliopistollisen sairaalan kirjasto

Kuopion keskussairaalan kanssa oli jo korkeakoulun perustamisvaiheessa sovittu, että sairaalan tieteellinen kirjasto tulee toimimaan korkeakoulun kliinislääketieteellisen kirjaston perustana, koska siellä oli vanhastaan hyvät kokoelmat lääketieteellisiä aikausjulkaisuja ja muuta kirjallisuutta. Erillistä kirjastosopimusta korkeakoulun ja sairaalan välillä ei ollut, vaan toimintaa ohjasi laki yliopistollisista keskussairaaloista.

Sen mukaan *"Keskussairaalassa toimivien yliopiston viran ja toimen haltijoiden palkkauksen suorittaa yliopisto. Yliopisto suorittaa myös keskussairaalan tieteellisen kirjaston hankinta- ja hoitokustannukset sekä tieteellistä tutkimustyötä tai opetusta varten hankittavista välineistä aiheutuvat kustannukset"*.²¹ Tämän perusteella sairaalan os aikainen kirjaston hoitajan virka lakkautettiin ja tilalle perustettiin korkeakoulun kirjastoapulaisen virka vuonna 1974.²²

Erillinen sopimus yliopistollisen sairaalan tieteellisen kirjaston toiminnasta, varustamisesta ja rahoituksesta yliopiston ja Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin välillä solmittiin vasta vuonna 1992.²³ Yliopistolliset keskussairaalan olivat uuden erikoissairaanhoidon lain mukaan muuttuneet yliopistollisiksi sairaaloiksi, KYKS Kuopion yliopistolliseksi sairaalaksi KYS:ksi. Lain mukaan sairaanhoitopiirin kuntainliiton tulee huolehtia siitä, että yliopiston tai muun viranomaisen käytettävissä on koulutus- ja tutkimustoiminnassa tar-

vittavat huonetilat kiinteine kojeineen ja laitteineen. KYS:n veloitteena oli siis ainoastaan järjestää kirjastotila kiinteine kalusteineen, muuten kirjaston ylläpito kuului yliopistolle. KYS:n tieteellinen kirjasto oli kuitenkin em. sopimuksen mukaan samalla sairaalan kirjasto poiketen muista yliopistollisista sairaaloista, joissa yliopiston lääketieteellinen kirjasto ja sairaalan kirjasto olivat kaksi erillistä ja eri hallinnon alla olevaa kirjastoa. Yhteisen kirjaston vuoksi oli tarpeen tehdä sen toimintaa ja rahoitusta koskeva tarkempi sopimus.²⁴

KYS:n kirjastotoimikunnan puheenjohtaja Kalevi Pyörälä hioo kunniaohjoriksi vihittävän ministeri Katri-Helena Eskelisen miekkaa korkeakoulun toisessa promootiossa. (Ainoa kerta, kun promootiossa käytettiin miekkoja.) Kuva: Pekka Kuhmonen/Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

KYKS:n kirjaston ainoa työpöytä, jonka ääressä Alli Miettinen ja Auli Dahlström tekivät töitä. Informaatikko Seppo Turusen KYKS:n vastaanotto oli samassa tilassa. Yksityiskokoelmasta.

Aloitteen Kuopion yliopistollisen sairaalan tieteellistä kirjastoa koskevasta sopimuksesta teki yliopiston hallintojohtaja Tuomo Teittinen. Sairaalan puolella sopimusluonnosta käsitelivät sairaalanjohtaja Markku Auvinen, sairaanhoitopiirin johtaja Matti Pulkkinen ja ylilääkäri Kalevi Pyörälä, joka toimi sairaalan kirjastotoimikunnan puheenjohtajana. Yliopiston kirjaston johtokunta hyväksyi sopimusluonnoksen tammi-kuussa 1992, jonka jälkeen asia kiersi vielä lääketieteellisessä tiedekunnassa ja yliopiston hallituksessa sekä sairaalan puolella ylilääkäritoimikunnassa, sairaalan johtokunnassa ja sairaanhoitopiirin liittohallituksessa.²⁵

Monipuolaisen käsittelyn jälkeen, kaikkien osapuolten yksimielisellä päätöksellä *Sopimus Kuopion yliopistollisen sairaalan tieteellisen kirjaston toiminnasta, varustamisesta ja rahoituksesta* allekirjoitettiin sairaanhoitopiiriin ja yliopistollisen sairaalan puolesta 25.8.1992.

Sopimuksessa määriteltiin, että KYS:n tieteellinen kirjasto toimii yliopiston ja Kuopion yliopistollisen sairaalan kliinislääketieteellisenä ja ammattikirjastona. Yliopistollisen sairaalan tuli osoittaa kirjastolle riittävät tilat kalusteineen ja laitteineen sekä hankkia potilaanhoitoa varten tarvittava kirjallisuus. Yliopisto puolestaan kustantaa ja hankkii tieteellistä tutkimustyötä ja opetusta varten tarvittavan tietoaineiston. Yliopisto vastaisi tieteellisen kirjaston hoidosta. Yksityiskohteisista henkilöstöjärjestelyistä tuli sopia erikseen.²³ Sairaalan maksaman kirjallisuuden hankintasuunnitelmista päätetään sairaalan kirjastotoimikunnassa, jossa on eri klinikoiden ja osastojen sekä hoitajien edustus. Vuonna 1979 nimetyn kirjastotoimikunnan puheenjohtajana toimi ylilääkäri, professori Kalevi Pyörälä alusta alkaen vuoteen 1993, eläkkeelle jäämiseensä saakka. Hänen seuraajakseen sairaanhoitotoimikunta nimitti ylilääkäri Matti Uusituvan.²⁶

Tieteellinen kirjasto oli toiminut erittäin ahtaissa tiloissa eikä henkilökuntahuoneita ollut lainkaan Kun kirjasto alkoi toimia myös korkeakoulun kliinislääketieteellisenä kirjastona, varattiin kirjastolle tilaa. Kirjastohuoneeseen päärakennuk-

sen ensimmäisessä kerroksessa sijoitettiin pari lukupöytää ja neljä hyllykköä sekä kopiokone.

Myös informaattikko kävi KYKS:n puolella kaksi kertaa viikossa puoli päivää kerrallaan. Kaikki virkailijat työskentelivät saman pöydän ääressä, eikä asiakkaan yksityisydensuojasta ollut tietoakaan. Kirjasto muutti hieman suurempaan tilaan, mutta jo 1980-luvun alussa oli pakko etsiä kirjastoa varten yhtenäinen tila, joka olisi paremmin saavutettavissa. Lopulta vuonna 1984 kirjaston tilaksi päätettiin saneerata 0-kerroksesta pääaulan läheisyydestä 200 m²:n tila.²⁷

Lopulta 22.2.1988 uusi kirjasto avattiin asiakkaille. Se oli ensimmäinen varsinainen kirjastotila sairaalassa. Salissa oli kahdeksan lukupaikkaa ja viisi atk-paikkaa sekä lehtinurkkaus. Siihen saatiin myös kaksi työhuonetta ja yhdistetty kopiointi- ja sosiaalitala. Lainaustoiminta hoidettiin jo mikrotietokoneella. Lukupöydät ja lainaustiski teetettiin Lahden Puutyöllä.²⁸ Uudet tilat olivat entiseen verrattuna hienot, mutta jo alkuunsa riittämättömät.

Kun silloinen johtajaylilääkäri Olli Castrén teki ensi vierailun uuteen kirjastoon, oli ensimmäinen toteamus: ”*Nämähän ovat aivan liian pienet tilat!*”²⁹ Kirjastossa tämä oli havaittu jo suunnitteluvaiheessa ja aineistoa oli siirretty Snellmanian kirjaston varastoon. Heti seuraavana vuonna yliopiston kirjasto esitti, että KYKS:in kehittämissuunnitelmaan 1990-94 sisällytettäisiin suuremman tilan saaminen kirjastolle.³⁰ Sairaalassa oli 1990-luvulla meneillään jatkuvat laajennus- ja muutostyöt sekä lääketieteen opetuksen laajentumisen että sairaanhoitotoiminnan kasvun vuoksi. Asia seiso, mutta vuonna 1996 sairaanhoitotoimikunta kiinnitti huomiota kirjaston ahtauteen ja esitti sairaalahallitukselle, että EVO-rahoituksesta (erikoisvaltionosuusrahoitus) käytettäisiin 1,2 mmk luentosalin rakentamiseen ja 1 mmk tieteellisen kirjaston siirtämiseen uuden ruokasalin paikalle. Suunnittelu käynnistettiin pikaisesti ja nimettiin Luentosalityöryhmä ja Tieteellinen kirjasto -työryhmä

Sairaalan ensimmäinen varsinainen kirjastotila avattiin vuonna 1988. Lehtinurkkauksessa KYS:n tieteellisen kirjaston pitkäaikainen työkolmikko: kirjastos sihteeri Alli Miettinen, kirjastos sihteeri Tuula Rissanen ja informaattikko Liisa Karkola. Kuva: Matti Kähäri

Kirjastotyöryhmän puheenjohtajana oli ylilääkäri Matti Uusitupa ja jäsenenä ylilääkäri Esko Länsimies, kirjastonjohtaja Riitta Huuhtanen, ylihoitaja Marketta Pöllänen sekä sairaalainsinööri Antero Nykänen ja sihteerinä informaattikko Liisa Salmi.³¹ Tilantarve oli vähintään 500 m². Työryhmä ehdotti myös, että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin KYS:n liittämiseksi yliopiston tietoverkkoon.³² Uuden kirjaston avajaisia vietettiin vuoden lopulla 16.12.1998.³³

Ns. uusi ruokasali oli päärakennuksen etusiiven ylimmässä eli 3. kerroksessa. Se oli kirjastoksi hyvin sopiva, valoisa, yhtenäinen tila, jossa oli korkea kaarikatto. Tilasuunnitelman teki Arkkitehtitoimisto Kari Virta Helsingistä. Kirjastoon saatiin työhuoneita neljä kappaletta ja pieni sosiaalitala. Yksityiskohtaisia laskelmia tehtäessä ilmeni, että saliin ei saataisikaan mahtumaan riittävästi hyllyjä. Salia ympäröi avoin terassitala, joka tarjosi

mahdollisuuden lisätilaan, jos terassi katettaisiin. Aie näytti mahdottomalta, mutta sitten lupa terassin muuttamiseen talvikäyttöön sopivaksi saatiin ja sinne voitiin sijoittaa uusimmat aikakauslehdet.³⁴

KYS kustansi tilojen saneerauksen ja kalusteet, yliopisto laitteet. Asiakkaiden käyttöön hankittiin viisitoista mikrotietokonetta. Internet oli KYS:ssa otettu käyttöön vuoden 1996 lopulla. Myös tietoverkkoyhteyksiä yliopiston verkkoon alettiin rakentaa, mikä oli välttämätöntä, että KYS:in henkilökunnalla olisi pääsy yliopiston tietokantoihin, rekistereihin ja elektroniseen aineistoon.³⁵

Vuonna 1985 saatiin yliopiston kirjastoon toinen informaation virka, jonka vastuualueeksi tuli lääketieteen tietopalvelu ja sijoituspaikaksi sairaalan tieteellinen kirjasto. Virkaan nimitettiin Liisa Salmi-Karkola (ent. Karkola), joka siitä lähtien on toiminut sairaalan tieteellisen kirjaston johtajana.³⁶ KYS:n kirjastossa oli vuonna 1991 kolme yliopiston virkaa, lisäksi oli palkattu työsuhteinen kirjastoavustaja, jonka palkkauskustannukset KYS maksoi yliopistolle kirjastonhoitomaksuna. Kirjastoavustajan tehtävänä oli hoitaa sairaalan osastojen kirjastotehtäviä.²⁴

KYS:n tieteellisen kirjaston käyttäjäkunta on koostunut ennen muuta lääkäreistä, mutta kirjaston asiakkaiksi tulivat myös sairaanhoitajat sekä yliopiston puolelta hoitotieteen ja lääketieteen opiskelijat. Henkilökunta koetti parhaansa mukaan omaksua käyttäjien näkökulman mm. osallistumalla tieteilijöille lääketieteen luennoille. Kirjastonkäytön koulutusta järjestettiin ahkerasti klinikoiden hoitajille, jotka joutuivat usein hoitamaan myös lääkäreiden kirjastoasiat. Koulutuspyyntöjä tuli paljon myös alueen muista sairaaloista. Kun PubMed, Internetin Medline-versio, ilmestyi, lääkärit alkoivat tehdä tiedonhakuja yhä enemmän itse. Evidence based medicine ja Evidence based nursing lisäsivät taas informaation palvelujen tarvetta ja käyttäjien koulutusta. Artikkelijäljenteiden toimitus on KYS:n kirjastossa ollut erittäin kysytty palvelu koko ajan, niitä alettiin toimittaa myös pdf-muodossa.

Neulasen kirjasto

Samanaikaisesti korkeakoulun kanssa Savilahden tiedelaaksoon Neulaniementielle nousi Valtion työsuojelutalo (myöh. Tutkimuskeskus Neulanen). Rakennuksessa oli tilat Kuopion aluetyöterveyslaitokselle, Kansanterveyslaitoksen ympäristöhygienian ja toksikologian osastolle ja Kuopion aluelaitokselle, Kuopion työsuojelupiirille ja Valtion eläinlääketieteellisen laitoksen Kuopion aluelaboratoriolle. Taloon tuli laitojen yhteinen

KYSiläiset tutustumassa uuteen kirjastoon.
Kuva: KYS:n kuva-arkisto

Kirjoja ja lehtiä odottamassa hyllyihin järjestämistä KYS:n vuonna 1998 valmistuneessa uusimmassa kirjastossa.
Kuva: Tuulikki Airaksinen.

kirjasto, jota suunniteltiin yhteistyössä yliopiston kirjaston kanssa. Kirjastotila oli rakennuksen keskellä ja vapaasti kaikkien talossa työskentelevien käytössä. Kirjastonhoitajan virkaa ei kuitenkaan saatu minkään laitoksen budjettiin. Neuvoksi johtajat Kaj Husman aluetyöterveyslaitokselta ja Jouko Tuomisto Kansanterveyslaitokselta toivat esille aivan uudentyyllisen ratkaisun. He ehdottivat, että yliopiston kirjasto ottaisi hoitaakseen uuden talon kirjaston ja perustaisi kirjastonhoitajan viran, mutta rahoitus tulisi työsuojelutalon laitoksilta. Tähän päädyttiinkin ja laitokset päättivät ostaa kirjastopalvelut yliopistolta. Talo oli kastettu Tutkimuskeskus Neulaseksi. Kaikki osapuolet hyväksyivät sopimuksen Tutkimuskeskus Neulasen kirjaston hoidosta vuonna 1984.³⁷ Kirjastonhoitajan virkaan valittiin FK Annu Jylhä-Pyykönen Kuopion yliopiston kirjastosta.³⁸

Neulasen tutkimusalat olivat lähellä yliopiston koulutusaloja ja sitä kautta saatiin yliopiston käyttöön laajemmin työterveyttä, työsuojelua ja eläinlääkintää koskevaa kirjallisuutta sekä täydennystä ympäristötutkimuksen kirjallisuuteen. Sopimuksen mukaan Neulasen henkilökunnalla oli yliopiston kirjastossa oikeus samoihin palveluihin kuin yliopiston henkilökunnalla. Tämä yksinkertaisti asioiden hoitoa, sillä monet Neulasen viranhaltijat olivat yliopistossa dosentteina, ja usein myös ”hypittiin” virasta toiseen Neulasen ja yliopiston välillä. Vastavuoroisesti yliopiston henkilökunnalla ja opiskelijoilla on ollut Neulasen kirjaston käyttöoikeus.

Neulasen käyttäjien kokous, johon kuuluvat laitosten johtajat, vahvistaa kirjallisuuden hankintabudjetti ja jakaa kustannusosuudet laitosten kesken. Suurimmat käyttäjät ovat kansanterveyslaitos ja aluetyöterveyslaitos. Yliopiston kirjasto ei ole sijoittanut aineistoa Neulaseen. Kaikilla laitoksilla on oma atk-verkkonsa. Kirjaston päätteeltä on ollut yhteys kaikkiin niihin ja lisäksi Kuopion yliopiston verkkoon. Kun yliopistokirjastojen yhteinen kirjastojärjestelmä VTLS otettiin käyttöön, Neulasen kirjaston tietoaineisto luetteloiitiin Kuopion yliopiston Kuoma-tietokantaan. Neulasen laitokset maksavat kirjastolle tietokannan käytöstä nimikkeiden määrän suhteessa.

Kirjastoa käyttävät pääasiassa Neulasen laitosten omat tutkijat. Kirjaston palvelut ovatkin olleet yksilöllisempiä kuin yliopiston kirjastossa. Yksittäiselle tutkijalle tai ryhmälle tehdyt uutuusvalvonta- ja sisällysluettelokopiopalvelut ovat 2000-luvulle saakka olleet hyvin työllistäviä. Vasta elektronisten lehtien lisääntyminen käänsi kopiomäärät laskuun. Myös artikkelikopioita yliopiston kirjastoon tulevista lehdistä toimitettiin suoraan tutkijoiden pöydälle. Tiedonhaun toimeksiantojen määrä puolittui 1990-luvun puolivälistä lähtien Internet-verkon tultua käyttöön. Kaukopalvelu on hoidettu yliopiston kirjaston kaukopalvelun kautta.³⁹

Tutkimuskeskus Neulasen kirjaston lehtinurkkaus.
Kuva: Raija-Leena Pajula.

Neulasen kirjasto henkilökunta: informaattikko Raija-Leena Pajula ja kirjastosihteeri Pirkko Kultamaa.
Kuva: Raija-Leena Pajula.

Kirjaston toiminta on sujunut hyvin, vaikka laitokset ovat olleet eri ministeriöiden alaisia ja kirjastolla on monta johtajaa, Neulasen laitoksen johtajat ja yliopiston kirjastonjohtaja. Kirjastonhoitaja/informaattikko (nimike vuodesta 1989) osallistuu Kuopion yliopiston kirjaston henkilökuntaan kuuluvana sen toimintaan ja koulutustilaisuuksiin, mutta myös Neulasen koulutustilaisuuksiin. Annu Jylhä-Pyykösen siirryttyä Varasto-kirjaston johtajaksi vuonna 1989, kirjastonhoitaja/informaattikoksi valittiin FT Raija-Leena Pajula. Vuonna 1991 saatiin Neulasen kirjastoon myös kirjastosihteerin virka.⁴⁰ Vuonna 1992 kirjasto muutti uusiin, yli kaksi kertaa suurempiin tiloihin Kansanterveyslaitoksen siipeen. Yhteensä tilaa on 156 m² ja lisäksi varasto. Tutkimuskeskus Neulasen ja Kuopion yliopiston välistä sopimusta on tarkistettu vuonna 2002 ja 2004.⁴¹

Kotimaisia ja kansainvälisiä kontakteja

Kuopion yliopisto on alusta alkanut asettanut tutkimustyön tavoitteeksi tehdä kansainvälisesti korkeatasoista tutkimusta. Kuopion korkeakoulun ensimmäinen väittelijä oli Esko Alhava jo vuonna 1974 ja Kuopiossa opintonsa aloittaneista lääkäreistä ensimmäisenä väitteli Aulikki Nissinen vuonna 1979.⁴² Kun syyskuussa 2002 juhlittiin toiminnan aloittamisen 30-vuotisjuhlia, kirjasto digitoi tämän ensimmäisen väitöskirjan kokonaisuudessaan verkkoon luettavaksi.⁴³

Kirjaston oli pystyttävä hankkimaan tutkijoille heidän tarvitsemansa tietoaineisto. Alkuvuosien suhteellisen hyvätasoisista hankintamäärärahoista huolimatta kokoelmien kartuttaminen ei kuitenkaan pysynyt yliopiston kasvuvauhdissa mukana. Kirjastojen välinen lainaus suomalaisten ja pohjoismaisten kirjastojen välillä oli kuitenkin jo yleistä ja kaukopalvelua tarvittiin Kuopiossa alusta lähtien paljon.

Kaukopalvelun avuksi oli vuonna 1978 alettu julkaista Aikakauslehti-indeksiä mikrokorttiluettelona ja sitten atk-tietokantoina Finuc-S -yhteisluetteloa ja pohjoismaista yhteisluetteloa NOSP. Kaukopalvelupyynnöt välitettiin aluksi telex-kirjoittimella muihin kirjastoihin. Vuonna 1987 siirryttiin telefax-laitteiden käyttöön, jolloin oli mahdollista saada myös pyydetty kopio telefaxina. Kuopiolaisten tarvitsemien kaukolainojen ja artikkelikopioiden määrä nousi vuosi vuodelta ollen korkeimmillaan vuonna 1988 13 300 tilausta. Se tarkoitti, että kaukopalvelun hoitaja käsitteli päivässä yli 50 tilauspyyntöä. Tehtävää hoiti pääasiassa yksi henkilö. Toinen virkailija otti vastaan muista kirjastoista tulevia kaukolainapyyntöjä, joita kirjastojen tiukentuvan rahatilanteen vuoksi tuli Kuopioonkin, ”pahimpana” vuonna 1991 yli 11 000 pyyntöä. Apuna oli vaihtuva, työllisyysvaroin palkattu apulainen kopiointi- ja postitustehtäviin. Työmäärää lisäsi vielä laskutusrumba. Ei ihme, että työt kasautuivat ja ruuhkaa purettiin aika ajoin talkoovoimin.

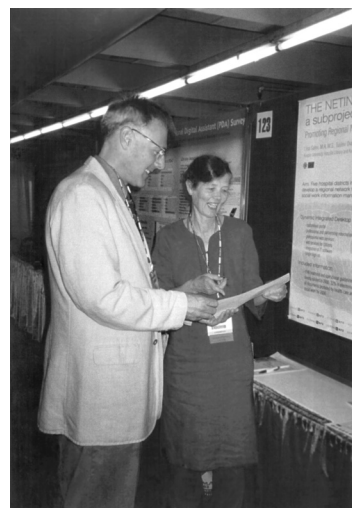
Kirjastosihteerin Sari Lincoln telexin ääressä kaukopalveluhuoneessa.

Kuva: Kuopion yliopiston kirjasto

Lääketieteen tutkijoille löytyi Medlars/Medline -tietokannasta relevantteja artikkeleita, joita ei likikään kaikkia omasta kirjastosta saanut, vaan tarvittiin kaukopalvelua avuksi. Muiden alojen tiedonhakuja varten solmittiin vuonna 1984 sopimus Dialog-tietokantapalvelun kanssa, online-haut satelliittien välityksellä olivat tulleet mahdollisiksi. Pian tulivat käyttöön myös Dimdin, ESA:n ja Data-Star -tietokannat. 1990-luvun alussa tilanne näytti siltä, että tutkimuksia ja artikkeleita löytyi, mutta aineistoa oli yhä vaikeampi saada käsiinsä. Keskeisiä kaukopalvelukumppaneita olivat Lääketieteellinen keskuskirjasto ja Karolinska Institutet'in kirjasto Tukholmassa. British Library'n Document Supply Centre (BLDSC) erikoistui aineiston välitystoimintaan ja siitä tuli keskeinen kaukopalvelukirjasto Euroopassa, jonka palveluihin Kuopiokin yhä useammin turvautui.

Toisten kirjastojen toiminnasta oltiin hyvin riippuvaisia ja kirjastojen väliset kokoukset ja neuvottelut sekä henkilökohtaiset kontaktit tulivat tärkeiksi. Nuoren kirjaston oli haettava toimintamalleja ja esimerkkejä vanhemmista kirjastoista ja koko henkilökunnan voimin tehtiin opintoretkeä mm. Joensuuhun, Ouluun, Vaasaan, Jyväskylään ja Helsinkiin. Uusi kirjasto kiinnosti muita ja Kuopiossa järjestettiin valtakunnalliset kaukopalvelupäivät vuonna 1980 ja tieteellisten kirjastojen atk-kokous vuonna 1984 sekä vuonna 1991 yliopistokirjastojen johtajien kokous. Kirjastoalan täydennyskoulutuskursseihin ja kokouksiin osallistuttiin innokkaasti. Henkilökunnan aktiivisuutta osoittaa, että seurojen ja järjestöjen (mm. Kirjastonhoitajat ja informaattikot, Korkeakoulujen henkilökuntaliitto, Bibliothecarii medicinae Fenniae, Suomen tieteellinen kirjastoseura, Suomen kirjastoseura) toimielimissä on jatkuvasti ollut kuopiolaisia jäseniä, vaikka kokousmatka Helsinkiin vei aina yhden kokonaisen työpäivän. Kun joskus ehdotettiin, että pidettäisiinkin kokous Kuopiossa, se ei saanut kannatusta, koska "Kuopioon on niin pitkä matka". Kuopiolaisetkin oppivat, että matka Helsingistä Kuopioon on pitempi kuin Kuopiosta Helsinkiin.

Kansainvälisestääkään toiminnasta ei oltu syrjässä. Eurooppalaisten lääketieteellisten kirjastojen EAHIL:in konferensseissa alettiin käydä vuosittain ja informaattikko Liisa Salmi toimi aktiivisesti sen piirissä. IFLA:n vuosikokouksiin, kansainvälisiin kaukopalvelu-kokouksiin ja *International Online Information Meeting* -tapahtumaan Lontoossa sekä kirjastoalan EU-hankkeiden seminaareihin osallistuttiin mahdollisuuksien mukaan. Yksittäiset henkilökunnan jäsenet tekivät opintomatkoja mm. British Library'iin, USA:n ja Kanadan kirjastoihin, Kööpenhaminaan ja Viroon. Virkailijavaihtoakin oli. Kuopion yliopisto aloitti 1980-luvulla yhteistyön Tarton yliopiston kanssa. Tarton yliopiston kirjaston siirtyessä atk-aikaan Kuopion yliopiston kirjasto järjesti luettelointiosaston johtajalle atk-luetteloinnin perehdyttämisviikon Kuopiossa ja Kuopion VTLS-manageri kävi myös paikanpäällä Tartossa opastamassa uuteen luettelointiin.

Liisa Salmi esittelemässä Itä-Suomen sairaaloiden Verkkoinfo-projektia MLA Annual meeting-tapahtumassa San Diegossa 2003

1980-luvulla Kuopion yliopisto alkoi voimakkaasti hoitaa yhteiskuntasuhteita ja luoda kansainvälisiä yhteyksiä. Yliopistoon perustettiin kansainvälisten asioiden työryhmä ja kutsuttiin koti- että ulkomaisia vierailijoita. Myös Kuopion kaupunki esitteli mielellään vierailleen uutta yliopistoa. Kirjasto oli yliopiston edustavimpia tiloja ja se esiteltiin useimmille vierailijoille. Savilahden rakennusten valmistuttua kirjastoon kävi tutustumassa eri maiden suurlähettiläitä, ministereitä ja kulttuuri- ja tiedekeskusten johtajia sekä lehtimiehiä ja kirjastohenkilökuntaa. Kotimaisia vierailijoita oli paljon, etenkin muista yliopistoista, mutta käväisivätpä ”tarkastuksella” myös molempien kirkkokuntien arkkipiispat ja Korkein oikeus. Tähän ”tulvaan” vaikutti yliopiston uutuus ja suhdetoiminnasta kiinnostuneet rehtorit. Eri maiden lähetystöjen ja ystävyyskaupunkien ja yliopistojen välityksellä kokoelmiin saatiin lahjoituksena näiden maiden kirjallisuutta ja usein esitettiin pyyntöjä myös jatkuvammasta kirjallisuuden vaihdosta.⁴⁴

Kansainvälisen varastokirjastokongressin osanottajia vierailulla Kuopion yliopiston kirjastossa. Vasemmalta British Library Document Supply Centre'n johtaja Malcolm Smith, Riitta Huuhtanen, President of Center for Research Libraries Don Simpson ja IFLAn Universal Availability of Publications -ohjelman johtaja Graham Conish. Kuva: Kuopion yliopiston kirjasto.

Ulkomaisten tutkijoiden ja opiskelijoiden määrä Kuopion yliopiston laitoksilla kasvoi, etenkin A.I. Virtanen -instituutin ja tutkijakoulujen ansiosta. Englannista tuli toinen palvelukieli ja henkilökunnalle järjestettiin englannin kielinen asiakaskurssi. Tiedonhankinnan kurssi, joka oli opiskelijoille pakollinen, toteutettiin myös englanniksi. *Library and Information Retrieval Skills* -kurssi on ollut työläs viedä läpi opiskelijoiden eritasoisen kielitaidon vuoksi. Samassa ryhmässä on voinut olla englantilaisia ja amerikkalaisia ja toisaalta aasialaisia, afrikkalaisia ja venäläisiä.⁴⁵

Kirjastoalan tapahtumiinkin kutsuttiin ulkomaisia luennonantajia ja kustantajien edustajia. Valtakunnalliset kaukopalvelu- ja kausijulkaisupäivät järjestettiin vuonna 1995 Kuopiossa viileässä kevätsäässä. Kilpailu lehtivälityksessä oli kovaa ja suuret kansainväliset aikakauslehtitalot halusivat saapua esittelemään palveluitaan. Järjestelyjen yhteydessä Kuopion yliopiston kirjasto sai henkilökohtaiset kontaktit kansainvälisiin välittäjiin, jotka olivat kehittämissä elektronisia palveluja. Tästä tuli olemaan hyötyä kirjaston omien elektronisten palvelujen kehittämisessä.

Kirjallisuuden hankintoja tehostetaan

Voimavarat kasvavat – kustannukset nousevat

Kirjaston alkutaival yliopiston kirjastona oli hankala, mutta yliopiston yhteisellä tahdolla kirjallisuushankinnat ja kirjaston talous saatiin hallintaan. Kriisitilanne havahdutti yliopiston huomaamaan tarpeisiin nähden riittämättömät kirjallisuusmäärärahat ja vähäiset henkilöstövoimavarat. Pakkotilanteessa käyttöön otettujen atk-järjestelmien hyöty tuli esiin, ja erilaisten atk-sovellutusten käyttöönottoa jatkettiin.

Kun kirjallisuuden hintojen ja dollarin kurssin nousu jatkui, hankintoja oli edelleen pakko supistaa. Edelliseen vuoteen verraten vuonna 1983 ostettiin yli 30% vähemmän aineistoa ja tiukkaa linjaa oli jatkettava edelleen. 80-luvun alussa Kuopion keskeisten alojen ulkomaisten kausijulkaisujen hinnat kohosivat viidessä vuodessa 95%. Yliopistoksi muuttuminen oli tuonut uusia koulutusaloja omine tarpeineen, mutta uusia aika-kauslehtiä voitiin tilata vain, jos entisiä tilauksia lakkautettiin alta pois. Tutkijat ja opettajat katsoivat, että lehtitilauksia ei ole enää vara lakkauttaa ja kirjallisuusmäärärahaan vaadittiin joka taholta reilua korotusta. Yliopiston hallitus päätti nostaa kirjallisuusmäärärahaa huomattavasti vuodesta 1984 alkaen, jolloin määräraha kohosi 16%. Vuoteen 1990 saakka määrärahan nousi vuosittain 10-16%. Hankintakustannukset nousivat kuitenkin suunnilleen saman verran. Lehtivalikoimaa oli edelleen karsittava, että uusille aloille saataisiin irrotetuksi varoja.⁴⁶ Yliopistollisen sairaalan kirjasto alkoi ottaa huomioon lääkärinkoulutuksen tarpeita ja kirjallisuusmäärärahaa nostettiin vuonna 1979 kerralla 40% ja 1980-luvulla vuosittain 10-25%. Tällä turvattiin lääketieteen kirjojen hankinta, mihin yliopiston kirjaston määrärahasta riitti vain pieni osuus.⁴⁷

Nobel-kirjasto ja muita lahjoituksia

Perustamisvaiheessa saaduista lahjoituksista oli kokoelmiin luetteloitu arvokas ja käyttökelpoinen aineisto. Loput järjestettiin karkeasti varaston hyllyille, mutta osa oli jo vanhentunutta tai aloilta, joita ei Kuopiossa opiskeltu. Kirjallisuusmäärärahalla voitiin hankkia vain välttämätön uusi kirjallisuus ja siksi lahjoituksia otettiin edelleen mielellään vastaan ja täydennettiin siten kokoelmien vanhempaa osaa.

Lahjoituksia saatiin mm. eri maiden suurlähetystyöiltä ja kulttuurikeskuksilta. Kuopion ystävyyskaupunki Castroup-Rauxelin lääkäriyhdistys lahjoitti lääketieteellistä kirjallisuutta ja kansanedustaja Veikko Rytönen valtiopäiväasiakirjoja. Huoltaja-säätiön lahjoitus, joka käsitti lehtivuosi-kertoja ja selvää rahaa, oli erittäin merkityksellinen sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan koulutus-

Rehtori Juhani Kärjä ja kirjastonjohtaja vastaanottamassa Huoltaja-säätiön lahjoitusta.
Kuva: Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

ohjelmalle. Yhteiskuntatiede uusimpana koulutusalan tarvisi peruskokoelmat ja sen opiskelijat olivat täysin riippuvaisia kirjallisista lähteistä päinvastoin kuin lääketieteen ja luonnontieteelliset alat, jotka olivat laboratoriovaltaisia.

Arvokkain lahjoitus saatiin Meijerien Keskusosuusliike Valiolta. Valio luovutti akateemikko Artturi Ilmari Virtasen kirjaston Kuopion yliopistolle 22.2.1985.⁴⁸ Kuopion yliopisto sai myös oikeuden A.I. Virtasen nimen käyttöön. Virtanen oli toiminut kauan Valion biokemiallisen tutkimuslaitoksen johtajana ja hän oli koonnut sinne oman kirjaston. Valio halusi keskittää tutkimustoimintansa vain maitotalouteen ja oli tilanpuutteen vuoksi lopettamassa kirjastonsa. Se etsiskeli paikkaa, missä akateemikko Virtasen kokoama kirjasto voitaisiin säilyttää omana kokoelmanaan. Perusteluna Kuopion valinnalle oli, että Pohjois-Savo oli aina ollut maitotalouden keskeistä aluetta ja että Kuopiossa oli juuri aloitettu biotekniikan koulutus ja tutkimus

Kuopion yliopisto lupautui säilyttämään kokoelman erillisenä A.I. Virtasen kokoelmana. Kokoelma käsittää 1200 monografiaa ja 146 hyllymetriä aikakauslehtiä. Se sisältää aikansa tärkeimmän kemian ja mikrobiologian kirjallisuuden sekä runsaasti muidenkin alojen, kuten maatalouden, ravintofysiologian ja -kemian, ympäristönsuojelun ja lääketieteen kirjallisuutta. Lisäksi kokoelmassa on paljon Virtasen huomionosoituksina saamia julkaisuja ja kansainvälisiä kongressijulkaisuja. Artturi Ilmari Virtasen kiinnostus kansan terveyteen ja hyvinvointiin sekä terveisiin elintapoihin näkyy myös kirjastossa. Joukossa on teoksia keuhkotaudin ehkäisystä, lihavuudesta, tupakoinnista ja fluorin vaikutuksesta hampaiden kuntoon, kaikki asioita, jotka ovat olleet tutkimuksen kohteina Kuopion yliopistossa. Kokoelmaan sisältyy myös vanhimpia suomenkielisiä luonnontieteellisiä teoksia 1800-luvulta, mm. Aukusti Juhana Melan *Herbario-luettelo* ja Wilhelm Ramsayn *Suomen geologiset vaiheet*. Mukana tuli vanhoja yliopiston oppikirjojakin, jo klassikoiksi muodostuneita, kuten Arvi Talvitien, Kai Simonsin ja Edvard Westermarckin teoksia.⁴⁹

A.I. Virtasen kirjasto on yhden merkittävän tiedemiehen elämäntyötä ja tieteenalan kehitystä kuvastava ainutlaatuinen kokoelma Suomessa ja samalla osa Suomen oppihistoriaa. Suomen ainoa Nobel-kirjasto, AIV-kokoelma, kuuluu kansallisesti merkittävän irtaimen kulttuuriomaisuuden suojeluohjelmaan.⁵⁰

Vuonna 1987 Kuopion yliopisto sai bioteknologian professuurin ja vuonna 1989 perustettiin A.I. Virtanen-instituutti, jonka tavoitteena oli tulla kansainväliseksi huippututkimusyksiköksi.⁵¹ Instituutti sai uudet, modernit tilat Bioteknia-rakennuksessa, jonka vihkiäis-

AIV-nurkkaus. Kuva: Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

Heurekan A.I. Virtanen -näyttely saatiin Kuopioon. Näyttelyä avaamassa A.I. Virtanen -instituutin johtaja Risto Kauppinen.

Kuva: Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

päivänä 1995 A.I. Virtasen kokoelman täydennykseksi saatiin vielä Virtasen työtoverin, professori Fritz Niinivaaran lahjoituksena hänen ottamansa valokuvat A.I. Virtasesta laboratoriossaan. Kuvat on sijoitettu AIV-kokoelman viereen Snellmanian kirjastoon. Kirjastossa järjestettiin myös Tiedekeskus Heureka kokoama A.I. Virtasen juhlanäyttely A.I. Virtanen -juhlasymposiumin osana.

Varastokirjasto omien kokoelmien täydentäjänä

Kuopioon vuonna 1989 perustettu Varastokirjasto on vaikuttanut paljon Kuopion yliopiston kirjaston palveluihin. Voidaan sanoa, että myös Kuopion yliopiston kirjasto on vaikuttanut varastokirjastotoimintaan etenkin sen perustamis- ja alkuvaiheissa.

Kirjastojen periaatteina oli ollut säilyttää kaikki hankkimansa kirjallisuus, ja kokoelmat vaativat jatkuvasti lisätilaa. Tinfon tilajaosto ehdotti vuonna 1980 valtakunnallisen varastokirjaston perustamista pysyvänä ratkaisuna tilaongelmaan ja ohjaamaan kirjastojen säilytyspolitiikkaa. Opetusministeriö pyrki rajoittamaan lisärakentamista ja se asetti vuonna 1984 varastokirjastotoimikunnan laatimaan ehdotuksen tieteellisten ja yleisten kirjastojen yhteisen varastokirjaston rakennussuunnittelua varten. Ehdotuksen perusteella Valtioneuvosto teki vuonna 1987 periaatepäätöksen valtakunnallisen varastokirjaston perustamisesta. Alkoi yksityiskohtainen selvitystyö, mikä paikkakunta tarjoaisi parhaat olosuhteet tulevalle kirjastolle. Loppusuoralla olivat Tampere ja Kuopio. Asia ratkesi lopulta Kuopion eduksi, Kuopiosta löytyi käyttökelpoisin rakennus ja muutkin edellytykset täyttyivät. SOK:n keskusvarasto Päivärannassa oli lopettamassa toimintaansa ja rakennukselle etsittiin uutta käyttöä. Se oli hyväkuntoinen ja helposti muunnettavissa Varastokirjaston tarpeisiin. Etuna oli lisäksi se, että tilaa voitiin vuokrata käyttöön asteittain kirjaston kasvun mukaan.

Varastokirjaston tavoitteita, tehtäviä ja tilojen käyttöä valmisteli suunnittelutoimikunta, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin paikallinen henkilö, Kuopion yliopiston kirjaston johtaja Riitta Huhtanen, joka oli ollut jo edellisen toimikunnan jäsenenä. Varastokirjasto Kuopion Päivärannassa valmistui keväällä 1989. Varastokirjaston tehtävänä on ottaa vastaan ja säilyttää tieteellisistä ja yleisistä kirjastoista siirrettävää vähän käytettyä aineistoa ja asettaa se tarvitsijoiden käyttöön. Suomi sai aivan uudentyypisen kirjaston, joka opetusministeri Christofer Taxellin vihkiäissanojen mukaan ”oli ainutlaatuinen myös kansainvälisessä katsannossa”. Muualla ei ollut vielä tehty tällaista kansallista yritystä kirjastojen kokoelma- ja tilaongelmien ratkaisemiseksi. Useat muut maat hakivat Suomesta mallia kokoelmien säilytysongelmiin. Jo rakentamisvaiheessa paikalla kävivät Ranskan opetusministeriön edustajat.⁵² Varastokirjastoja on sen jälkeen perustettu ympäri maailmaa. Vuonna 2004 Kuopiossa pidetyssä varastokirjastokonferenssissa oli 40 osanottajaa kaikista maanosista.

Varastokirjaston ensimmäisiin virkoihin lähti Kuopion yliopiston kirjastosta kolme henkilöä. Johtajaksi valittiin Annu Jylhä-Pyykönen, joka toimi Varastokirjastossa opetusministeriöön siirtymiseensä vuoden 1991 loppupuolelle saakka. Kirjastonhoitajaksi valittiin Liisa Björkqvist ja kirjastosihteeriksi Marja Oksa. Kuopion yliopiston kirjasto teki

Kuopion yliopiston kirjaston ensimmäinen luovutus Varastokirjastolle. Annu-Jylhä Pyykönen (keskellä) valittiin Varastokirjaston johtajaksi, Liisa Björkqvist ja Marja Oksa siirtyvät myös uuteen kirjastoon. Kuva: Matti Kähäri.

Varastokirjaston palvelut alkoivat vaikuttaa kirjastojen kokoelmapolitiikkaan. Kirjastot eivät enää säilyttäneet aineistoaan ikuisesti, vaan vähemmän käytettyä ja vanhentunutta aineistoa alettiin siirtää Varastokirjastoon. Varastokirjasto on kasvanut kokoelmiltaan yli kahden miljoonaan niteen kirjastoksi, Kansalliskirjaston ohella Suomen suurimmaksi kirjastoksi. Kuopion yliopiston kirjaston kokoelmat olivat pienet verrattuna vanhempiin yliopistoihin, mutta tilanpuutetta sielläkin alkoi ilmetä. Kirjasto teki laitoksille ja tiedekunnille kyselyn, miten kauan kirjoja ja lehtiä pitäisi säilyttää käyttäjien välittömässä läheisyydessä. Säilytysajaksi katsottiin riittävän 10-20 vuotta poikkeuksena yhteiskuntatieteelliset alat, joiden kirjallisuutta oli hyvin vähän ja jota katsottiin tarvittavan kauemmin. Varastokirjastolle lähetettiin ensimmäinen erä vanhempia aikakauslehtiä heti vuonna 1989.⁵³

Varastokirjaston suurin merkitys Kuopion yliopistolle on ollut se, että lähellä, samalla paikkakunnalla on kokoelmiltaan suuri, monialainen kirjasto. Varastokirjaston maksuton aineistonvälityspalvelu on nopeasti kasvanut ja siitä on tullut Suomen kirjastojen aineistonvälityskeskus. Siitä tuli pian Kuopion yliopiston tärkein ”kaukolainauspaikka”, sen kokoelmista on löytynyt vuosi vuodelta enemmän yliopiston opiskelijoiden ja tutkijoiden tarvitsemää aineistoa. Artikkelikopiot välitettiin aluksi Ariel-ohjelmalla. Kirjastojen välisellä sopimuksella loppukäyttäjä on vuodesta 2001 lähtien voinut saada artikkeli kopion myös elektronisessa muodossa PDF-tiedostona suoraan oman sähköpostinsa liitteenä. Käyttäjät ovat olleet tyytyväisiä palvelun nopeutumiseen ja kaukopalvelun työmäärä on vähentynyt.⁵⁴ Varastokirjastosta tilatut kirjat ovat yleensä jo samana päivänä tilaajalla. 2000-luvulla siirryttiin yhteislainaukseen (Universal Borrowing). Asiakas voi itse tilata kirjan Varastokirjastosta ja lainaus hoidetaan oman lainaustoimiston kautta. Varastokirjaston kokoelmat ovat asiakkaan näkökulmasta osa oman kirjaston kokoelmia. Varastokirjaston vilkas kanssakäyminen yliopiston kirjaston kanssa hämäsi niin, että usein luultiin sen olevan osa Kuopion yliopiston kirjastoa. Sen tiedot oli liitetty yliopiston sisäiseen puhelinluetteloonkin. 2000-luvulla Varastokirjasto tunnetaan maailmanlaajuisesti Suomen ”repository library’na”. Se oli perustettaessa ainoa suoraan opetusministeriön alaisena toimiva kirjasto, joka palveli niin yleisiä kuin tieteellisiäkin kirjastoja.

Henkilöstökehitys

Kirjasto työllistäjänä ja kouluttajana

Kirjastopalveluiden pullonkaulana oli henkilökunnan vähyys. Suunnittelutoimikunnan mukaan Kuopion korkeakoulu olisi tarvinnut heti aloittaessaan yli 40 kirjastovirkaa. Todellinen tilanne oli paljon karumpi. Ensimmäisen viiden vuoden jälkeen kirjastovirkoja oli vain viisi. Kun korkeakoulun rakennukset Savilahden kampukselle valmistuivat, virkoja saatiin lisää. Palvelupisteitäkin oli kolmessa rakennuksessa. Kirjaston sisäistä organisaatiota kehitettiin. Tehtävien mukaan muodostettiin hankinta-, luettelointi- ja lainausosastot. Huomattiin, että myös kirjaston hallinto teetti työtä ja vaati oman aikansa. Henkilökunta evästikin uutta johtajaa: ”Pysy sinä vain siellä yläkerrassa, kyllä me hoidetaan asiat täällä alakerrassa.” Kirjastot alkoivat olla avoimina iltaisin klo 19 saakka. Korkeakoulun muuttuessa yliopistoksi kirjastovirkojen määrä oli kasvanut yhdeksään. Lisäksi oli saatu virkasiirtoina Posti- ja telelaitokselta (PTL) kaksi ja työllisyysvaroista vakinaistettuna yksi virka. Yhteensä kirjastossa oli 12 työntekijää. Tavoitteesta oltiin vieläkin kaukana.

Ilahduttavaa oli, että vuonna 1985 saatiin toinen informaattikon virka. Vuosittainen tiedonhakujen määrä kasvoi jatkuvasti ja hakuja tehtiin usealta eri alalta, eniten kuitenkin lääketieteestä. Informaattikon vastuualueeksi tuli lääketieteen tietopalvelu ja sijoituspaikaksi KYKS:n tieteellinen kirjasto. Yhteiskuntatieteiden osasto lähetti kirjastolle esityksen, että myös yhteiskuntatieteisiin tarvitaan oma informaattikko. Kolmas informaattikon virka saatiin vasta 1990, siihen saakka Canthian kirjastonhoitaja hoiti sosiaalitieteiden ja hoitotieteen tiedonhaut. Yhteiskuntatieteiden informaattikoksi valittiin FK Anja Korhonen, joka ehti hoitaa tehtävää vain muutaman vuoden, kun hän menehtyi vaikeaan sairauteen.⁵⁵

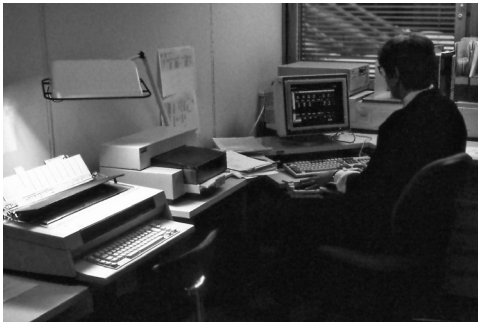
Budjettivaroin saatiin vielä kirjastonhoitajan virka. Informaattikkojen tehtävät laajenivat entisestään tiedonhaun neuvonta- ja opetustyön lisääntyessä ja myös siksi, että keskeisistä kansainvälisistä tietokannoista saivat tehdä hakuja vain nimetyt informaattikot tiukkojen lisenssimääräysten vuoksi. Tiedonhakujen määrä kasvoi vuodesta 1985 vuoteen 1990 yli 700%, vuonna 1990 atk-tiedonhakuja asiakkaille tehtiin 5272. Virkoja oli edelleen vähän suhteessa käyttäjämäärään. Korkea-asteen koulutusta edellyttäviä virkoja tarvittiin lisää meneillään olevan voimakkaan atk-järjestelmien kehityksen vuoksi ja vetämään sekä kirjaston työmenetelmien että kirjastopalveluiden uudistamistyötä. Henkilökuntaa oli yritettävä saada lisää kaikin mahdollisin keinoin.

1980-luvulla henkilökunnan kokonaismäärä kasvoikin merkittävästi. Henkilöstövajaus koski koko yliopistoa, koska perustamisvaiheen resursoinnit olivat riittämättömät eikä vuosittainen virkojen lisäys kuronut vajetta kiinni. Rehtorina Juhani Kärjä tuki voimakkaasti kirjaston voimavarojen lisäämistä. Toiminnan alusta alkaen palvelukseen otettiin työttömiä, ns. virastotyöntekijöitä, joiden palkkaamiseen saatiin työllisyysvaroja. Kirjastossa saattoi olla yhtäaikaisesti kymmenkunta henkilöä lyhytaikaisessa työsuhteessa. Työttömyys lisääntyi ja valtio yritti järjestää tukitoimia. Kuopiossakin moni

Kirjaston henkilökuntaa 1980-luvun lopulla.
Kuva: Heikki Laitinen.

Kirjasto sai vakinaisen kanslistin. Osastosihteeri Tuula Jokelan kautta liikkuvat niin laskut kuin lomapaperitkin. Kuva: Heikki Laitinen.

yrittänyt lopettaa toimintansa tai vähensi rajusti henkilökuntaansa, näistä mainittakoon SOK:n keskusvarasto, Piretta ja Turo. 1980-luvulla tehtäviä, joita oli useita vuosia hoidettu työllisyysvaroin, alettiin vähin erin vakinaistaa. Ensimmäinen työllisyysvaroin vakinaistettu toimi saatiin vuonna 1983, siihen nimitettiin Juha Seppänen. 1980-luvun lopulla saatiin vielä työllisyysvaroilla toimistosihteeri ja kirjastoapulaisia sekä PTL:lta virkasiirtona yksi toimi.

Myös siviilipalvelusmiehiä sijoitettiin mm. vahtimestari- ja atk-tehtäviin. Iltapäivystystä varten saatiin vuosittain ns. ruuhkarahaa, jolla palkattiin opiskelijoita tuntipalkalla. Ruuhkarailla voitiin vuonna 1990 vakinaistaa yksi toimi, jolloin saatiin vahtimestari hoitamaan jäljennepalvelua, postia ja kuljetuksia palvelusteiden välillä. Tutkimuskeskus Neulanen rahoitti yhteistyösopimuksen mukaisesti yhden kirjastonhoitajan/informaattikon ja yhden kirjastosihteerin viran ja yliopistollinen sairaala myönsi 1990-luvulla rahoituksen yhden kir-

jastoavustajan ja yhden kirjastonhoitajan palkkaamiseen. Näillä keinoilla virkojen määrä kohosi 25:een. Lähes puolet kirjaston virkapalkkojen rahoituksesta on alkuaan saatu muuten kuin suoralla budjettirahoituksella.

Määräaikaisia työntekijöitä oli vuosittain saman verran kuin vakinaisia työntekijöitä ja vaihtuvuus oli suuri. Kirjastossa käväisi töissä yli sata työttömäksi jäänyttä. Kirjasto toimi myös kuntoutuspaikkana, johon mielellään sijoitettiin vajaatyökykyisiä työkokeiluun. Sanoipa joku ”kirjaston pelastaneen hänen elämänsä”. Näiden lyhytaikaisten työntekijöiden joukossa oli ylioppilaita, rakennusmiehiä, teollisuusompelejoita, merkonomeja ja akateemisen koulutuksen saaneita henkilöitä, mutta kenelläkään ei ollut kirjastoalan koulutusta. Osa heistä innostui uudessa työympäristössä opiskelemaan ja jotkut jäivät kirjastoalalle. Kun toimia vakinaistettiin, tehtäviin saatiin innostuneita, mutta ilman alan koulutusta olevia työntekijöitä. Heille oli tarjottava mahdollisuus halutessaan pätevytyä tai täydentää koulutustaan. Kirjaston tavoitteena oli, että mahdollisimman moni saisi keskiasteen kirjastokoulutuksen.⁵⁶

Myös henkilökunnan jatkokoulutustarve oli suuri. Atk-taitojen hallinta alkoi olla välttämätöntä, ja koko henkilökunta osallistui yliopiston mikrotietokone-, tekstinkäsittely- tai toimistotekniikan kursseille. Myös kielitaitoa kohennettiin ja kirjastoalan seurojen järjestämille jatkokoulutuskursseille osallistuttiin. Tällaiset kurssit eivät kuitenkaan antaneet muodollista pätevyyttä kirjastoalan virkoihin.

Kirjastokoulutus oli käymisvaiheessa. Vuonna 1971 kirjastotieteestä tuli akateeminen oppiaine, joka oli suunnattu sekä yleisten että tieteellisten kirjastojen henkilökunnalle. Kirjallisuuspalvelun seuran vetämä informaatiopalvelun kurssi siirtyi Teknillisen korkeakoulun jatkokoulutuskurssiksi ja se säilyi yrityskirjastojen ja teknis-luonnontieteellisten kirjastojen henkilökunnan koulutusmuotona. Suomen kirjastoissa oli huutava pula pätevistä henkilöstöstä ja vajetta koetettiin korjata järjestämällä poikkeuskoulutusta kesäyliopistoissa. Tätä tietä jo kirjastoissa työssä olevat käyttivät hyväkseen. Ensimmäinen kirjastotieteen poikkeuskurssi järjestettiin Joensuun kesäyliopistossa 1976-77. 1990-luvun alussa tuli mahdolliseksi hankkia kirjastomerkonomien tutkinto poikkeuskursseilla tai oppisopimuskoulutuksena. Kymmenkunta Kuopion yliopiston kirjaston kirjastoapulaista/avustajaa on suorittanut työn ohella kirjastomerkonomien tutkinnon tai täydentänyt entistä tutkintoaan kirjasto-opinnoilla. Jotkut heistä ovat jatkaneet siitä korkeakouluopistoihin. Näin, sitkeällä työllä ja vähitellen, vakainainen henkilökunta on saanut kirjastoalan koulutuksen.

Kirjastoalan keskiasteen kursseista muodostui kauppa-oppilaitoksiin kirjastolinja. Kuopiossa ei kirjastoalan opintoja vielä voinut suorittaa, joten kuopiolaiset joutuivat matkustamaan muille paikkakunnille. Tilannetta on helpottunut suuresti, kun kirjastoalan keskiasteen opetus aloitettiin Kuopion liiketalouden oppilaitoksessa vuonna 2003 ja Kuopion kesäyliopisto on ottanut ohjelmaansa informaatiotutkimuksen vuodesta 2004 lähtien.

Kuopion korkeakoulun/yliopiston virkakehitys 1972-1992

Virat/toimet	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	yhteensä
kirjastonjohtaja (1)	1																					1
kirjastonhoitaja (6)										1	1			1		1				1		5
suunnittelija/informaattikko (2)		1												1					1			3
kirjastoamanuenssi/-sihteeri (12)	1					1			1								1			1		5
kirjastoapulainen/avustaja (23)		1	1					1	1			1					2	1		1		9
toimisto-/vahtimestari (2)																	1	1				2
lisäys	2	2	1	0	0	1	0	1	2	1	1	1	0	2	0	1	4	3	1	2	0	25
Suluissa valmistelutoimikunnan kirjastojaoston ehdottamat virat, yhteensä (44).																						

1 = budjettivirka

1 = työllisyysvaroin tai siirtovirka

① = KYSin ja Neulasen virat

Nimikemuutoksia ja palkkauskokeiluja

Koulutuksen muutoksen myötä myös alan kelpoisuusehdot ja nimikkeet muuttuivat. Korkeakoulukirjastoissa ei ollut mitään yhtenäistä käytäntöä, vaan nimikkeet ja vaatimukset olivat yliopistokohtaisia. Opetusministeriö halusi selkiyttää korkeakoulujen virkanimikkeitä ja kelpoisuusehtoja yleensäkin. Vuonna 1983 tiedusteltiin myös kirjastohenkilöstön palkkausta, nimikkeistöä, kelpoisuusehtoja, tehtäviä ja koulutusta. Jokainen viranhaltija täytti oman lomakkeen, jotka sitten koottiin korkeakoulujen palkkaus- ja työsuhdeneuvottelukunnan kirjastojaoston käsiteltäviksi.⁵⁸ Tämän voidaan katsoa olevan alku pitkälle työnarviointiprosessille, joka myöhemmin jatkettiin palkkauksenuudistuskokeiluisa.

Vuonna 1985 valmistuneen selvityksen perusteella huomattiin monia epäkohtia.⁵⁹ Alempi korkeakoulututkinto oli poistumassa ja keskiasteen kirjastokoulutus alkanut. Koulutusjärjestelmän muutoksen vuoksi ehdotettiin kirjastoamanuenssin virkatyypistä luopumista ja kirjastosihteerin virkanimikkeiden luomista. Kirjastonhoitajalta edellytettiin ylempää korkeakoulututkintoa. Kuopiossakin muutettiin kirjastoamanuenssi-nimikkeet kirjastosihteereiksi. Myös suunnittelijan nimike muutettiin jo yleistyneeseen informaatikon virkanimikkeeseen ja kirjastoapulaisen-nimike muuttui kirjastoavustajaksi. Myös kaikki siirtovirkoina tulleet toimistosihteerit tai apulaiskanslistit siirrettiin kirjastonimikkeille.

Uusi palkkausluokittelun kehittämistyöryhmä vuonna 1988 määritteli kirjastotehtäville viisi vaativuustasoa, joiden mukaan kunkin viran palkkausluokka määräytyisi. Samalla nimikkeellä voitiin tehdä vaativuudeltaan erilaisia tehtäviä.⁶⁰ Kirjastoalan toiveena oli, että palkkaustasoa pystyttäisiin nostamaan osoittamalla tehtävien monipuolisuus ja vaativuus sekä edellytetty korkea koulutus. Kirjaston toimipisteiden vastaavien kirjastonhoitajien nimikkeiden muuttamista kirjaston toimistopäälliköiksi esitettiin, mutta Kuopiossa esitys ei mennyt läpi.

Kuopion yliopiston hallinto-, toimisto-, kirjasto- ja laboratorio tehtävien sovittaminen tähän PALKE-luokitukseen alkoi vuonna 1991 ammattijärjestöjen ja johdon edustajien välisissä työryhmissä. Kaikille viroille sovittiin tavoitepalkkaluokka. Lisäksi suunniteltiin mahdollisuutta maksaa tulospalkkaa erityisen hyvin suoritetusta ja tavoitteet ylittäneestä työstä. Tulospalkka otettiin käyttöön, mutta koska irrotettavaa rahaa oli vähän, lisät olivat minimaalisia. Henkilöiden tavoitteiden asettamiseksi ja suoriutumisen arvioimiseksi aloitettiin esimies-alais-keskustelut, myöhemmin kehittämiskeskustelut, joita kirjastossa siitä alkaen on käyty vuosittain. Kokeilut ja keskustelut olivat aluksi työläitä, mutta kehittämiskeskusteluista tuli olemaan suuri hyöty johdon ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja luottamuksen syntymässä. Keskustelujen pohjalta suoritettujen tehtävien vaihdot ja koulutusmahdollisuuksien etsintä toivat varmaan myös lisämotivaatiota henkilökunnalle.⁶¹

Tieteellisten kirjastojen virkarakenne selkiytyi virkojen jakaantuessa koulutuksen mukaan kolmeen ryhmään: korkeakoulututkintoa edellyttävä virkanimike oli kirjastonhoitaja, keskiasteen koulutusta edellyttävä kirjastosihteerin ja kirjastoavustaja-nimike tuli koskemaan niitä virkoja, joissa edellytettiin kirjastokokemusta, mutta ei välttämättä kirjastoalan tutkintoa. Kirjastoapulainen-nimikettä käytettiin edelleen työsuhteisista, ilman kirjastokokemusta olevista henkilöistä. Asetuksesta poistui vaatimus kirjastoalan tutkinosta, mutta käytännössä sitä useimmiten pidettiin välttämättömänä.⁶²

Vuonna 1996 Kuopion yliopistossa aloitettiin kymmenen vuotta kestänyt palkkauksen uudistustyö. Tavoitteena oli rakentaa mahdollisimman oikeudenmukainen kannustavan palkkauksen järjestelmä, joka perustuisi työn vaativuuteen ja henkilökohtaiseen työsuoritukseen. Kehitystyö laajeni Itä-Suomen yliopistojen palkkausudistushankkeeksi. Arviointijärjestelmäksi valittiin Columbus Vu -järjestelmä, jonka pohjalle työarviointityöryhmä ryhtyi kehittämään yliopiston omaa vaativuusluokittelua. Päävaativuustekijät olivat osaaminen, vastuu, kuormitus ja työolot. Työnkuvauslomakkeen testaamiseksi

valittiin eri henkilöstöryhmistä tyyppitöitä. Kirjastosta ensimmäisessä testauksesta oli mukana yksi informaattikko ja yksi kirjastoavustaja. Lomakkeista pyydettiin myös ammattiliittojen arviointi.⁶³ Lomakkeiden kysymyksiä ja arviointisysteemiä muokattiin jatkuvasti. Toisessa ja kolmannessa testauksessa oli Kuopion yliopistosta mukana yli 130 tehtävää, kirjastosta informaattikon, kirjastonhoitajan, kahden kirjastosihteerin ja kahden kirjastoavustajan tehtävät. Työtä tehtiin useita vuosia, mutta eri henkilöstöryhmät eivät päässeet yksimielisyyteen ja kehitetty malli jäi vuonna 2000 lepäämään.⁶⁴ Valtion taholta palkkausudistusta ajettiin edelleen ja alettiin kehittää ns. UPJ:tä, uutta palkkausjärjestelmää. Taas uusien työnkuvauslomakkeiden ja vaativuuden arviointien jälkeen Kuopion yliopisto teki sopimuksen UPJ:stä. Valtakunnan tasolla neuvottelutulos työantajien ja ammattiliittojen kesken saatiin vuonna 2005. Vuonna 2006 yliopistot alkavat asteittain siirtyä palkkausluokittelusta henkilökohtaiseen palkkaukseen.⁶⁵

Kuopion korkeakoulun henkilökunnan ammatillinen järjestäytyminen oli alkanut heti 1970-luvulla. Muodostettiin Kuopion korkeakoulun henkilökuntayhdistys KYHY, johon kirjastohenkilöstökin liittyi. Edelleenkin KYHY on yliopiston suurin ammattiyhdistys ja kuuluu STTK:n alaiseen YHL – *Yliopistojen ja tutkimusalojen henkilökuntaliittoon*. Akateemisesti koulutetut ovat järjestäytyneet yleensä Akavan Kirjastonhoitajat ja informaattikot (KIBI) -yhdistykseen, myö-

Luottamusmiesasiaa. Luottamusmies Yrjö Valtanen ja kirjastonjohtaja neuvottelemassa. Kuva: Matti Kähäri

hemmin INAan – *Informaatioalan akateemiset* -liittoon. Suuria risti-riitoja ei ole ollut, vaan luottamusmiehet ja johto ovat yhteistuumin ajaneet kirjastohenkilöstön palkkauksen kohentamista. Lakot eivät ole yliopiston toimintaa paljon haitanneet. Vuonna 1986 Virkamiesliitto järjesti kaksipäiväisen vauhdituslakon. Kirjasto voitiin kuitenkin pitää auki muihin liittoihin kuuluvien voimin.

Murroksen vuosikymmen (1993-2003)

Kirjastot kriisissä

Seuraavan vuosikymmenen aikana yliopistoissa ja niiden kirjastoissa tapahtui suuria rakenteellisia ja teknisiä muutoksia, myös toimintatavat ja arvotkin muuttuivat. 1990-luku oli yliopistoille taloudellisesti erittäin tiukkaa aikaa. Syvä lama ja valtiontalouden vaikeudet aiheuttivat sen, että korkeakoulujen kehittämislakia muutettiin ja vuosina 1992-94 perusrahoitustakin leikattiin. Kuopion yliopistossa jokaisen laitoksen oli supistettava jo myönnettyistä määrärahoista. Lisäksi julkisen hallinnon henkilöstömäärää oli voimakkaasti supistettava vuoteen 1996 mennessä.¹

Kirjastojen ahdinkoa lisäsivät markan devalvointi ja USA:n dollarin kurssin kohoaminen, sillä useimmat kansainväliset julkaisut olivat dollarihintaisia. Kirjastojen ostovoima väheni liki 50 %. Suomen korkeakoulukirjastot toimivat verkkona, ja kokoelmat ovat yhteisesti käytettävissä kaukopalvelun välityksellä. Tästäkään ei enää löytynyt apua. Kaikkien yliopistojen tietoaineiston hankintojen vähetessä oli turvauduttava yhä useammin ulkomaisten kirjastojen palveluihin. Kirjastojen kriisi oli kuitenkin maailmanlaajuinen ja entistä vähäisemmistä uutuushankinnoista kilpailivat yhä suuremmat tutkijamäärät ja opiskelijat. Lisäksi yliopistojen vapaakirjeoikeus oli lopetettu, joten kaukopalvelu maksoi. Kirjastojen palvelukyky huononi dramaattisesti. Yliopistot järjestivät Voiton päivänä 14.2.1994 eri puolilla maata tiedotustilaisuuksia, missä kirjastojen tilanteen huononemisen ja sen vaikutukset tutkimustyöhön ja opiskeluun tuotiin esille.²

Taulukko: Esimerkkejä kausijulkaisu- ja monografiaostojen vähennyksistä
(Suomen Korkeakoulujen Rehtorien Neuvosto)

Korkeakoulu	Kausijulkaisu-tilaukset			Monografiaostot		
	vuodelle 1992 nimekettä	vuodelle 1994 nimekettä	Vähennys %	1991 nidettä	1993 ¹ nidettä	Vähennys %
Jyväskylän yliopiston pääkirjasto	2056	1500	-27,0 %	10693	3000	-71,9 %
Kuopion yliopiston kirjasto	2209	1145	-48,0 %	4187	1500	-64,0 %
Oulun yliopiston kirjasto	6048	4255	-29,6 %			
Tampereen yliopiston kirjasto	4063	2847	-30,0 %	20735	8461	-59%
Teknillisen korkeakoulun pääkirjasto	1525	1085	-29,0 %	1624	255	-84,0 %
Turun yliopiston kirjasto	4461	3195	-28,0 %	10613	5270	-50,0 %

¹ Arvio perustuu 31.10.1993 mennessä hankitun aineiston määrään, esim. Jyväskylän yliopiston kirjasto on hankkinut 2663 nidettä ja Teknillisen korkeakoulun kirjasto 205 nidettä.

Pakon edessä kirjallisuuden hankintoja supistettiin rajusti. Aikakauslehtien määrä väheni huomattavasti ja vain välttämättömiä kurssikirjoja hankittiin, mutta niidenkin kappalemäärä pieneni. Oli vuosia, jolloin jotkut kirjastot eivät pystyneet ostamaan yhtään kirjaa. Suomen ylioppilaskuntien liitto julisti kannanotossaan: ”*Kirjastojen kriisi on kansallinen häpeä!*”.³ Kirjojen puutteen vuoksi opinnot viivästyivät ja kallistuivat. Tutkimustoiminta oli vaarassa pudota kansainvälisestä kelkasta uusia tutkimustuloksia esittelevien artikkeleiden käsille saannin vaikeuden ja hitauden vuoksi. Suomen korkeakoulujen rehtorien neuvosto asetti vuonna 1994 kirjastojen johtajista koostuvan ”häätätoimikunnan” Helsingin yliopiston vararehtori Arto Mustajoen johdolla. Sen tavoitteena oli selvittää keinoja korkeakoulukirjastojen toiminta-edellytysten turvaamiseksi ja kehittää valtakunnallisen korkeakoulukirjastolaitoksen tehtäviä. Esitettyjen ratkaisujen tulisi turvata korkeakouluissa mahdollisimman hyvät kirjastopalvelut ottaen huomioon voimavarojen väheneminen sekä toimintaympäristön ja toimintatapojen muutokset. Ajankohdaisia, näkyvissä olevia muutoksia olivat elektronisen tiedonvälittämisen yleistyminen ja verkkopalveluiden kasvu sekä tulosjohtaminen yliopistoissa. Kirjastojen oli pystyttävä palvelemaan omaa kehysorganisaatiota sekä toiminaan osana uudistuvaa korkeakoululaitosta ja samalla yhteisvastuullisena kirjastoverkkona. Tilanteesta selviytymiseksi ehdotettiin korkeakoulujen kirjastolaitoksen rakenteellista kehittämistä ja kirjastojen välisen yhteistyön tehostamista sekä Varastokirjaston palveluiden hyväksikäyttöä. Yliopistoilta odotettiin kirjaston aseman vahvistamisesta yliopiston organisaatiossa ja keskitetympää kirjastopalveluiden hoitoa. Myös kirjastojen maksullista palvelutoimintaa oli tehostettava ja uusia tulolähteitä hankittava.⁴

Korkeakoulupolitiikan muutoksista ja kirjastojen kriisistä keskusteltiin myös pohjoismaisella tasolla Nordinfon, pohjoismaisten tieteellisten kirjastojen yhteistyösihteeristön, järjestämässä korkeantason konferenssissa Saltsjöbadenissa. Osanottajina oli ministereitä, yliopiston rehtoreita ja kirjastojen johtoa. Muutos oli tosiasia ja siihen oli mukauduttava. Kriisistä selviytymiskeinoiksi ehdotettiin samantapaisia ratkaisuja kuin Suomen rehtorienneuvoston kirjastotyöryhmässä: yhteistyötä yliopiston sisällä, projektirahoituksen tuoton suuntaamista myös kirjastopalveluihin ja entistä tiiviimpää yhteistyötä pohjoismaisten kirjastojen välillä.⁵

Kuopion yliopistossa kausijulkaisutilaukset romahtivat. Vuonna 1991 kustantajilta alkoi tippua huolestuttavia tietoja hintojen noususta. Kirjallisuuden hinnat nousivat 20-30% prosenttia vuosittain. Kuopion yliopiston tilaamien lehtien hankintakustannukset nousivat yhden vuoden aikana ennalta arvaamatta 600 000 mk, mikä ylitti varatun määrärahan 17%:lla. Kirjallisuusraha ei millään riittäisi kaikkiin tilauksiin, vaan oli tehtävä ankaraa karsintaa. Kaikki kaksoiskappaleet, jäsenyyden perusteella saatavia lehtiä ja yleislehtiä poistettiin tilauslistalta ja laitoksia velvoitettiin valitsemaan vähemmän tärkeitä alansa lehtiä poistolistalle. Vuosina 1992-94 lakkautettiin lähes 1000 lehden tilaaminen. Se merkitsi lehtitilauksissa 48 prosentin leikkausta ja oli suurempi kuin missään muussa yliopistossa. Kirjojen tilauksia vähennettiin vielä rajummin.

Laitoksilta ja tiedekunnilta oli vuosittain pyydetty ehdotukset uusiksi tilattavaksi lehdiksi. Nyt sen sijaan pyydettiin joka vuosi lehtien lakkautusehdotuksia. Uusia lehtiä ei tilattu lainkaan, korkeintaan vaihdettiin jokin entinen lehti uuteen nimekkeeseen. Marja

Pekkarinen, joka hoiti lehti-ilauksia, osasi lehtilistan jo ulkoa käytyään sitä vuodesta toiseen läpi karsittavia löytääkseen. Hän myös joutui ottamaan vastaan laitosten valitukset ja monet turhat toiveet.

Kaikki koulutuksessa ja tutkimuksessa tehdyt linjaukset vaikuttivat välittömästi kirjaston hankintasuunnitelmiin. Eläinlääketieteellisen korkeakoulun siirtoon valmistauduttiin jälleen. Molempien kirjastojen voimavaroista ja siirron kustannuksista tehtiin raportti opetusministeriölle. Eläinlääketieteen kirjallisuutta ei kuitenkaan vielä Kuopioon ollut tilattu – onneksi, kun tuli tieto Kuopion häviöstä tässä taistelussa.⁶ Tästä huolimatta hammaslääketieteellinen tiedekunta lopetettiin. Alan kirjallisuutta luovutettiin Oulun yliopistolle, jonne sosiaalihammaslääketieteen koulutus siirtyi. (2000-luvulla hammaslääketieteen koulutuksen uudelleen aloitusta Kuopiossa taas suunnitellaan!) Hammaslääketieteen lehti-ilauksen lopettamisesta kertyi säästöä, mutta perin vähän määrärahatarpeeseen verrattuna. Uusia kausijulkaisuja tarvittiin välttämättä bioteknologisen ja lääketutkimuksen laajentuessa ja kansainvälisten tutkijakoulujen aloittaessa. Koulutusohjelmat lisääntyivät, mm. sosiaali- ja terveyshallinto, kauppatieteet ja informaatioteknologia aloittivat ja ympäristötieteet laajeni ympäristöteknoologiaan.

Vuonna 1994 Kuopion yliopistollinen sairaala alkoi osallistua lääketieteellisten lehtien maksamiseen ja syöksykierre saatiin katkaistua. Siitä huolimatta seuraavina vuosinakin lakkautettiin tilauksia. Lopulta tie nousi pystyyn. Lehtivalikoima oli karsittu niin minimiin, että karsittavaa ei enää löytynyt. Lehtien määrä suhteutettuna yliopiston henkilöstömäärään oli Kuopion kohdalla huono, 2,4 lehteä henkeä kohden, kun suhdeluku Oulussa oli 3,6 ja Joensuussa 6,4.

Kirjallisuusmäärärahojen reaaliarvo oli vuonna 1998 laskenut lähes puoleen vuoden 1986 arvosta.⁷ Oli käynyt selväksi, että määräraha ei yliopiston tiukan budjettitilanteen vuoksi voinut lähivuosina merkittävästi nousta suoran budjettirahoituksen kautta. Kuopion yliopiston kirjallisuusrahaa oli 1980-luvun ”hyvinä” vuosina nostettu vuosittain ja se oli korkeimmillaan, 3 600 000 mk, vuonna 1992. Määrärahaleikkausten yhteydessä myös kirjallisuusrahaa leikattiin, kunnes se asettui 3 000 000 markkaan ja pysyi siinä viisi vuotta, vv. 1996–2000. Rehtorien neuvosto oli esittänyt 32 miljoonan markan erityismäärärahan ottamista vuoden 1994 lisäbudjettiin kirjallisuusrahan reaaliarvon laskun korjaamiseksi. Se ei johtanut toimenpiteisiin, mutta tilanneselvityksen ja opiskelijoiden hätähuutojen jälkeen opetusministeriö myönsi vuonna 1997 yliopistoille lisärahoitusta nimenomaan kirjojen hankintaan. Kuopion yliopiston kirjasto sai 425.000 markan lisärahoituksen. Valtiolta alkoi tukea voimakkaasti yliopistojen tutkimustoimintaa, ja yliopisto siirsi tutkimuksen lisärahoituksestaan kirjastolle 700 000 mk ja vuonna 2000 vielä 500 000 mk. Tällöin FinELib’in toiminta oli jo alkanut ja opetusministeriön rahoituksen ohella myös yliopisto itse tuki tätä siirtymävaihetta elektroniseen kirjastoon. Lisärahoitus pelasti tilanteen noina vuosina, mutta kirjallisuusrahoituksen tason nostoon pitemmällä aikavälillä oli saatava aikaan rahoituksen ”rakennemuutos”. Rahaa oli saatava myös muilla keinoin.⁸

Tiukkoina vuosina Kuopion yliopiston kirjaston onni oli Kuopion yliopistollisen sairaalan kirjaston kuuluminen sen yhteyteen. Yliopisto oli vastannut lääketieteellisten lehtien hankinnasta. Nyt pakottavassa tilanteessa käännettiin KYS:n johdon puoleen tiedus-

tellen mahdollisuutta, että KYS rahoittaisi myös lehtien tilauksia kirjojen lisäksi, koska uhkana oli monien lääketieteen lehtien tilausten lopettaminen. Lehdet olivat keskeisiä myös KYS:n lääkärikunnalle ja KYS päätti käyttää ns. EVO -rahoitustaan myös lehtien ja tietokantojen maksamiseen. Elektronisten lehtien ja tietokantojen lisääntyessä KYS:n osuus on kasvanut. Tämän rahoituksen ansiosta säästyttiin todella suurelta katastrofilta. KYS hankki myös jatkuvasti kirjoja. Lääketieteen opiskelijoiden kirjatilanne olikin huomattavasti parempi kuin muilla aloilla.

Vaikka lehtien väheneminen oli lähinnä tutkijoiden huolenaihe, se vaikutti välillisesti opiskelijoiden kirjastopalveluiden heikkenemiseen. Rahaa kirjojen ostoon ei jäänyt, mistä kärsivät eniten opiskelijat. Koulutusalojen lisääntyessä myös kurssikirjavalikoima oli kasvanut ja kurssikirjoja vaihdettiin aika usein. Kirjasto oli toivonut, että kirjastojärjestelmästä saataisiin linkki opintotietojärjestelmän kurssikirjalistoihin, mutta se ei onnistunut. Liisa Hassinen kurssikirjatilauksen hoitajana piti kurssikirjakokoelmaa ajan tasalla käsin. Kurssikirjamäärärahan vähetessä kappalemääriä pudotettiin jatkuvasti ja jonotusajat pitenevät. Ylioppilaskunta ja ainejärjestöt ilmaisivat huolensa kurssikirjatilanteesta ja olivat halukkaita osallistumaan ”talkoisiin” tilanteen parantamiseksi.

”Kurssikirjatietokantana” toimi edelleen kortisto. Matti Kähäri etsii tietoa. Kuva: Heikki Laitinen.

Voimavarat vähenivät, mutta palveluiden käyttö kasvoi 1990-luvun aikana: lainojen määrä yli 100%, jäljennepalvelu 52% ja tiedonhankinnan kurssien osallistujamäärät 94%. Kaukopalvelutilausten vuosittainen määrä ylitti 12000.⁹ Opiskelijoiden kaukolainamaksuja subventoitiin, mutta ei riittävästi. Palveluiden maksullisuuden lisäämistä pohdittiin, mutta ns. julkisista kirjastopalveluista ei voitu periä maksua. Näitä olivat lainaus, kaukolainat (lukuun ottamatta postimaksuja), neuvonta ja lu-

kusalain ja laitteiden käyttö. Unohduksissa oli, että yliopiston kirjastot olivat myös kaikille avoimia julkisia kirjastoja, joiden tulisi osallistua muidenkin kansalaisten tietohuoltoon. Sivistystehtävästä ja laaja-alaisesta, virikkeitä herättävästä kirjastosta ei voinut puhua-kaan. Kirjallisuutta hankittiin ainoastaan yliopiston koulutus- ja tutkimustarpeita varten ja vain välttämätön aineisto.

Tietoverkkoon alkoi ilmestyä lehtiartikkeleita ja muutamat harvat verkkolehdet olivat kokonaisuudessaan verkossa käytettävissä. Verkkolehden tilaamista alettiin harkita ja painetun version kanssa samanhintaisia verkkoversioita otettiin käyttöön painetun sijasta. Kustantajien elektronisten lehtien lisenssit olivat yleensä niin kalliita, että yliopistolla ei ollut mitään mahdollisuutta niitä maksaa. Vuonna 1998 alkoi Suomen yliopistokirjastojen neuvoston ehdottama *Kansallinen elektroninen kirjasto*-ohjelma, jonka avulla yliopistokirjastoille avautui mahdollisuus siirtä elektronisiin kokoelmiin.

Atk-järjestelmät ja tietoverkot valtaavat kirjaston

KUOPUS syntyy

1980-luvun alussa yliopistokirjastot aloittivat ensimmäisen laajan yhteisprojektinsa, VTLS (Virginia Tech Library System) -kirjastojärjestelmän käyttöönoton, TKAY:n (Tieteellisten kirjastojen atk-yksikön) johdolla. Siirtyminen kortistoluetteloista atk-luetteloon oli hyvin monivaiheinen. Uudet, atk-järjestelmään soveltuvat luettelointisäännöt oli vahvistettu ja luettelointitietojen syöttöä varten luotiin kansainväliseen MARC-formaattiin perustuva Finmarc-formaatti. Arne Hildén TKAY:stä koulutti kirjastoväkeä uuteen luettelointijärjestelmään. Valtava työ oli myös vanhojen kortistojen konvertointi atk-järjestelmään. Lisäksi oli ratkaistava kaikki tekniset kysymykset. Kirjastoista muodostui LINNEA-tietoverkko (Library Information Network for Academic Libraries) ja yhteistietokanta nimettiin LINDAKsi. TKAY:n yhteyshenkilönä kirjastoihin oli Riitta Lehtinen. Kirjastoja liitettiin yhteiseen järjestelmään vuorojärjestyksessä. Luetteloinnin aloittivat Joensuun yliopiston kirjasto ja Varastokirjasto. Ensimmäisenä avattiin Varastokirjasto VAARI -tietokanta vuonna 1989.⁹

Kuopion yliopiston kirjasto jäi omasta toivomuksestaan viimeiseksi kirjastoksi, jossa VTLS otettiin käyttöön. Kirjaston omat LEHTI- ja KIRJA-rekisterit toimivat hyvin yliopiston verkossa ja ne olivat vuodesta 1987 lähtien olleet käytettävissä yliopiston ulkopuolelta-kin puhelinmodeemin välityksellä. Toinen tärkeä syy oli, että työvoiman vähyyden vuoksi järjestelmä haluttiin ottaa käyttöön mahdollisimman valmiina ja välttää alkuhankaluudet. Kuopion yliopiston VTLS -käyttöönottoprojekti aloitettiin syyskuussa 1992. Johtoryhmän puheenjohtajana toimi hallintojohtaja Tuomo Teittinen ja ryhmään kuuluivat VTLS of Finland'in, laitteistotoimittajan Hewlett-Packardin ja Tieteellisten kirjastojen atk-yksikön edustajat sekä yliopistosta atk-keskuksen johtaja, kirjastonjohtaja ja kirjaston johtokunnan puheenjohtaja. Projektipäällikkönä toimi kirjastonhoitaja Annikki Hyvärinen. Hänen siirryttyään VTLS of Finland'in koordinaattoriksi, Kuopion VTLS -vastuuhenkilöksi tuli kirjastonhoitaja Aino Taskinen.¹⁰

VTLS-järjestelmän ohjelmistot ja keskuslaitteisto saatiin opetusministeriön erityisrahoituksella. Yliopiston kustannuksella hankittiin luettelointiin, lainaukseen ja asiakkaille tarvittavia mikrotietokoneita ja oheiskirjoittimia. Ensimmäisen vuoden aikana entiset rekisterit konvertoitiin VTLS:ää varten ja luettelot koulutettiin käyttämään uutta luettelointiohjelmaa. Korttiluettelosta oli Kuopiossa luovuttu jo vuonna 1984, joten kortistojen konvertointia ei tarvittu tehdä. LEHTI- ja KIRJA-rekistereiden tiedot siirrettiin uuteen järjestelmään ja osa vanhassa kortistossa olevaa, ennen vuotta 1984 hankittua aineistoa luettelointiin uuteen tietokantaan. Usei-

Lainaustiskejä jouduttiin mataloittamaan atk-lainauksen tullessa. Kirjastosihiteeri Marjut Laukkanen Canthian asiakaspalvelussa.

Kuva: Kuopion yliopiston kirjasto.

den testausten jälkeen VTLS -luettelointi aloitettiin toukokuussa 1993. Oma aineistotietokanta oli järjestelmän perustana.

Atk-lainausta varten kokoelmat käytiin läpi ja aineisto varustettiin viivakooditarroin. Myös kirjaston käytösäännöt jouduttiin uusimaan. Uutta lainausjärjestelmää varten asiakkaille oli hankittava viivakoodein varustetut kirjastokortit. Nekin vaativat oman suunnittelutyönsä, tähän astihan lainat oli kirjoitettu ja kuitattu käsin lomakkeille. Kuopion yliopisto oli valinnut tunnuksiinsa sinivihreän värityksen ja sama sävy haluttiin myös kirjastokorttiin. Ensimmäiset kirjastokortit painettiin ja laminoitiin Kuopion yliopiston painatuskeskuksessa. Kortissa oli tunnuksena yliopiston logo ja paikka viivakooditarralle. Edelleen kuitenkin etsittiin aihetta, mikä kuvaisi erityisesti kirjastoa. Asia annettiin arkkitehtipariskunnan Leena ja Markus Aaltosen pohdittavaksi. Leena Aaltonen oli suunnitellut Snellmanian kirjaston sisustuksen uudistuksen ja kirjasto oli hänelle tuttu. Lomamatkallaan New Yorkissa Aaltoset näkivät museossa hienoja kuvia papyruskasvista. Siitä syntyi idea kirjastokortin aiheeksi! Papyrus kuvaisi kirjastojen alkua ja tyylliteltynä tietoharavana samalla nykyaikaa. Ensimmäinen luonnos oli piirretty heidän New Yorkista lähettämäänsä postikorttiin. Aihe miellytti kirjastoa, ja Markus Aaltonen suunnitteli sen pohjalta Kuopion yliopiston kirjaston uuden kirjastokortin, jonka kuva on kannessa.¹¹

Snellmanian kirjasto oli suljettuna kuukauden järjestelmän käyttöönoton vaatimien töiden vuoksi. Syyskuun kuudentena päivänä 1993 oli Kuopion yliopiston uuden kirjastojärjestelmän ja aineistotietokannan avajaiset rehtorin, maaherran ja muiden kutsuvieraiden läsnä ollessa. Silloin paljastettiin myös tietokannan nimi, KUOPUS oli syntynyt. Nimi kuvaa kirjastojen VTLS -tietokantojen järjestystä, Kuopiohan oli viimeinen, kuopus, joka otti järjestelmän käyttöön. Nimen voi myös avata muotoon Kuopio University System. Näin kirjastojen yhteisen Linnea-verkon nestori ja kuopus majailivat Kuopiossa.¹²

Rehtori avaa KUOPUS-tietokannan maaherra Olavi Martikaisen ja hallintojohtaja Tuomo Teittisen todistuksessa tapahtumaa. Projektipäällikkö Annikki Hyvärinen opastaa. Taustalla tietohallintopäällikkö Yrjö Jokinen. Kuva: Heikki Laitinen.

opus, joka otti järjestelmän käyttöön. Nimen voi myös avata muotoon Kuopio University System. Näin kirjastojen yhteisen Linnea-verkon nestori ja kuopus majailivat Kuopiossa.¹²

Sitten alkoikin asiakkaiden kouluttaminen järjestelmän käyttöön. Asiakas pääsi KUOPUS-tietokantaan yliopiston tietoverkoon liitetyiltä koneilta. KYS:ltä ja Tutkimuskeskus Neulasesta järjestettiin pääsy luetteloon. Yliopistokirjastojen LINNEA -verkon välityksellä päästiin selaamaan muiden yliopistojen kokoelmatietokantoja ja asiakkaat näkivät heti kaikkien yliopistojen kirja- ja lehtikokoelmat.

Parempia palveluja tietoverkon välityksellä

Kirjastot olivat 1980-luvulla keskittyneet työvoimavaltaisten kirjastorutiinien automatisointiin. Yliopistojen yhteinen kirjastojärjestelmä ja yhteinen Linnea -kirjastoverkko mahdollistivat muiden kirjastojen luettelotietojen poiminnan, auttoivat koordinoimaan kirjallisuuden hankintoja ja samalla avasivat käyttäjille kaikkien yliopistojen kokoelmat yhteistietokannassa.

Tietotekniikan kehitys vaikutti myös muihin kirjastopalveluihin. Tietokoneiden hyväksikäytöstä puhuminen alkoi kirjastomaailmassa 1960-luvulla. Silloin oli jo näkyvästi, että tietotekniikka tulee vaikuttamaan kirjastojen toimintaan mullistavasti. Vuonna 1969 esitetyn vision mukaan ”2000-luvun kirjastonkäyttäjä istuu mukavasti kotona. Työpöydälään hänellä on televisiota muistuttava näyttölaite, joka on kytketty lähimmän kirjaston tietokoneeseen. Näyttölaitteeseen kuuluu myös kaukokirjoitin, jonka avulla asiakas voi kysyä tietokoneelta, onko kokoelmissa tietoa kuun kivien uraanipitoisuudesta. Silmänräpäyksen kuluttua kaukokirjoitin naputtaa kirjallisuusviitteen. Asiakas tilaa ko. raportin kirjaston televisiokameran alle ja hän näkee sivut. Näyttölaitteessa on tietysti telefaksimile-laite, jonka avulla hän saa nappia painamalla kopion sivusta”.¹³ Todellisuus oli vielä toisenlainen, sillä missään Suomen kirjastossa ei 1960-luvulla ollut edes tietokonepäättettä. 1970-luvulla terminaaleja eli päätteitä saatiin muutamaan tieteelliseen kirjastoon tiedonhakuja varten. Käyttöön hankittiin ulkomaisia informaatiopaketteja, joista

sittemmin alettiin käyttää tietokanta-nimitystä. Vuonna 1969 Suomen kirjallisuuspalvelun seura järjesti ATK-dokumentaation seminaarin, jossa esiteltiin käytössä olevia magneettinauhapalveluja.¹⁴ Myös omia suomalaisia tietokantoja alettiin tehdä. Näitä olivat mm. TKAY:n Minttu-tietokanta, Teknillisen korkeakoulun TALI ja TENTTU -artikkelitietokannat. sekä suomalainen lääketieteen tietokanta Medic.

Mikrot tulivat, kirjoituskone jouti roskiin.

Tietokoneet pienenivät liki huoneen kokoisista laitteista ensin minitietokoneiksi ja myöhemmin pöydällä pidettäviksi mikrotietokoneiksi. Mikrotietokone on yksi merkittävimmistä keksinnöistä. Se muutti kirjallisen tiedon tuottamisen, hallinnan ja välityksen menetelmät täysin. Mikrotietokoneita voitiin käyttää päätteinä, mutta vallankumouksellista oli erilaisten ohjelmien käyttömahdollisuus omalla työpöydällä. Merkittävimpiä uutuuksia olivat tekstinkäsittely- ja taulukkolaskentaohjelmat sekä sähköposti. Kuopion yliopistossa käytettiin aluksi LEX -tekstinkäsittelyohjelmaa.

Lukusalin näyttöpäätteet korvattiin vähitellen PC-mikroilla oheiskirjoittimineen. Vuonna 1991 Snellmanian kirjaston yhteyteen saatiin mikroluokka opiskelijoiden itseenäistä työskentelyä varten. Luokassa oli seitsemän mikrotietokonetta ja lasertulostin. Myös Canthian kirjastoon sijoitettiin seitsemän miktoa.¹⁵ Yliopiston sisäisessä viestin-

nässä otettiin käyttöön sähköinen viestintäjärjestelmä.¹⁶ Kirjasto oli käyttänyt sähköpostia jo useita vuosia tilausten välittämiseen kirjaston toimipisteiden välillä ja kirjaston sisäistä viestintää varten perustettiin oma postiosoite *Savisatsi* vuonna 1996. Se on toiminut koko henkilökunnan tavoittavana tiedotuskanavana siitä alkaen.¹⁷ Listan nimen etymologiasta mainittakoon, että Savi tulee kirjaston sijainnista Savilahden rannalla ja satsi on kansanomainen ilmaus pienelle erälle jotain hyödykettä. Savisatsi on siis annos Savilahden rannalla jaettavaa tietoa.¹⁸ Sähköpostia alettiin käyttää viestinnässä.¹⁹

Online-tietokantoja tuli tullut jatkuvasti lisää. Medline oli edelleen ylivoimaisesti käytetyin yksittäinen tietokanta. Sitä käytettiin aluksi Karolinska Institutet'in MIC-palvelun kautta, myöhemmin sveitsiläisen Data-Star -hakujärjestelmän tarjoamalla yhteydellä. Luonnon- ja ympäristötieteen kirjallisuushakuja tehtiin mm. Dialog ja ESA-IRS -hakujärjestelmistä. Science Citation Index ja Social Sciences Citation Index -tietokannoista ajettiin sitaattiliistauksia. Tinfo oli vuonna 1983 tehnyt selvityksen Suomen online-käyttäjistä. Silloin 37 organisaatiossa tehtiin online-hakuja, näistä 33 oli yliopiston laitoksia, pääosin kirjastoja. Mikrotietokoneita käytettiin vielä vähän, mikroja oli näissä organisaatioissa kaikkiaan vain 29 kappaletta.²⁰ Kymmenen vuotta myöhemmin 1993 yksistään Kuopion yliopiston kirjastossa oli 41 mikrotietokonetta, niistä 23 asiakkaiden käytössä. Päätteitä oli vielä jäljellä 25 kappaletta.²¹ Viimeiset päätteet poistuiivat käytöstä 1990-luvun lopulla.

Uutena tietokantamuotona tulivat käyttöön CD-ROM-tietokannat. Ne kehitettiin 1980-luvun puolivälissä ja jo vuonna 1987 Kuopioon hankittiin CD-ROM-asemalla varustettu mikrotietokone. CD-ROM-asema oli tuohon aikaan tietokoneen ulkopuolinen, suurehko laatikko, ja hinnaltaan kallis, lähes 8000 markkaa maksava laite. Laitteiston käyttöönotosta ei tahtonut tulla mitään, koska sen mukana ei tullut minkäänlaisia ohjeita, eikä kirjastoistakaan löytynyt enempää tietoa. Lukuisten yritysten ja erehdysten jälkeen saatiin aseman ohjainkortti työnnettyä mikron korttipakkaan ja tarvittavat ohjelmat asennettua. Tämän jälkeen asiakkaille avautui aivan uusi maailma. He pääsivät itsenäisen tiedonhaun makuun - tähän saakka vain informaattikot olivat voineet tehdä hakuja ulkopuolisista tietokannoista. Ensimmäinen CD-ROM-tietokanta Kuopion yliopiston kirjastossa oli luonnollisesti Medline. Myöhemmin hankittiin lisää ulkomaisia ja kotimaisia tietokantoja eri aloilta. Kun tietokantoja oli jo kymmenittäin, ryhdyttiin tutkimaan CD-ROM-verkon mahdollisuutta. Tällaisia oli käytössä useissa ulkomaisissa kirjastoissa. Kuopion yliopiston

Tiedonhaku "romppuasemalla". Kuva: Heikki Laitinen.

lähiverkkoon hankittiin vuonna 1994 palvelinmikro, johon liitettiin useita sisäisiä CD-ROM-asemia. Tätä CD-ROM-torniksi kutsuttua rakennelmaa tiedonhakijat voivat käyttää eri puolilla yliopiston alueella. Tyypillistä tuolle ajalle oli mikrotietokonetekniikan viimeistelemättömyys ja laitetoimitajien harrastelijamaisuus. CD-ROM-torni lienee koottu jossain pienessä tietokoneverstaassa eikä kirjastossa

saatu "romppuasemia" millään näkyviin. Vihdoin syylliseksi paljastui viallinen kaapeli laitteen sisällä. Palvelin saatiin kuin saatiinkin toimimaan. CD-ROM-verkkoa uudistettiin vuonna 1999. "Asematornista" luovuttiin ja tilalle hankittiin kiintolevyllä varustettu CD-palvelin. Tietokantalevyt kopioitiin kiintolevylle, josta ne olivat entistä nopeammin ja luotettavammin käytettävissä.²² CD-ROM-tiedonhakuja tehtiin enimmillään 5600 hakuja vuodessa.²³ CD-ROM-verkosta luovuttiin vuonna 2004, kun tietokannat siirtyivät Internetiin.

Maailmanlaajuisen Internet-verkon käyttöönotto mullisti tietojen levityksen ja tiedonhaun 1990-luvun alussa. Internet oli alun perin kehitetty puolustushallinnon ja tieteellisten organisaatioiden verkoksi USA:ssa. Yliopistot olivat verkon käyttöön otossa eturintamassa. Suomessa internet -yhteyksistä huolehti keskitetysti yhteinen Funet-yksikkö.²⁴ Kuopion yliopistosta voitiin lähettää sähköpostia Internetiin ensimmäisen kerran vuonna 1989. TCP/IP-yhteydet ja verkkotunnus uku.fi saatiin käyttöön vuonna 1991. Myös yliopiston omaa informaatiota alettiin panna verkkoon, aluksi Gopher-järjestelmän avulla. Nopeasti kuitenkin hypermedia-järjestelmä World Wide Web (WWW) korvasi Gopherin, ja kirjastonkin WWW-sivujen suunnittelu aloitettiin. Iso haaste oli nyt selvittää, mitä kirjastopalveluja, kokoelmaluettelon lisäksi, voitaisiin tarjota tietoverkon kautta. Kirjaston WWW-sivut avattiin asiakaskäyttöön joulukuussa 1994 yhtenä ensimmäisistä kirjastosivusta Suomessa. Samana vuonna kirjastoon saatiin Internet-mikro, jolla asiakkaat voivat tehdä vapaasti hakuja verkosta.²⁵ Laitekanta uusiutui ja yliopiston vanhoja mikroja siirrettiin tehokkaampien laitteiden tieltä käytävämikroiksi opiskelijoiden sähköpostikäyttöä varten. Sähköpostin käyttö viestinnässä alkoi olla vilkasta ja moninaista.

Internetin sisältö kasvoi suunnittelemattomasti ja verkkoon tuli jatkuvasti uutta, hyvin eritasoista aineistoa. Internetiin siirrettiin myös monia tietokantoja vapaaseen käyttöön. Tiedonvälitykselle avautuivat suunnattomat näkymät. Internet edisti suomalaisten kirjastojen perusarvoihin kuuluvaa vapaata tiedon saantia. Aluksi Internetin sisältöön suhtauduttiin kuitenkin varovaisesti. Kirjastoja huolestutti aineistojen jäsentämättömyys ja löydettyjen viitteiden sattumanvaraisuus sekä epävarmuus sivujen pysyvyydestä ja lähteiden luotettavuudesta. Sisältöä ei ollut luokitettu eikä kuvailtu hakuja varten eikä hakukoneita alkuvaiheessa ollut.

Opiskelijat ottivat Internetin heti omakseen ja kirjaston koneillakin surfailtiin ahkerasti. Opiskelijat tekivät nyt tiedonhaut itse eivätkä informaation välityksellä. Kirjastojen suuri haaste oli tiedonhaun opetuksen muuttaminen uudenlaisen tiedonhakuvälineen ja uusien tiedonlähteiden hyödyntämiseen soveltuvaksi. Tiedonhankinnan kurssin sisältöä lavennettiin käsittämään koko tiedonhallintaprosessi. Painetut bibliografiat ja hakuteokset putosivat ohjelmasta pois ja opetus keskittyi atk-tietokantojen ja internetin käytön opetukseen. Mukaan otettiin Internetin lähteiden arviointia, tekstien

Tiedonhankinnan kurssi meneillään. Kuva: Esa Kaarakainen

siirtämistä omaan tekstiin ja Internet-viitteiden merkitsemistä sekä oman viitetietokannan tekoa erilaisilla kirjallisuusviitteiden hallintaohjelmilla.

Käyttäjien omatoimisesti tekemien tiedonhakujen määrä oli vuonna 1995 jo liki 20 000 ja kasvoi 1990-luvun lopulla yli 40 000 hakuun. Vastaavasti tiedonhaun toimeksiantot vähenivät tuhansista viiteensataan. Into Internetin käyttöön oli suuri ja kiihkeimpänä kautena tiedonhankinnan opetukseen osallistui 1500-2000 henkeä vuosittain.²⁶

Tietotekniikan kehitys ja sen käyttöönotto kirjastoissa oli paljon nopeampaa kuin 1980-luvulla osattiin odottaa. Tällöin tietotekniikan käyttöä kirjastoissa ja tietopalveluissa selvittävän haastattelututkimuksen perusteella ennustettiin, että vuonna 2010 kirjastot tulisivat olemaan monitoimipaikkoja, joiden yhteydessä olisi itsepalvelupisteitä. Kirjastojen oli muututtava aktiivisiksi tiedon muokkaajiksi ja tarjoajiksi. Myös sähköpostin käytön ennustettiin lisääntyvän.²⁷ Tähän oli tultu noin 15 vuotta ennustettua aikaisemmin.

Elektronisen kirjaston suunnittelu alkaa

Kuopion korkeakoulun/yliopiston kirjaston kaksi ensimmäistä vuosikymmentä oli tehty työtä kirjaston tilojen, kokoelmien ja palveluiden luomiseksi, fyysisen kirjaston rakentamiseksi. Kuopion yliopiston elektronisen kirjaston suunnittelu aloitettiin 1990-luvun puolivälissä, vaikka uusista elektronisista julkaisumuodoista ja verkkoympäristöstä ei ollut vielä selkeää käsitystä eikä elektroninen kirjasto -nimitys ollut vakiintunut. Uutta digitaalista ympäristöä kuvattiin myös nimityksillä *digitaalinen kirjasto*, *verkkokirjasto*, *virtuaalikirjasto* ja *hypermediakirjasto*.

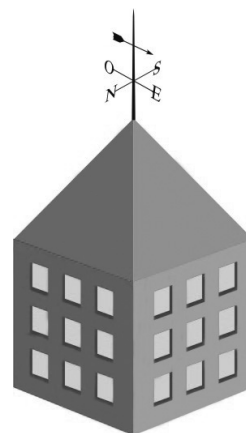
Euroopan Unionin kirjasto-ohjelma oli hyväksytty vuonna 1990. Siinä kiinnitettiin huomiota telemaattisiin järjestelmiin. Kirjastojen kehittämisessä tärkeänä nähtiin mm. digitointitekniikkojen kehittäminen, elektronisten dokumenttien hallinta ja helpot käyttöliittymät.^{26a} Kirjastonjohtajien atk-neuvottelupäivillä vuonna 1995 katsottiin välttämättömäksi kartoittaa nähtävissä olevat tieteellisen tiedonvälityksen menetelmiä koskevat kehitystekijät ja analysoida niiden vaikutuksen kirjastojen toimintaan. Laadittiin kirjastojen tietotekninen tulevaisuusskenaario vuosille 1997-2006. Raportissa nostettiin esille keskeisiä trendejä, jotka lähivuosina vaikuttaisivat kirjastojen toiminnan kehittämiseen ja yliopistojen investointitarpeisiin. Siinä todettiin, että informaatioyhteiskunnassa on olennaista tiedon merkityksen nopea kasvu, ja siinä yhteiskunnassa kirjastojen tehtävänä on huolehtia, että tietovarannot ovat nykyisten ja tulevien käyttäjäpolvien käytettävissä. Siksi muuttuva toimintaympäristö ja uusi teknologia asettaisivat kirjastoille uusia haasteita, suurimpia niistä elektronisen aineiston tallennukseen, löytyvyyteen ja käyttöön liittyviä. Tietoverkon aineiston löytyminen edellyttäisi laadukasta sisällönkuvausta ja hakemistoja, tietoaineiston nykyinen ja tuleva käyttö taas edellyttäisi helppokäyttöisiä käyttöliittymiä ja aineiston pitkäaikaissäilytystä. Kirjastojen tehtävänä olisi myös huolehtia oman kehysorganisaationsa julkaisujen arkistoinnista olivatpa julkaisut painettuja tai digitaalisia. Henkilökunta tulee tarvitsemaan lisäkoulutusta ja käyttäjille on tarjottava koulutusta elektronisten tietovarantojen käyttöön. Edelleen todettiin, että verkko-opetuksen tarpeet on otettava huomioon ja aineistojen käsille saantia on helpotettava elekt-

ronisten menetelmin. Avoimia kysymyksiä olivat esim. tekijänoikeudet ja elektronisten aineistojen käyttöoikeudet ja niiden valvonta. Elektronisiin palveluihin ja aineistoihin siirtyminen vaatii yliopistoilta ja kirjastoilta isoja panostuksia ja siksi Suomessa oli tutkittava mahdollisuuksia yliopistojen yhteisiin, jopa kansallisiin ratkaisuihin, ja tietoverkkojen hyödyntämiseen, todettiin loppupäätelmänä. Tämän skenaarion näkymien pohjalta kirjastoissa alkoi voimakas elektronisen kirjaston kehitystyö.²⁸

Virtuaalikirjasto

Suunnittelutyö alkoi tunnustelevasti erityyppisillä kokeilu-projekteilla. Kirjastojen oli ensiksi pakko selvittää, millaista tieteelliseen tutkimukseen soveltuvaa tietoa Internet sisälsi. Jyväskylän yliopiston vetämänä aloitettiin vuonna 1996 *Virtuaalikirjastoprojekti*, jonka tavoitteena oli kehittää tieteellistä tiedonhakua helpottava hakupalvelu, aihehakemisto, johon eri tieteenalojen Internetistä löytyvää materiaalia koottaisiin käsikirjastonomaisiksi kokoelmiksi. Kehittämishankkeeseen lähti mukaan viisi kirjastoa, jotka kokosivat Internetin sisällöstä tiettyjen alojen virtuaalikirjastot ja ylläpitivät niitä. Kuopiossa haravoinnin pohjaksi luotiin yhteinen valintakriteeristö. Hankkeessa kriteeristöä kehitettiin myös verkko-opetuksen oppimateriaalin valinnan ja opiskelijoiden tiedonhaun työkaluksi.²⁹ Tekniseksi perustaksi otettiin ROADS-tietokantaohjelmisto, jota Heikki Laitinen oli testannut Kuopion yliopiston kirjastossa. Laitinen toimi myöhemmässä vaiheessa ROADS'in asiantuntijana Suomessa. ROADS-ohjelmiston avulla voitiin perustaa ja ylläpitää Internetin aineistoista koottuja kokoelmia. Luettelointi oli mahdollista tehdä hajautetusti eri kirjastoissa ja ylläpitää useita tietokantoja eri palvelimilla, mutta käyttäjä pystyi hakemaan tietoa yhtäaikaaisesti kaikista Virtuaalikirjaston tietokannoista etusivun kautta.

Hankkeeseen tuli mukaan lisää ylläpitokirjastoja ja uusia aloja. Vuodesta 2003 alkaen hajautettu systeemi vaihdettiin keskitettyyn, yhteisen tietokannan malliin, jota ylläpidetään *Scout Portal Toolkit* -ohjelmistolla.³⁰ Myös Virtuaalikirjaston nimi vaihdettiin *Tieteen linkkitaloksi*. Koordinoijana ja sisällöntuotannon avustajana toimii Jyväskylän yliopiston kirjasto ja palvelun teknisestä ylläpidosta vastaa Kuopion yliopiston kirjasto. Kuopion vastuulla olevat aihealat ovat molekulaarinen lääketiede ja geeniterapia, farmasia, hoitotiede ja terveydenhuolto, kliininen ravitsemustiede, neurotieteet ja ympäristöterveys. Tieteen linkkitalon käyttöä ja tarvetta seurataan ja arvioidaan jatkuvasti. Se on haettavissa myös Suomen yliopistokirjastojen NELLI-portaalissa.³¹

Internetiin on jatkuvasti tullut lisää kotimaisia ja kansainvälisiä hakukoneita ja erikoishakukoneitakin, jotka ovat tehneet verkkohaun entistä helpommaksi. Näistä mainittakoon Google, Google Scholar ja Scirus. Kuopion yliopiston kirjasto ylläpitää lisäksi kirjaston pikalinkkejä oman yliopiston käyttäjiä kiinnostavilta aloilta osoitteessa www.uku.fi/kirjasto/pikalinkit. Nämä valikoimat sisältävät mm. instituutioiden ja tutkimuskustusten sivuja, tietopankkeja, elektronisia lehtiä, kuvastoja, uutuspalveluja, käsikirjoja ja kirjastoja.

Elektroninen aineistonvälitys -hanke

Kuopion yliopiston kirjastossa elektronisten palvelujen mahdollisuutta oli jo aloitettu selvittää ennen virtuaalikirjastoprojektin liikkeellelähtöä. Kirjaston lainaus perustui hyvin suurelta osin aineistonvälityspalveluun, joka työllisti kirjastoa yhä enemmän. 1990-luvulla vuosittaisten tilausten määrä oli noin 12 000, joista ulkomailta tilattiin lähes 20%.²³ Internetin avauduttua kävi selväksi, että sieltä löytyi aivan uudenlaisia välityskanavia ja kilpailijoita kirjaston palveluille. Nämä saattaisivat tuoda mahdollisuuden aineiston välitykseen tietoverkon kautta ilman hidastavaa postilähetystä ja kenties sallisivat myös asiakkaiden omatoimisen tilaamisen. Vuonna 1994 kirjastonhoitaja Annikki Hyvärinen ryhtyi selvittämään uuden teknologian vaikutuksia tietoaineiston välityksessä, alkoi *Elektroninen aineistonvälitys* -hanke. Atk-suunnittelijana oli Pekka Ruippo. Uudentyyppisiä aineistonvälityspalveluja tarjottiin kirjastoihin ja välittäjiin oltiin yhteydessä ja kaukopalvelun hoitajat osallistuivat British Library'n elektronisten palveluiden kurssille.

Millainen Kuopion yliopiston elektronisen kirjaston sitten tulisi olla! Asia oli uusi ja oli vaikea hahmottaa, mistä palveluista Kuopion yliopisto hyötyisi eniten, mitä palveluja ja ohjelmia oli mahdollista saada valmiina ja mitä pitäisi kehittää itse. Johtokunnassa keskusteltiin kirjaston tulevaisuuden näkymistä, tiestä virtuaalikirjastoa kohti. Kehittämistarpeita oli monia. Tietoverkkoon oli sallittava vapaa ja helppo pääsy ja ohjelmien tuli noudattaa kansainvälisiä standardeja. Palveluiden käyttöön oli varattava tehokkaita, integroitua työasemia ja palveluihin oli rakennettava asiakasystävällinen käyttöliittymä. Kirjaston muuttumisen multimediaskeskukseksi näytti olevan edessä. Tarvittiin tila, missä opiskelijoiden oli mahdollista käyttää myös digitaalista ja AV-aineistoa. Elektronisten julkaisujen nähtiin lisääntyvän ja pohdittiin yliopiston oman elektronisen julkaisutoiminnan toteuttamista. Tavoitteeksi asetettiin, että käyttäjän tulee saada tieto ja tietoaineisto suoraan omalle työpöydälleen mistä tahansa, millä keinoin ja missä muodossa tahansa helposti ja nopeasti.³²

Verkossa oli jo käytettävissä parikymmentä aineistonvälitys- ja sisällysluettelopalvelua kustantajien tai uudentyyppisten aineistonvälityskeskusten tarjoamina. Ensimmäisenä tehtävänä oli kehittää käyttöliittymä kirjaston omiin palveluihin sekä verkossa oleviin tietokantoihin ja informaatiopalveluihin. Käyttöliittymää kehiteltiin aluksi World Wide Web'in (WWW) ja Gopherin yhteiskäyttöön sopivaksi, koska osa asiakkaista käytti vielä Gopheria. Uncover-sisällysluettelopalvelua alettiin tarjota koemielessä asiakkaille ja välittää artikkelikopioita elektronisista palveluista. Tilauksen nopeuttamiseksi asiakkaille tarjottiin mahdollisuutta lähettää tilauksensa kaukopalveluun sähköpostin välityksellä.³³

Tietotekniikan ja tietoverkkojen vaikutuksen näkyivät koko yhteiskunnassa. *Suomi tietoyhteiskunnaksi* -ohjelma velvoitti kaikki ministeriöt laatimaan omat tietoyhteiskuntaohjelmansa, joilla Suomesta tehtäisiin moderni tietoyhteiskunta. Opetusministeriö julkaisi vuonna 1995 *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategian* ja siihen liittyvän toimenpideohjelman vuosille 1995-1999. Tästä ohjelmasta saatiin rahoitusta mm. Kuopion yliopiston kirjaston kokeilun jatkamiseen.

Euroopassa elektronisten kirjastopalvelujen kehittämisen eturivissä oli Hollanti, joka oli monien kansainvälisten kustantamojen pääpaikka. Ensimmäinen kontakti hollantilaisen kehittämishankkeisiin saatiin kansainvälisissä konferensseissa. Tilburgin yliopisto

– Katholieke Universiteit Brabant – oli uusi yliopisto, joka alusta alkaen oli hyödyntänyt uusinta informaatioteknologiaa. Informaatiopalvelujen tavoitteena oli elektroninen kirjasto, pääsy tietoon suoraan työasemilta, sekä opiskelun, opetuksen ja tutkimuksen integroitu tuki tiedon tuottamisen ja käytön kaikissa vaiheissa. Kuopion yliopiston tietostrategian tavoitteet olivat pitkällä tähtäyksellä samanlaiset. Tilburgin yliopiston kirjasto ja atk-keskus olivat toteuttaneet monia EU-hankkeita, ja hankeseminaariin kutsun saaneet kuopiolaiset pääsivät kuunteluoppilaisiksi. Hankkeiden nimistä sai hyvän kuvan, millaisia tavoitteita elektronisella kirjastolla oli: *Elsevier article supplied electronically, Electronic library image services for Europe, Delivery of copyright material to end-users*.

Tilburgissa elektronisen kirjaston toteuttaminen oli jo pitkällä. Siellä oli kehitetty graafinen käyttöliittymä KWIK, joka yhdisti bibliografiset tiedot artikkeli- ja kuvatietokantoihin. Käytössä oli myös Online Contents-tietokanta, joka sisälsi noin 12 000 lehden sisällysluettelot. Tietokantaa ylläpidettiin kirjastojärjestelmässä PICA ja yhteistyökumppanina oli Swetz & Zeitlinger-lehtivälittäjä. Kirjastoon oli sijoitettu 450 PC:tä opiskelijoiden työasemiksi ja lisäksi 45 päätettä yleiseen käyttöön. Kirjasto ja atk-keskus muodostivat yhteisen koulutusyksikön TICER, joka järjesti kansainvälisiä elektronisen kirjaston kesäkursseja. Kursseille on Kuopion yliopiston kirjastosta osallistunut kolme henkilöä.³⁴

e-collection

Hollannissa oli myös suuria kansainvälisiä lehtikustantamoja ja -välittäjiä. Näistä Elsevier Science aloitti elektronisen julkaisemisen. Sen *CapCas* -palvelussa oli lehtien artikkelien abstraktit nähtävissä useita kuukausia ennen artikkelin julkaisemista. Myös ensimmäinen pelkästään elektronisena ilmestyvä lehti, *Gene Combis*-lehden suplementti, oli Elsevier Science'n julkaisema.³⁴

Informaatikko Heikki Laitisen ylläpitämät Kuopion yliopiston omat *e-collection* -sivut avattiin verkkoon vuonna 1995. Aluksi sivuilla oli aineistonvälitys- ja sisällysluettelopalveluita sekä muutamia elektronisten lehtien näytenumeroita. Sitten palveluun liitettiin *CapCas*, jossa oli kirjaston tilaamien 55 lehden artikkelitiivistelmät. Elsevier lähetti tiivistelmät viikoittain sähköpostin liitetiedostoina SGML -muodossa. Tiedostot konvertoitiin yliopiston atk-keskuksessa tehdyillä Perl-ohjelmilla HTML -muotoon ja sijoitettiin *Electronic Journal Collection* -sivuille. Tiivistelmiä oli mahdollista etsiä artikkelin otsikon mukaan aakkosjärjestyksessä. Myöhemmin toteutettiin yksinkertainen sanahakumahdollisuus Glimpse-ohjelmalla.

Seuraava kehitysaskel oli Full Text Service. Keskeiset kustantajat työskentelivät kuumeisesti saadakseen lehtien täydelliset artikkelit verkkoon. Suomessa Lääketieteellinen keskuskirjasto oli hankkinut muutamia verkkolehtiä 1990-luvun puolivälissä. Vuonna 1996 Elsevier Science tarjosi Kuopiolle mahdollisuutta saada käyttöön sen kustantamia elektronisia lehtiä. Ilmeisesti

Tietopalvelua Heikki Laitisen (oikealla) ”suunnittelutoimistossa”. Kuva: Petri Hynnen.

CapCas-palvelusta saadut hyvät kokemukset vaikuttivat tähän tarjoukseen. Verkko-lehdet eivät olleet ostettavissa samalla tavoin kuin muu kirjastoaineisto, vaan käyttömahdollisuudet selvitettiin tapauskohtaisesti. Elsevierin edustajat kävivät paikan päällä Kuopiossa tutkimassa yliopiston verkkoympäristön soveltuvuutta ja teknisiä valmiuksia artikkelien välitykseen. Tutinnan jälkeen vuonna 1997 saatiin käyttöön 18 Elsevierin e-lehteä yliopiston keskeisiltä aloilta. Nämä olivat Kuopion yliopiston ensimmäiset elektroniset lehdet ja ensimmäisiä suomalaisten tutkijoiden käytössä olevia full text-lehtiä. Elsevier tarjosi artikkelit aluksi TIFF-muotoisina kuvatiedostoina. Samoihin aikoihin valmistui kuitenkin Adopen PDF-formaatti, jonka Elsevier otti heti käyttöön. Artikkelit toimitettiin Kuopioon sekä PDF-tiedostoina että SGML-formaatissa CD-ROM-levyillä. Omatekoisia Perl-ohjelmia käytettiin tiedostojen poimimiseen levyiltä, tarvittavien konversioiden tekemiseen ja valmiiden tietojen sijoittamiseen WWW-palvelimelle.³⁵

Verkkolehtikokoelmaa täydennettiin pian Springer Verlag'in 34 lehdellä. Uudenlaiset lehdet saavuttivat heti tutkijoiden suosion. Ne olivat kuitenkin erittäin kalliita ja tiukan rahatilanteen vuoksi Elsevierin tilaukset oli pakko lopettaa jo yhden vuoden käytön jälkeen tutkijoiden hätähuudoista huolimatta. Katko jäi onneksi väliaikaiseksi. *Kansallinen elektroninen kirjasto* -hankekokeilun kautta saatiin kuitenkin tilalle Academian Press'in *Ideal*-kokoteksti-valikoima. Kun hanke sai jatkoluvan ja erillisrahoitusta, elektronisia julkaisuja ryhdyttiin hankkimaan kansallisin lisenssein.

Kaikkiaan Kuopion yliopiston *Electronic Journal Collection* sisälsi jo ennen FineLib-konsortion muodostamista, vuonna 1997, jo noin 700 lehden tiedot.³⁶

Kansallinen elektroninen kirjasto – FinELib

Tieteelliset kirjastot ovat Suomen tieteellisen tietohuollon perusta, mutta 1990-luvun lopulla kansallinen tietohuolto oli kuolemassa. Tinfo, tieteellistä tietohuoltoa koordinoiva elin, oli lakkautettu vuonna 1991. Sen tilalle perustettiin välittömästi laajempipohjainen ensimmäinen tietohuollon neuvottelukunta, ja toinen neuvottelukunta asetettiin vuonna 1994. Sen jälkeen yhteistä koordinointielintä ei enää nimitetty, vaan kehittämistyötä jatkettiin erilaisissa työryhmissä ja toimikunnissa. Tieteelliset julkaisut ja tiedonvälitys olivat siirtymässä tietoverkkoihin. Tekninen infrastruktuuri Suomen yliopistoissa oli korkealla tasolla ja olisi mahdollistanut elektronisten kokoelmien luomisen, mutta kirjastoilla ei ollut varaa ostaa kalliita elektronisia julkaisuja. 1990-luvun kriisin vuoksi tutkijoiden mahdollisuus saada riittävästi uusimpia tutkimustuloksia oli vaarassa eivätkä opiskelijat saaneet kurssikirjoja.

Kirjastot etsivät epätoivoisesti keinoja panna sulku kokoelmien jatkuvalle pienemiselle. Kirjastot perustivat vuonna 1996 *Suomen yliopistokirjastojen neuvoston* ajamaan kirjastojen yhteisiä asioita ja osittain korvaamaan entistä Tinfoa. Kirjastojen työryhmä laati opetusministeriölle *Kansallinen elektroninen kirjasto* -muistion, jossa esitettiin Suomen elektronisten kirjaston luomista erillisrahoituksella.³⁷ Muissa maissa oli meneillään laajoja elektronisen kirjaston kehittämishankkeita, mm. Iso-Britannian eLib ja Tanskan Elektroniske forskningsbibliotek. Kaikilla merkittävimmillä kansainvälisillä ai-

kakausjulkaisuilla oli jo verkkoversio, joten myös Suomessa oli kiire siirtyä verkkolehtien ja -tietokantojen käyttöön tutkimuksen kilpailukyvyyn vuoksi. Lehtien verkkoversiot tulivat tilaajan käyttöön paljon nopeammin kuin painetut, ja yksittäinen tutkija sai uudet artikkelit heti työpöydälleen. Tutkimustoimintaan ohjattiinkin lisärahoitusta, mikä mahdollisti kansallisen elektronisen kirjaston, *FinELib*'in syntymisen.

Kansallinen elektroninen kirjasto-ohjelma käynnistyi marraskuussa 1997. Opetusministeriö määräsi hankkeelle ohjausryhmän, jossa oli opetusministeriön, kansalliskirjaston, CSC:n, Suomen Akatemian, Helsingin yliopiston, neljän yliopistokirjaston ja ammattikorkeakoulukirjastojen edustus. Puheenjohtajana toimi ylikirjastonhoitaja Päivi Kytömäki Oulun yliopistosta. Hanketta rahoitettiin ohjelmakaudella 1997-1999 tutkimuksen lisärahoitusohjelmasta 27 milj. markalla. Kauden päätyttyä yliopistojen tutkijoiden ja opiskelijoiden käytettävissä oli noin 3000 ulkomaista tieteellistä lehteä, lähes 100 viitetietokantaa sekä lakiaineistoa ja sanakirjoja. Hanketoimisto oli Helsingin yliopiston kirjaston yhteydessä, jossa suunnittelija Kristiina Hormia-Poutanen hoiti keskitetysti lisenssineuvottelut ja tilaukset. Aineisto hankittiin kansallisin käyttölisenssein, joiden kustannukset maksettiin valtaosaltaan FinELib'in rahoituksella ja loput jaettiin konsortion jäsenten kesken. Kaikki yliopistot kuuluvat FinELib-konsortioon ja itse valitsemiinsa aineistokonsortioihin. Opetusministeriö rahoittaa edelleen FinELib'in toimintaa keskitetysti yliopistojen osalta, lisäksi yliopistot osallistuvat aineistojen hankintaan omarahoitusosuudella.

Ammattikorkeakoulut, tutkimuslaitokset ja yleiset kirjastot solmivat elektronisten aineistojen hankinnasta palvelusopimuksen kansalliskirjaston kanssa. Vuodesta 2000 alkaen FinELib'in toiminta siirtyi pysyväksi toiminnaksi kansalliskirjastoon, jolle opetusministeriö osoittaa vuosittain ylläpitorahoituksen. Toiminnalle nimettiin uusi ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana oli Kuopion yliopiston rehtori Petteri Paronen ja hänen jälkeensä rehtori Matti Uusitupa samasta yliopistosta.³⁸

Opetusministeriön erillisrahoituksella oli ratkaiseva merkitys. Sillä maksettiin ensimmäisen hankintakauden aikana monitieteinen aineisto sataprosenttisesti ja tieteenalakohtaisista aineistoista 50%. Näin kirjastoilla oli varaa liittyä sopimuksiin ja ne saivat aikaa mukautua suureen muutokseen, elektronisten kokoelmien aikaan.

Kuopion yliopiston tieteenaloilla kansainvälisten lehtien osuus uusien tutkimustulosten julkaisukanavana on ylivoimainen ja kirjaston hankintamäärärahasta oli aina mennyt vähintään 75% aikakausjulkaisuihin. Rahatilanteen huononnutuakin lehtiä pidettiin tärkeimpinä hankintoina ja niiden osuus nousi yli 90 prosenttiin. Kuopion yliopiston tietohuollon kannalta *Kansallinen elektroninen kirjasto* -ohjelma tuli viime hetken pelastukseksi. Vuoden 1999 aikana Kuopiossa tehtiin elektronista kirjastoa tunnetuksi ja järjestettiin

Professori Matti Uusitupa (keskellä) valittiin rehtoriksi vuonna 2003. Hänestä tuli myös edellisen rehtorin Petteri Parosen (oikealla) seuraaja FinELib'in ohjausryhmän puheenjohtaja. Vasemmalla professori Osmo Hänninen, korkeakoulun suunnittelutoimikunnan kirjastojooston puheenjohtaja. Kuva: Kuopion yliopiston viestintäosasto.

FinELib-päivä, jossa suunnittelija Kristiina Hormia-Poutanen kertoi Kansallisen elektronisen kirjaston synnystä, lisenssipolitiikasta ja tarjolla olevista verkkoaineistoista. Lisäksi kirjasto järjesti tieteenaloittain FinELib'in esittelyjä. Tutkijat ja opettajat ottivat FinELib'in heti omakseen ja lisätoiveita sisällöstä esitettiin. Kaikkia toivottuja verkkolehtiä ja tietokantoja ei kuitenkaan rahatilanteen vuoksi voitu ottaa käyttöön, koska ensimmäisen kauden jälkeen yliopistojen oli varauduttava maksamaan lehtipaketeista 20%. Kustantajat tarjosivat elektroniset lehtensä isoina paketteina eivätkä lehtikohtaisesti ja siksi kustannukset olivat huomattavia. Vuonna 2000 Kuopion yliopisto oli mukana 16 hankintakonsortiossa ja verkkolehtiä oli käytettävissä yli 3500 sekä lisäksi yli 80 tietokantaa.

National Library of Medicine, joka tuotti Medline-tietokantaa, oli tehnyt merkittävän päätöksen ja päätti tarjota tietokannan maksutta käyttöön Internetissä *PubMed* -nimellä vuonna 1997. Tämä herätti tietopalvelualalla puolesta-vastaan -väittelyä perinteisten, maksullisten Medline-versioiden hyödyllisyydestä. Kuopiossa PubMed otettiin ennakkoluulottomasti heti käyttöön, mikä osoittautui onnistuneeksi ratkaisuksi. Hakukustannukset vähenivät ja asiakkaita oli helppo opettaa tekemään itse hakunsa. Verkkoon tuli lisää tietokantoja, mutta useimmat niistä olivat maksullisia. Lääketieteen, farmasian ja hoitotieteen tietokannat hankittiin yliopistollisen sairaalan kanssa yhdessä. Kuopion yliopistollinen sairaala on FinELib'issä mukana Kuopion yliopiston sopimuksen sisällä. Molempien tarvitsemat tietokannat ja lehdet oli saatu yhteiseen käyttöön verkossa, kun sairaalan palomuurin läpi saatiin käytävä yliopiston verkkoon. KYS:n puolella näitä palveluja tarvitaan myös opetuksessa. Kustannukset jaetaan yliopiston ja KYS:n kesken.

FinELib'n sopimuksista yliopistolle koituvien kustannusten tiedettiin kohoavan vuosittain. Sitä mukaa kun lehden verkkoversio otettiin käyttöön, voitiin kuitenkin lakkauttaa painetun lehden tilaus ja näin säästyneitä varoja voitiin siirtää elektronisen aineiston hankintaan. Vuonna 2000 Kuopion FinELib-maksut olivat 1 980 000 mk vuonna 2001 jo noin 3 600 000 mk, koska ensimmäisen hankintakauden jälkeen yliopiston maksuosuus kohosi ja aineistotarjonta kasvoi koko ajan. Laajin paketti oli *Ebscohost*, joka sisälsi yli 3000 lehdet artikkelit tai tiivistelmät. Vuosien 1996 ja 1997 lyhytaikaisen kokeilun vaikutuksesta kuopiolaiset tutkijat odottivat, että Elsevier'in lehdet saataisiin taas käyttöön verkon kautta. Elsevier Science Direct oli kuitenkin erittäin kallis ja kustantaja halusi sopimuksen koko paketista. FinELib'in rahoitukseen se ei mahtunut. Päädyttiin siihen, että yliopistot vaihtaisivat painettujen lehtien tilauksensa elektroniseen lehtipakettiin ja jakaisivat kustannukset lehtitilauksensa suhteessa. Monet Kuopion alojen keskeiset lehdet olivat Elsevier'in lehtiä ja Kuopion osuus yhteislisenssistä nousi suureksi. Vuonna 2002 tehtiin viimein päätös, veitsi kurkulla, liittyä *Elsevier Science Direct* -sopimukseen. Tutkimustyön kannalta tämä oli erinomainen ratkaisu, sillä kaikki Elsevier'in 1400 lehteä tulivat käytettäviksi Kuopion yliopistossa.

Toinen perusteellista harkintaa vaativa ratkaisu oli *Nature*-lehtien sopimusten teko. Nämäkin sopimukset olivat erittäin kalliita, mutta *Nature* on tieteellisesti hyvin arvostettu ja Kuopion yliopistossa luetuin lehti. Nämäkin lisenssisopimukset solmittiin vuonna 2002 tutkijoiden tyydytykseksi. ISI:n (Institute of Scientific Information) kanssa oli aloitettu neuvottelut vuoden 1999 alussa, mutta sopimus *Web of Science* -tietokannasta syntyi vasta pitkällisten neuvottelujen jälkeen vuonna 2002.³⁹

Vuonna 2003 Kuopion yliopisto oli mukana 25:ssä FinELib'in lisenssisopimuksessa ja tutkijoiden ja opiskelijoiden käytettävissä oli liki 5000 elektronista lehteä ja tietokantaa. Kaikkiaan FinELib'in lisenssit kattoivat noin 14 600 lehteä, yli 100 tietokantaa ja parikymmentä hakuteosta. Ensimmäinen sopimus kirjojen elektronisten paketista oli myös tehty ja yhteistä tiedonhaun portaalia suunniteltiin.⁴⁰

Hurrikaani kirjastossa

Tietoverkot ja ohjelmistotekniikka kehittyivät huimaa vauhtia ja järjestelmät olivat usein vanhanaikaisia jo käyttöön otettaessa. Näin ennätti käydä kirjastojen VTLS -järjestelmällekin, sen käyttöönottoprojektihan kesti kymmenen vuotta. Ohjelman tuottaja kehitti järjestelmää jatkuvasti ja tarjosi Suomeenkin tekeillä olevaa modernimpaa Virtua-ohjelmaa. Ohjelma ei näyttänyt tulevan valmiiksi, sen sijaan useita uusia interaktiivisia järjestelmiä oli tullut markkinoille. Yliopistokirjastot käynnistivät tarjouskilpailun Helsingin yliopiston kirjaston johdolla, johon yhteisjärjestelmän ylläpito on siirtynyt. Hanketta veti TKAY:n tilalle vuonna 1993 perustettu Linnea-palvelut. Tavoitteena oli löytää sekä toiminnallisesti että taloudellisesti Linnea-kirjastoille sopivin järjestelmä. Kirjastot olivat mukana jo tarjousten valintakriteereistä päätettäessä.

Kaikkiaan neljä järjestelmää, Horizon, Innopac, Taos ja Voyager, valittiin tarjousten joukosta testaukseen. Testauksen suoritti kirjastojen asiantuntijoista koottu testiryhmä, yhteensä 70 henkilöä. Vertailujen perusteella selkeäksi ykköseksi nousi Endeavor Systems Inc'n (EISI) *Voyager*-ohjelmisto, joka oli otettu käyttöön mm. Yhdysvaltain Kongressinkirjastossa ja Skotlannin kansalliskirjastossa. Sopimus Endeavor'in kanssa allekirjoitettiin 4.2.2000. Linnea2 -hankkeelle ei saatu odotettua opetusministeriön keskitettyä rahoitusta, jolloin yliopistojen rehtorit päättivät koota rahat yliopistojensa budjeteista. Yliopistokirjastot sekä Eduskunnan kirjasto ja Varastokirjasto muodostivat konsortion, jolla oli useita työryhmiä eri toimintojen suunnittelua varten.

Voyager-järjestelmä sisälsi luettelointiohjelman lisäksi lainausohjelman ja hankintaohjelman, yhteisluettelon ja mahdollisuuden Universal borrowing -systeemiin, mikä mahdollistaisi yhteislainauksen Linnea-verkon kirjastoissa. OPAC (open access catalogue) ja web-käyttöliittymä helpottivat asiakkaiden itsenäiskäyttöä. Voyager tarjosi yhteydet myös elektroniseen ja multimedia-aineistoon. Suomalaisten kirjastojen käyttämä FINMARC -luettelointiformaatti vaihtui MARC21:een, tosin suomalaisin parannuksin ja laajennuksin, joka sai nimen MARC21-Fin. Luetteloijat perehtyivät taas uuteen tallenustapaan. Myös amerikkalainen lainauskäytäntö vaati muokkaamista suomalaisen käytäntöön sopivaksi.

Konsultin ja atk-keskusten kanssa tehtyjen laitteistovertailujen pohjalta päädyttiin keskitetyn palvelimen käyttöön ottoon. Palvelimeksi valittiin Sun Microsystems Oy:n Sun E10000, joka jaettaisiin viiteen itsenäiseen osaan eli domainiin. Laitteiston ylläpidosta tehtiin sopimus CSC-Tieteellinen laskenta Oy:n kanssa.⁴¹

Kussakin 25 konsortioon kuuluvassa kirjastossa alkoi oma käyttöönottoprojekti. Kuopion yliopiston ohjausryhmänä oli tietohallinnon johtoryhmä ja managerina ja projek-

tipäällikkönä toimi kirjastonhoitaja Aino Taskinen työparinaan kirjastonhoitaja Anu Eskelinen. Projektiryhmässä oli mukana lainauksen, luetteloinnin, tiedonhaun ja hankinnan asiantuntemusta. Kirjasto ei anomuksista huolimatta ollut saanut atk-suunnittelijan virkaa. Järjestelmän käyttöönottoaiheessa olisi tarvittu atk-asiantuntijaa, joka olisi perehtynyt ja ottanut vastuulleensa järjestelmän tietoteknisen puolen. Projektiryhmään saatiin mukaan oppimiskeskuksen atk-suunnittelija Esa Kaarakainen ja hänen tilalleen maaliskuusta 2001 alkaen atk-suunnittelija Jarno Huuskonen atk-keskuksesta. Systeemitukea saatiin myös Linnea-palveluista, mutta liian usein projektivastaavat joutuivat painiskelemaan yksin systeemin kanssa.

Siirtyminen uuteen tietokantaan, tietokannan konvertointi ja järjestelmän käyttöönotto tehtiin Linnea2 -kirjastojen yhteistyönä. Toimintokohtaiset työryhmät, kirjastojen projektipäällikköiden säännölliset kokoukset, yhteiset keskustelulistat sekä Linnea-palveluiden koordinoimat ohjeet olivat edellytyksenä sille, että valtakunnallinen projekti pystyttiin toteuttamaan suunnitellussa aikataulussa lähes kokonaan. Jokaiselle yksittäiselle kirjastolle oli laadittu oma aikataulu yhteistyössä EISIn ja Linnea-palveluiden kanssa.

Koko henkilökunta joutui taas uudelleenkoulutukseen. Koulutus alkoi vuoden 2000 alusta. Luetteloijat perehtyivät luettelointiohjelmaan, asiakaspalveluhenkilöstö lainausohjelmaan ja hankintaosaston väki hankintaohjelmaan. Kaikilla piti kuitenkin olla yleiskäsitys ohjelmista. Lisäksi raportointiohjelmaa varten tarvittiin Access-koulutusta ja systeemistä vastaaville henkilöille annettiin vielä Unix-koulutus.

Projektipäällikkö Aino Taskinen työssään.
Kuva: Heikki Laitinen

Kuopus-tietokannan konvertointi tapahtui vaiheittain tammi-heinäkuussa 2001. Koko tietokanta käytiin läpi ja vastaan tulleita virheitä korjattiin. Varsinainen tuotantovaiheen konvertointi voitiin alkaa 19.5.2001. Konvertoitujen tietueiden testausaikataulut olivat erittäin tiukat, virheistä ja ongelmista piti ilmoittaa nopeassa tahdissa Yhdysvaltoihin järjestelmätoimittajan projektivastaavalle. Luettelointi VTLS -tietokantaan lopetettiin toukokuussa 2001.

Kokoelmatietokanta hyväksyttiin 29.6. Sen jälkeen konvertoitiin 5.7. asiakastiedot ja viimeisenä 12.7. lainaustiedot. Kirjasto pidettiin suljettuna heinä-elokuun ajan, lainaus kuitenkin toimi KYS:n ja Neulasen kirjastossa.⁴²

Järjestelmän käyttöönotto oli raskas ja työteliäs vaihe ja henkilökunta oli kovilla. Normaalit työrutiinit ja palvelut piti pyörittää vanhalla järjestelmällä ja samanaikaisesti perehtyä uuteen järjestelmään. Varsinainen siirtyminen uuteen järjestelmään tapahtui kesälomakautena, jolloin työssä olevien määrä oli vajaa. Lisäresurssina oli vain yksi lyhytaikainen kirjastosihiteeri asiakaspalvelun apuna. Kaiken lisäksi oli erittäin kuuma kesä eikä kirjaston ilmastointi toiminut ollenkaan. Kesken kiihkeimmän työvaiheen projektivastaava sairastui ja joutui sairauslomalle. Muiden koulutuksessa mukana olleiden oli otettava testausten läpivienti käsiinsä. Pari muutakin vakavaa sairaskohtausta tapahtui.

Kaikista vastoinkäymisistä huolimatta käyttöönotto vietiin läpi vaaditussa aikataulussa. Uuden järjestelmän luettelointi- ja lainausohjelmat otettiin käyttöön ja Canthian ja Snellmanian kirjastot avattiin asiakkaille 3.9.2001. Sen jälkeen alettiin testata hankintaohjelmaa ja kehittää OPACia (open access catalog) sekä hakuominaisuuksia.

Järjestelmä on helpottanut asiakkaiden omatoimista kirjastonkäyttöä. Asiakkaat voivat itse uusia lainansa, varata aineistoa ja tilata jäljenteitä. Voyagerin kautta saa yhteyden myös elektronisiin aineistoihin.

Käyttöönottoprojekti sattui ajanjaksoon, joka oli kirjaston henkilöstölle muutenkin erittäin rankkaa aikaa. Tätä ei kuitenkaan voitu projektin aikataulua suunniteltaessa tietää, vaikeudet vain sattuivat kasautumaan vuonna 2001. Kirjastohenkilökunnalla oli parin vuoden ajan ilmennyt tavallista enemmän hengitystiesairauksia, kuumeilua ja väsymystä, mutta kukaan ei arvannut, miten vakavasta asiasta oli kyse. Kirjastosta löydettiin kosteusvaurioita, myös ilmastointi todettiin aivan riittämättömäksi. Työtiloja koetettiin rauhoittaa muuttamalla aineistonkäsittelyosaston ja kaukopalvelun avotoimistot erillisiksi työhuoneiksi. Lattiapäällysteitä uusittaessa huomattiin, että eristeenä oli käytetty asbestia ja kaikkien ensimmäisen kerroksen työhuoneiden lattiat piti uusia. Joulukuun alussa 2000 henkilökunta tavaroineen muutti puoleksi vuodeksi väliaikaisesti työtiloihin ja kalusteita siirrettiin korjaustöiden alta Varastokirjaston varastoon.

Lopulta löydettiin terveysongelmien alkulähde. Snellmanian kellarivarastossa mitattiin haitallisia homemikrobeja tuhatkertaisesti yli sallitun määrän ja homeetta oli myös muualla kirjastossa. 20.11.2000 suoritettujen tarkastusten jälkeen työsuojelutarkastaja ilmoitti lyhyesti: ”*Kirjaston arkisto on poistettava heti käytöstä.*” Varaston rakenteet sekä kaikki siellä olevat kirjaston kokoelmat oli puhdistettava. Kellarissa oli tilaa 943 m² ja hyllyjä 3400 hm. Siivousoperaatio alkoi helmikuussa 2001 ja kesti kesään saakka.

Siivoustyö oli hidasta, koska kellariin oli sijoitettu yli kymmenen vuotta vanhemmat aikakauslehdet, jotka käsiteltiin numero numerolta. Kellarivarastossa liikkui aavemaista porukkaa valkeissa haalareissa ja suojatossuissa päässään ihmeellinen häkkyrä, raitisilmakypärä. Ilman tällaista varustusta kellariin ei ollut terveellistä mennä. Ylös tultaessa suojarustus jätettiin alas eikä mitään muutakaan tavaraa saanut sieltä tuoda mukaan. Muissa tiloissa kaikki pinnat pyyhittiin desinfiioivalla aineella. Jopa lainassa oleva, varastosta noudettu aineisto piti poimia mukaan puhdistukseen.

Myös kirjaston ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa suoritettiin tehosiivous ja taas kerran henkilökunta siirtyi huoneesta toiseen. Tavarat pakattiin laatikoihin ja purettiin taas uudessa tilassa, hurrikaani pyöri pitkään. Työterveyshuollon määräyksestä pahiten oireilevat henkilöt piti siirtää toisiin rakennuksiin. Muutamat altistuivat homeelle pysyvästi eivätkä voineet palata Snellmanian työtiloihin puhdistuksen jälkeenkään. Koko

Homeetta hävittämään!
Kuva: Yrjö Valtanen

henkilökunta oli jatkuvassa terveysseurannassa. Hajasijoitus hankaloitti työprosessia ja asiakaspalvelua. Kaukopalvelu muutti kokonaisuudessaan Tietoteknia-rakennukseen autotien toiselle puolelle. Edelleenkin kirjastolla on pakko olla työtiloja varmasti puhtaassa rakennuksessa.⁴³

Kunnostus- ja puhdistustyöt aiheuttivat kirjastolle 150 000 markan ylimääräiset kustannukset. Homeurakka kesti puoli vuotta, Voyager-projekti lähes kaksi vuotta. Kun tämän pyörremyrskyn jälkeen ”laskeuduttiin” takaisin omiin työtiloihin, normaaleihin oloihin, kirjaston valtasi uupumus. Toivottiin, että toista tällaista hurrikaanivuotta ei osuisi Kuopion yliopiston kirjaston kohdalle.

Uusi oppimisympäristö

Kuopion korkeakoulussa seurattiin koko ajan opetusmenetelmien ja opetustekniikan muutoksia. Vuonna 1990 asetettiin työryhmä tekemään ehdotusta AV-toiminnan kehittämisestä yliopistossa. AV-toiminnaksi katsottiin tällöin sekä video-opetus että tietokoneavusteinen opetus ja satelliittivälitteinen ohjelmavaihto. Suomeen oli jo rakennettu eniten videoneuvottelustudioita Euroopassa. Työryhmä kävi kokeilemassa videoteleneuvotte- lua Kuopion teletalon studiossa, jonka jatkossakin katsottiin riittävän korkeakoulun tarpeisiin. Luottamushenkilöpohjalla toimiva opetuspalvelulaitoksen nimi ehdotettiin muutettavaksi AV-keskukseksi, jossa olisi kuvalaitos ja TV-yksikkö. Sen neuvottelukuntaan tulisi kuulua edustajia atk-keskuksesta, kirjastosta, opintotoimistosta, kielikeskuksesta ja painatuskeskuksesta sekä opettajia. Kuvanauhojen ja tietokoneohjelmien hankinta, luettelointi ja lainaus hoidettaisiin kirjaston toimesta. Tavoitteena oli tässä vaiheessa omien opetuspakettien tekeminen video- ja TV-tekniikkaa hyödyntäen sekä opetuspakettien välittäminen. Opiskelijoiden omatoimista tietotekniikan käyttöä ei vielä osattu ottaa huomioon. Tekniikka kehittyi sellaisella vauhdilla, että esitys oli vanhanaikainen ennen kuin sitä ehdittiin toteuttaa, mutta muutoksen tarve oli tiedostettu.⁴⁴

Mikrotietokoneiden yleistymisen ja lopulta Internetin nopea laajeneminen 1990-luvun loppupuoliskolla havahduttivat ottamaan selvää tietotekniikan tuomista mahdollisuuksista opetustapahtumassa. Myös opetuksen laadulliseen kehittämiseen alettiin kiinnittää huomiota. Opettajille järjestettiin vuodesta 1994 alkaen korkeakoulupedagogiikan ja tietokoneavusteisen opetuksen täydennyskoulutusta. Opiskelijat joutuisivat toimimaan yhä tietoteknistyvämmässä ympäristössä, mutta toistaiseksi heille tarjotut tietotekniset palvelut olivat vähäisiä. Heidän mahdollisuutensa käyttää Internetiä rajoittuivat pariin mikroluokkaan ja kirjaston muutamiin Internet-päätteisiin.

Kirjaston suurin käyttäjäryhmä on opiskelijat ja siksi kirjasto oli huolestunut nimenomaan opiskelijoiden mahdollisuuksista käyttää Internetiä ja saada opastusta laitteiden ja ohjelmien käyttöön. Aineistopulan vuoksi opiskelijat joutuivat turvautumaan paljon kaukopalveluun, aineiston käsille saanti oli hidasta ja maksuja kertyi. Kirjastopalvelut olivat monimuotoistumassa ja tieto ja tietoaaineisto oli saatava tarvitsevien käyttöön, olipa se missä muodossa tahansa. Jotkut ulkomaiset kirjastot olivat jo muuttaneet nimensä *Library and learning centre*'ksi. Kirjaston johtokunnan mielestä myös Kuopion yliopiston

kirjasto oli muuttumassa ja muutettava multimediatekeskukseksi. Elektronisen kirjaston käyttöön tarvittiin lisää laitteita, ja yliopiston tietoverkkoa ja tiloja oli uudistettava uuteen teknologiaan soveltuviksi. Vuonna 1994 ehdotettiin tulossopimusneuvotteluissa kirjaston laajentamista multimediatekirjastoksi, jossa opiskelijoilla olisi mahdollisuus työskennellä mikrotietokoneilla ja tehdä ryhmätöitä. Myös lääketieteellisen tiedekunnan koulutusohjelmajaosto oli lähettänyt KYS:n johdolle kirjelmän, jossa korostettiin oppimiskeskuksen aikaansaamista ja kirjaston uudistamista uudenlaista opiskelua vastaavaksi. KYS:n ja yliopiston tietoverkkojen väliset ongelmakohdat oli myös saatava pikaisesti selvitettyksi.⁴⁵

Kuopion yliopiston hammaslääketieteellisen tiedekunnan toiminta tulisi päätymään vuonna 1998. Hampaan poistussa avautuivat ovet oppimiskeskukselle. Tiedekunnan tilat Canthiassa vapautuivat ja tilojen uusjako alkoi. Hammasklinikan suuri sali keskellä rakennusta oli ikkunattomana tilana vähiten haluttu. Kirjasto esitti vuonna 1994, että siihen rakennettaisiin opiskelijakirjasto mikrotyötiloineen ja ryhmätyöhuoneineen. Se oli Canthian kirjaston yläpuolella ja voitaisiin yhdistää siihen. Tietohallinnon johtoryhmässä pohdittiin samaan aikaan, miten pystytään vastaamaan opetuksen vaatimiin ja opiskelijoiden lisääntyviin laitetarpeisiin ja rakentamaan tehokkaampi tietoverkko. Näytti siltä, että oppimiskeskus olisi välttämätön. Kirjastonjohtaja pyysi rehtoria järjestämään asiaa laajan neuvottelun, koska uuden oppimisympäristön kehittämiseen tarvittiin kaikkien opetuslaitosten ja opetuksen tukipalveluja antavien tahojen yhteistyötä ja yhteistä näkemystä.⁴⁶

Rehtori Ossi V. Lindqvist oli ulkomaanmatkoillaan nähnyt uudenlaisia oppimisympäristöjä ja piti uudistusta omassa yliopistossa kiireellisenä. Keväällä 1996 syntyi rehtorin johdolla yhteinen näkemys oppimiskeskuksen tarpeellisuudesta. Syksyllä nimitettiin opetusteknologiatyöryhmä, jossa oli edustajia tiedekunnista ja tietotekniikan, korkeakoulupedagogiikan ja kirjastopalveluiden asiantuntijoita, ryhmän vetäjänä toimi tietohallintopäällikkö Yrjö Jokinen. Tehtävänä oli kartoittaa yliopiston opetusteknologiatarve sekä tehdä oppimiskeskuksen tilasta alustava suunnittelu ja teknisten järjestelmien hankintasuunnitelma. Hanke-esitys valmistui alkuvuonna 1997. Tilaksi ehdotettiin kirjaston jo aikaisemmin ehdottamaa hammasklinikan 660 m²:n tilaa. Kirjasto ja atk-keskus sitoutuivat suunnitteluun ja tulevan oppimiskeskuksen palveluiden ylläpitoon omalta osaltaan. Suunnittelutyöllä oli kiire.⁴⁷

Yliopisto näki hankkeen erittäin tärkeäksi opetuksen laadun ja oppimisedellytysten parantamiseksi sekä kohottamaan yliopiston imagoa houkuttelevana opiskelupaikkana. Opetusministeriö myönsi hankerahoitusta rakentamiseen ja laitehankintoihin. Suunnitteluyövoimaa ei saatu, vaan työrukkasena toimivat tietohallintopäällikkö, kirjastonjohtaja ja yliopistopedagogiikan erityissuunnittelija Ulla Voutilainen. Ylioppilaskunnan edustajat olivat innolla mukana. Hanketta käsiteltiin sekä tietohallinnon johtoryhmässä että opetuksen arviointi- ja kehittämisryhmässä. Samaan aikaan toimi myös laajempi opiskelijapalveluja selvittänyt työryhmä, jonka yhtenä osiona oli opiskelijoiden atk- ja kirjastopalvelut. Työryhmän ehdotukset ohjasivat oppimiskeskuksen palveluiden suunnittelua ja järjestämistä.⁴⁸

Toimintaideoita, malleja ja tietoteknisiä ratkaisuja haettiin kotimaasta ja ulkomailta. Hollannin uudet kirjasto- ja atk-palvelut ja kehittämishankkeet olivat jo tiedossa. Yhdysvallat oli tietoteknologian kehittämisessä etunenässä ja siellä oli mahdollista nähdä uusimmat tieto- ja opusteknologian ohjelmistot ja laitteet. Tietohallintopäällikkö ja kirjastonjohtaja osallistuivat EDUCAUSE'n konferenssiin Orlandossa. EDUCAUSE'n tavoitteena on edistää informaatioteknologian käyttöä korkeimmassa opetuksessa ja Kuopion yliopisto oli ensimmäisenä suomalaisena yliopistona liittynyt sen jäseneksi. Kirjastonjohtajan matka jatkui University of Minnesotaan, jonne oli perustettu Digital Media Center (DMC). DMC:llä oli johtaja, mutta työt hoidettiin kirjaston ja atk-keskuksen yhteisvoimin.⁴⁹ Lisää esimerkkejä jo toiminnassa olevista Learning Center'eistä saatiin Englannista FinELib-ohjausryhmän opintomatalla. Suomessa suunnitelmia uudentaisiksi opusteknologia- tai oppimiskeskuksiksi oli meneillään mm. Taideteollisella korkeakoululla, mutta valmista oppimiskeskusta ei vielä ollut.

Tilojen suunnittelun toteutti arkkitehtitoimisto Juhani Kataine, yliopiston rakennusten suunnittelija. Tilaa oli kaikkiaan 940 m². Opiskelijoiden itsenäiseen työskentelyyn varattiin ns. akvaario, lasiseinäinen itseopiskeluhalli, jossa olivat myös neuvontatiski ja tulostimet. Lisäksi opiskelijoiden käytössä oli kolme itseopiskelusalua, joita voitiin käyttää tarvittaessa myös opetustilana. Ryhmätyöskentelyä varten oli viisi huonetta, joista yksi oli varustettu oppimateriaalin tuottamiseen tarvittavin välinein. Oppimiskeskukseen rakennettiin myös kaksi modernia mikroluokkaa opetusta varten sekä Saastamoisen Sali, johon Saastamoisen Säätiö lahjoitti etäopetuslaitteiston. Se toimi digitaalisen median studioina, josta voitiin jaella opetustapahtuma oppimiskeskukseen työasemille sekä laajemmin maakuntaan tai maailmalle. Salia käytettiin myös videokonferensseihin. Kolmen vuoden jaksona hankittiin yhteensä 150 opiskelijatyöasemaa. Salista puhkaistiin portaat alemmassa kerroksessa olevaan kirjastoon. Samassa yhteydessä kirjaston tila saneerattiin nykyaikaisemmaksi ja sinne sijoitettiin mikrotyöasemia kirjastojärjestelmän ja elektronisen aineiston käyttöä varten. Sekä oppimiskeskukseen että kirjaston uudet opiskelijoiden työskentelypöydät ja muut kalusteet tilattiin Harpy Mill Oy:ltä. Ne muotoiltiin ja mitoitetiin nimenomaan tähän tarkoitukseen sopiviksi.

Oppimiskeskuksen avajaisia vietettiin 13.9.1999. Oppimiskeskuksen aulassa paljastettiin Saastamoisen Säätiön taidekokoelmasta saatu pronssiveistos, Pekka Kauhaisen Berlin-sarjaan kuuluva "Liekehtivä".⁵⁰

Oppimiskeskuksen tavoitteena oli parantaa opiskelijoiden tietotekniikkataitoja ja tietoverkon kautta saatavien palvelujen käyttöä sekä tukea tietotekniikalla oppimisprosessia. Oppimiseen haluttiin tarjota erilaisia vaihtoehtoisia tapoja ja lisätä etäopetusmahdollisuuksia sekä tarjota opettajille verkkopedagogista ja opusteknologian käytön koulutusta. Digitaalinen oppimateriaalituotanto aloitettiin. Oppimiskeskus tarjoaisi digitaalisen median tukipalvelut.

Eräs tavoite, joka ei täysin toteutunut tilojen puutteen vuoksi, oli kaikkien opiskelijapalveluiden keskittäminen oppimiskeskukseen läheisyyteen, palveluiden integroiminen ja "yhden luukun" periaate. Visiona oli luoda sellainen yhteinen tila ja palvelukokonaisuus, kaikki opetusta tuottavat laitokset voisivat hyödyntää ja opetusta ja johon oppimista tukevat palveluyksiköt voisivat tuoda toimintaansa. Siellä erilaiset palvelut voitaisiin integ-

roida ja tarjota ne mahdollisimman helposti käyttöön oppimisprosessin eri vaiheissa. Opetuksen tukipalveluja tarjoavat yksiköt ja ylioppilaskunta jatkoivat tätä suunnittelutyötä *Tietotalo*-hankkeessa. Tulevaisuuden tavoitteena oli uusi palvelutalo, jossa kaikki opiskelijapalvelut olisivat saatavilla saman katon alla.⁵¹

Oppimiskeskuksen palvelut hoidettiin yhteisvoimin niin pitkälle kuin mahdollista. Tietoteknistä tukea tarvittiin jatkuvasti ja oppimiskeskukseen saatiinkin kaksi atk-neuvojaa. Lisäksi siellä päivystivät kirjaston informaatikko ja atk-asiantuntija tilastollisten menetelmien neuvontaa varten. Opintotoimisto palkkasi ensimmäiset opintoneuvojat. Oppimiskeskus polkasi käyntiin useita projekteja EU- ja virtuaaliyliopistorahoituksella ja sitä kautta saatiin oppimateriaalituotannon ja koulutushenkilöstöä sekä johtaja. Johtajaksi siirtyi yhteiskuntatieteellisestä tiedekunnasta yliopistopedagogiikan erityissuunnittelija Ulla Voutilainen, mutta johtajan virka saatiin vasta vuoden 2004 alusta.⁵²

Kuopion yliopisto oli tienavaajana yliopistojen uudentilaisille oppimisympäristöille. Yliopistomaailmassa tiedostettiin muutoksen tulo ja opetusteknologian käyttöä lisättiin, mutta palvelujen organisointi ja uudentilaiset tilat olivat vasta idea-asteella tai suunnitteluvaiheessa. Kuopio yliopisto halusi olla kilpailukykyinen ja modernilla oppimisympäristöllä houkuttella opiskelijoita ja opettajia. Kun otollinen tilaisuus hammaslääketieteen pois-lähdön jälkeen tarjoutui, se käytettiin heti hyväksi. Tähän pioneerihankkeeseen myös opetusministeriö satsasi rahoitusta. Näin oppimiskeskus saatiin toteutettua nopeammin kuin muissa yliopistoissa. Esimerkillistä oli myös yliopiston eri tahojen yhteistyö, hankkeesta tuli todellinen yhteishanke, jota myös ylläpidettiin yhteisvoimin. Oppimiskeskus oli ”kuuma” aihe yliopistojen yhteisissä seminaareissa, sen suunnittelusta ja toiminnasta haluttiin kuulla kokemuksia ja keskukseen kävi tutustumassa lukuisia ryhmiä muista yliopistoista. Tilojen ja kalusteiden suunnittelusta otettiin mallia. Euroopanlaajuisestikin se oli valmistuessaan yksi monipuolisimmista ja uudenaikaisimmista opetuspalveluyksiköistä.

Oppimiskeskuksen toiminta laajeni nopeasti. Snellmanian puolella opiskelevat vaativat, että oppimiskeskuspalveluja oli oltava saatavilla yhtäläillä myös Snellmania-rakennuksessa. Kesällä 2002 Snellmanian kirjastosta raivattiin pois hyllyjä ja sijoitettiin tilalle opiskelijoiden työasemia. Sinne muodostui 35 uutta työskentelypaikkaa, entiset mikrot mukaan lukien 43 paikkaa, jotka opiskelijat nopeasti kansoittivat. Lääketieteen opetusta ja oppimista varten rakennettiin uuden Mediteknia-rakennuksen viereen Medistudia simulaatiopotilaineen ja elektronisine havainto-ohjelmineen.

Oppimiskeskuksen koulutustoiminta on laajaa ja kehittämishankkeisiin osallistutaan jatkuvasti. Hallinnollisesti oppimiskeskus on osa Tieto- ja opetuspalvelukeskusta, TOP’ia, ja se on vakiinnuttanut paikkansa digitaalisen median keskuksena ja opetuksen laadun kehittäjänä. Se on nostanut yliopiston imagoa laadukkaana opetuksen antajana ja modernina oppimisympäristönä

Kehittynyt tietoverkko ja nopeammat tietoliikenneyhteydet tarjosivat yliopistoille moninaiseen tietoverkon hyväksikäyttöön. Yliopistot aloittivat Suomen virtuaaliyliopiston kehittämishankkeen. SVY aloitti projektiorganisaationa ja siitä muodostui yliopistojen yhteistyön verkko-organisaatio. Virtuaaliyliopiston tavoitteena on edistää ja kehittää tieto- ja viestintätekniikan hyödyntämistä ja yliopistojen välistä yhteistyötä opiskelussa,

Oppimiskeskuksen akvaario. Kuva: Petri Hynynen

TieDot -hankkeen projektiryhmä kokouksessaan Jyväskylässä. Projekti-päällikkö Arja Juntunen toinen vasemmalta. Kuva: Mauri Utter. <http://www.uku.fi/kirjasto/TieDot/>

opetuksessa, tutkimuksessa ja hallinnon käytännöissä. Itä-Suomen yliopistot aloittivat Itä-Suomen virtuaaliyliopistohankkeen ISVYn. Kuopion yliopisto osallistui alusta lähtien useisiin virtuaaliyliopistohankkeisiin.⁵³

Kuopion yliopiston kirjasto ja oppimiskeskus toteuttivat vuosina 2002-2004 ensimmäisen tiedonhankinnan virtuaaliyliopistoprojektin, *Tieteellisen tiedonhankinnan verkkopetus* -hankkeen *TieDot*. Hanketta johti Kuopion yliopiston kirjasto projektipäällikkönä informaatikko Arja Juntunen. Siihen osallistui seitsemän yliopistoa. Hankkeen aikana tehtiin verkkoperusteisia ja vuorovaikutteisia tiedonhankinnan opetusjaksoja eri tieteenaloille. Myös opetuspakettien pedagoginen toimivuus arvioitiin. Kuopiossa oli jo aikaisemmin toteutettu hoitotieteen tiedonhankinnan kurssi verkkokurssina ja projektin puitteissa tehtiin farmasian ja liikuntalääketieteen verkkokurssit. Hankkeeseen osallistuneet Joensuun, Jyväskylän, Kuopion, Lapin ja Oulun yliopistojen sekä Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja Vaasan tiedekirjaston ja oppimiskeskuksen kirjastonhoitajat ja informaatikot saivat koulutuksen verkon työkaluihin ja verkkopedagogiikkaan. Projektin aikana syntyi yli 20 tiedonhankinnan verkkokurssia.⁵⁴ TieDot toimi pilottina kaikkien yliopistokirjastojen yhteiselle *Informaatiolukutaito*-hankkeelle.

KUKKO ja JULKI

Tutkimustyön käynnistyttyä ja tohtoriväitösten alkaessa alkoi myös Kuopion korkeakoulun oma julkaisutoiminta. Ensimmäisenä alettiin julkaista vuonna 1973 kansantervystieteen julkaisusarjaa, joka sisälsi *Pohjois-Karjala* -projektin tutkimuksia ja selvityksiä, ja heti seuraavana vuonna lääketieteen sarjaa. Korkeakoulun julkaisusarja täydentyi sitten vielä luonnontieteiden, yhteiskuntatieteiden ja hallinnon sarjoilla. Ennen oman sarjan saamista hammaslääketieteen tutkimukset ilmestyivät lääketieteen ja farmasian

julkaisut luonnontieteiden sarjassa. Kussakin julkaisusarjassa oli kaksi alasarjaa: Sarja A sisälsi alkuperäisjulkaisuja ja B tilastoja ja selvityksiä. B-sarja haluttiin perustaa siksi, ettei erillisiä laitossarjoja syntyisi, vaan kaikki korkeakoulun julkaisut saataisiin yhteiseen sarjaan. Toive ei ole täysin toteutunut, mutta laitossarjoja ei ole monia. Ulkoasussa suositettiin Savon värejä, kansi oli kaikissa sarjoissa kirkaankeltainen mustalla tekstillä.

Korkeakoulun muututtua yliopistoksi sarjat jaettiin tiedekunnan mukaan vuodesta 1992 alkaen.

A Farmaseuttiset tieteet

D Lääketiede

B Hammaslääketiede

E Yhteiskuntatieteet

C Luonnontieteet ja ympäristötieteet

F Yliopistotiedot

Myös kansien ulkoista ilmettä muutettiin modernimmaksi. Valkoisella pohjalla oli kullakin tiedekunnalla omalla värillään sama, vedenkehää muistuttava kuvio. Myöhemmin oman sarjansa ovat saaneet A.I. Virtanen -instituutti (sarja G) ja informaatioteknologia ja kauppatieteet (sarja H).

Julkaisutoimen hoito on ollut yksi kirjaston tehtävistä. Julkaisutoiminnasta on vastannut yliopiston julkaisutoimikunta, jonka muodostavat sarjojen toimittajat ja kirjastonjohtaja. Sihteerinä on toiminut kirjaston virkailija. Sihteerin toimittamina laadittiin yhteiset julkaisuohjeet.⁵⁵ Kirjasto on yliopiston ISBN- ja ISSN-numerointikeskus ja siellä tarkistetaan ennen painoon menoa, että nimiölehdet ja kannot ovat yhteisten ohjeiden mukaiset. Kirjasto on hoitanut myös julkaisujen vaihtoa ja myyntiä. Kirjaston tehtävänä on ylläpitää korkeakoulun, sittemmin yliopiston, julkaisujen arkistokokoelmaa KUKKO. Omia julkaisusarjoja on vaihdettu muiden suomalaisten korkeakoulujen julkaisujen kanssa. Heti toiminnan alettua saatiin valita kirjallisuutta Yhdysvaltain kongressinkirjaston vaihtojulkaisujen listoilta. Useimmat ulkomaisten tutkimuslaitosten ja yliopistojen sarjoista on saatu Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskuksen kautta. Vaihtotoiminnan merkitys on vuosien mittaan vähentynyt, mutta edelleenkin se eräs keino kokoelmien täydentämiseen.

Korkeakouluille alettiin jakaa tuloksellisuusrahaa vuodesta 1994. Tämä pakotti etsimään keinoja tutkimustoiminnan tason nostamiseksi ja tutkimuksen arviointijärjestelmän luomiseen. Kuopion yliopiston tutkimuksen arvioinnissa painotettiin eniten julkaisutoimintaa, sen arvo oli 70% kokonaisarvioinnista. Laadullisen arvioinnin mittareiksi ryhdyttiin kehittämään julkaisujen tasoa mittaava pisteytysjärjestelmää. Yliopistolla oli olemassa atk-pohjainen julkaisurekisteri JULKI, joka oli tehty atk-keskuksen ja kirjaston yhteistyönä pääarkkitehtinä erikoissuunnittelija Mikko Korpela ja informaattikko Liisa Salmi. Sen perusteella saatiin vuosittainen julkaisujen lukumäärä. Tutkimuksen tasoa arvioitaessa pelkkä lukumäärä ei riittänyt, mutta rekisteriä voitiin käyttää pohjana myös laadunarviointijärjestelmää luotaessa. Tutkimuksenarviointityöryhmässä Impact factors'ien eli vaikuttavuus-kerrointen käytöllä oli kiihkeitä puoltajia ja vastustajia. Impact factorit oli muodostettu Institute for Scientific Information'in tietokannoissa Science Citation Index ja Social Sciences Citation Index olevien lehtien artikkeleiden saamien viittausten pohjalta. Vastustajat katsoivat, että tietokannat olivat liian amerikkalaisvaltaisia eivätkä ne soveltuisi etenkin yhteiskuntatieteille. Kuopion yliopistossa kehitettiin omaa pisteytysjärjestelmää, jossa julkaisut ryhmiteltiin julkaisutyypeittäin alkuperäisartikkeleihin, monogra-

fioihin jne, ja artikkelit vielä kolmeen tasoryhmään lehden arvostuksen mukaan. Apuna oli *Science Citation Index'in Impact factors* -lista. Yhteiskuntatieteellisille monografioille annettiin monografiapisteet kaksinkertaisina, koska yhteiskuntatieteellisillä aloilla monografioiden tieteellinen arvostus on paljon suurempi kuin luonnontieteissä.⁵⁶

JULKI-koordinaattorin Tarja Väänänen vastuulla on ollut myös maksullisen palvelun laskutus, jonka ongelmia tässä selvitetään Heikki Laitisen kanssa. Kuva: Matti Kähäri

JULKI-julkaisurekisteri on ollut vuodesta 1989 kirjaston ylläpidettävänä. Julkaisutiedot koottiin vuosittain tutkijoilta ja syötettiin tietokantaan. Pisteytyksen käyttöönotto ja julkaisujen tarkempi jaottelu lisäsi kirjaston työmäärää melkoisesti. 1990-luvulla alettiinkin siirtää hajautettuun järjestelmään, missä laitokset ja klinikat vastasivat itse oman henkilöstönsä julkaisutietojen rekisteröinnistä yhteiseen tietokantaan. Kuopion yliopistollinen sairaala otti myös JULKIn omaksi julkaisurekisterikseen. Kirjasto koulutti laitosten henkilökuntaa JULKIn tietojen syöttöön, neuvoi

julkaisujen ryhmittelyssä ja koordinoi rekisterin sisältöä. Rekisterin ylläpidossa ja syöttäjien kouluttamisessa avainasemassa on ollut kirjastosihteerit Tarja Väänänen.⁵⁷

JULKI-ohjelmisto oli tehty työkaluin, jotka olivat tuttuja sairaaloiden muistakin atk-ohjelmista. Myös Turun ja Tampereen yliopistolliset sairaalat ottivat sen käyttöön. Kuopion yliopiston kirjaston JULKI-henkilöstö kävi niissä antamassa perehdyttämiskoulutuksen ja antoi myöhemmissäkin vaiheissa opastusta tietojen syöttöön.

Julkaisutoimen seuraava askel oli saada yliopiston julkaisut verkkoon Full text -muodossa, koko julkaisu elektroniseen muotoon. Painatusmenetelmät olivat kehittyneet ja tekijä saattoi siirtää tekstin elektronisesti painopaikkaan. Verkkajulkaisemisen yleistyessä tavoitteena on ollut tuottaa myös yliopiston omat julkaisut elektronisessa muodossa, mitä myös opetusministeriö suositteli. Alkukankeuden jälkeen lähes kaikki julkaisut on tuotettu sekä painettuina että PDF-versiona, ja julkaisuohjeita uudistettiin sisältämään myös elektroniset julkaisuohjeet.⁵⁸ Julkaisut ja niiden sisältämät tutkimustiedot levisivät verkossa nopeasti kaikkialle maailmaan ja tekivät tunnetuksi *University of Kuopio* 'n tekemää työtä.

Yhteistoimintaverkostot

Itä-Suomen kirjastoverkko

Sitä mukaa kun alueelle syntyi uusia kirjastoja, yhteistyökontakteja solmittiin lisää. Kuopion kirjastojen yhteiset tapaamiset laajenivat Pohjois-Savon kirjastopäiviksi. Kirjastopäivillä helmikuussa 1999 esitelmöitsijöinä olivat Pohjois-Savon tietoyhteiskuntastrategiatyöryhmän puheenjohtaja Jyrki Katainen, tuleva puoluejohtaja, europarlamentaarikko Mirja Rynnänen ja FinELib'in suunnittelija Kristiina Hormia-Poutanen. Luotiin pohjaa Itä-Suomen digitaalisen kirjastoverkon perustamiselle. Tietoyhteiskunnan kehittämisessä kirjastojen rooli korostui ja tietoverkkojen käyttöä kirjastopalveluiden kehittämisessä alettiin selvittää. Euroopan parlamentti oli hyväksynyt Mirja Rynnäsen raportin *Kirjastojen rooli modernissa yhteiskunnassa*. Siinä vedottiin jäsenvaltioihin vahvistamaan kirjastojen roolia tiedon laajan levityksen organisoijina.⁵⁹

Euroopan Unioniin liittymisen jälkeen alikehittyneille alueille, kuten Itä-Suomeen, ohjattiin lisäresursseja palveluiden ja infrastruktuurin kehittämiseen. Lääninhallitus ryhtyi kokoamaan ideoita mahdollisiksi *Itä-Suomen tavoite 1* -hankkeiksi. Kuopion yliopiston, ammattikorkeakoulun ja kaupungin kirjastojen johtajat kävivät kesällä 1998 Pohjois-Savon maakuntaliitossa tunnustelemassa, olisiko rahoitusta saatavissa Itä-Suomen kirjastoverkon suunnittelun aloittamiseen. Ehdotus sai positiivisen vastaanoton ja alueiden maakuntaliittojen tuella aloitettiin vuonna 1999 *Itätieto*-hanke, jonka tavoitteena oli koota itäsuomalaisia kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämishankkeita Tavoite 1 -ohjelmaan. Projektissa olivat mukana itäisen Suomen keskusten Joensuu, Kajaanin, Kuopion ja Mikkelin yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastot ja maakuntakirjastot. Projektipäällikkönä toimi FL Jarmo Saarti.⁶⁰

Itätieto-ryhmän ehdottama EU-hanke jakautui kolmeen osa-alueeseen:

- Itä-Suomen alueen elinkeinoelämän, julkishallinnon ja kansalaisten tietopalvelujen kehittäminen,
- ELEF'in eli Itä-Suomen digitaalisen kirjaston luominen ja
- digitaalisen kirjasto- ja tietopalvelun osaamistason kohottaminen.

Hyväksytty hanke oli kolmivuotinen. Se käsitti koko Itä-Suomen ja toteutettiin maakunnallisina osahankkeina. Hankekokonaisuus sai nimen *Elef – Electronic Library of Eastern Finland* ja sitä koordinoi yhteistyöryhmä. Rahoitus koostui EU-hankerahoista ja kunkin osallistuvan kirjaston kehysorganisaation myöntämistä rahoitusosuuksista sekä läänien kehittämisrahoituksesta. Yhteishanketta koordinoitiin Kuopion yliopistossa, jossa projektipäällikkönä toimi Jarmo Saarti ja hänen tultua valituksia yliopiston kirjaston kehittämisspäälliköksi kirjastonhoitaja Kari Huttunen. *Elef*illä oli yhteinen pääsivu (<http://www.elefkirjastot.net/>), mutta lisäksi kullakin maakunnallisella hankkeella oli omat sivustonsa verkossa. Vuosina 2000-2003 kirjastoissa tuotettiin parikymmentä uutta verkosovellutusta, järjestettiin koulutusta ja varustettiin itäsuomalaisten tietopalveluiden infrastruktuuria.

Elef-projektin toteuttajia Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun ammattikorkeakouluista, Mikkelin ja Kainuun maakuntakirjastoista ja Joensuun ja Kuopion yliopiston kirjastoista. Vasemalla projektipäällikkö Kari Huttunen ja keskellä takana projektin johtaja Jarmo Saarti. Kuva: Jarmo Saarti.

Pohjois-Savon osahankkeen saama rahoitus oli noin 1 mmk. markkaa vuodessa. Hankkeina toteutettiin KUOMA aluetietokanta ja kehitettiin tiedonhankintataitojen oppimisympäristöjä verkkoon eri käyttäjäryhmille. KUOMA sisältää viittauksia Pohjois-Savo koskeviin lehtiartikkeleihin ja www-aineistoon. Viitteiden kokoomisessa oli mukana useita kirjastoja. Projektin päättyessä tietokanta sisälsi noin 10 000 artikkeliviitettä ja noin 10 000 www-viitettä. KUOMA on käytettävissä Kuopion kaupunginkirjaston – Pohjois-Savon maakuntakir-

jaston palvelimella osoitteessa <http://kirjasto.kuopio.fi/kuoma/>.⁶¹

Itätieto- ja ELEF-hankkeissa Kuopion yliopiston kirjasto sai todellisen EU-kylvyn. Hankkeiden koordinointi ja hallinnointi sisälsi suunnitelmien laadintaa, toiminnan seuranta ja jatkuvaa, tarkkaa raportointia. Hankerahat saatiin käyttöön vasta hyväksytyjen rahoitusraporttien jälkeen, joten kehysorganisaatiot joutuivat ottamaan suuren riskin. Monimutkaisuutta lisäsi se, että toimijoita oli monta ja monesta erityyppisestä organisaatiokulttuurista. Kaikkien rahoittajatahojen kanssa oli käytävä neuvotteluja ja osallistujilta koottava raportit. Kokousten määrä kasvoi, oli Pohjois-Savon projektiryhmän sekä ELEF-yhteistyöryhmän kokoontumisia eri puolilla Itä-Suomea. Elef-hankkeen palkkaamana työskenteli viitisentoista henkilöä alueiden projektipäälliköinä ja projektisuunnittelijoina, mutta kaikkiaan hankkeessa oli mukana erilaiset suunnittelu- ja projektiryhmät mukaan lukien satakunta henkilöä. Osallistujat saivat koulutusta tiedonhaussa ja tutustuivat erilaisiin verkon oppimisympäristöihin oppimateriaalia tuottaessaan. Itä-Suomeen syntyi laaja elektronisen kirjaston asiantuntijaverkosto.⁶²

Pohjois-Savon korkeakoulut ovat jatkaneet yhteistyömahdollisuuksien kartoittamista. Kuopion yliopisto, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu, Sibelius-Akatemian Kuopion osasto ja Humanistisen ammattikorkeakoulun Kuopion koulutusyksikkö laativat yhteisen aluekehittämisenstrategia vuosiksi 2003-2006 alueellisen vaikuttavuuden vahvistamiseksi. Kirjasto- ja informaatiopalveluissa löydettiin monia yhteisiä kehittämiskohteita, mm. kirjastojärjestelmien integrointi, henkilökunnan täydennyskoulutus ja digitaalisen oppimateriaalin sisällöntuotanto. *Pohjois-Savon tieteellinen kirjasto* muodostuisi kirjastojen toimivasta yhteistyöverkosta.⁶³

Yliopisto ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu jatkoivat maakunnallisen korkeakoulun kehittämistä ja siihen liittyen alkoi myös TOI *Tieto- ja opetuspalvelujen integrointihanke*. Yhteisessä aluekehittämishankkeessa linjataan yhdeksi tavoitteeksi kirjasto- ja tietopalvelujen yhdistäminen. Yhteistoiminnan nykytilaa ja yhteistyömahdollisuuksia selvitettiin korkeakoulujen johdolle, kirjastohenkilökunnalle ja verkko-opetuksen asian-

tuntijoille suunnatulla kyselyllä. Selvitys osoitti, että kirjastojen yhteistyö nähdään tärkeänä ja yhteistyöhön ollaan sitouduttu, vaikka esteitäkin on, mm. erilaiset organisaatiot ja omistajapohjat. Vaihtoehtoja yhteistyönjatkamiselle on useita. Kirjastot voivat toimia entiseen tapaan löyhänä verkostona tai suunnata toimintaa koordinoitumpaan suuntaan, tiiviimmäksi verkostoksi. Vaihtoehtona pidetään myös yhteisiä kirjasto- ja oppimiskeskuspalveluja, mikä merkitsisi myös yhteisiä tiloja.⁶⁴

Yliopistokirjastojen neuvosto

Opetusministeriöllä oli vahva asema yliopistojen, samoin niiden kirjastojen, ohjauksessa vielä 1980-luvulla. Ministeriö asetti pysyvinä toimikuntina Tieteellisen informoinnin neuvoston ja sen jälkeen laaja-alaisemman neuvottelukunnan, joiden toimesta laadittiin useita mietintöjä kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämiseksi. 1990-luvulla opetusministeriön ohjaus hölleni ja yliopistojen itsehallinto lisääntyi. Kirjastoilla ei enää ollut yhteistä koordinoitua toimintaa. Tämäntapainen olisi kuitenkin ollut edelleen tarpeen. Kukin yliopisto päätti kirjastonsa kehittämistarpeista ja voimavaroista täysin itsenäisesti ja kirjastojen tasapainoinen kehittäminen saattoi vaikeutua.

Suomessa kirjastojen keskinäistä yhteistyötä oli tehty vuosikymmeniä eri muodoissa. Vuosittain pidettiin tieteellisten kirjastojen johtajien kokouksia sekä atk-kokouksia, joissa 1990-luvulta alkaen olivat mukana myös atk-keskusten johtajat. Linnea-hankkeessa yliopistokirjastot olivat tottuneet hyvinkin tiiviiseen yhteistyöhön. Helsingin yliopiston kirjastolle (HYK) kaavailtiin kansallisen koordinoijan roolia. Kirjastot halusivat kuitenkin päättää omista asioistaan, mutta tehdä tiivistä yhteistyötä sekä HYK:n että toisten yliopistokirjastojen kanssa ja saada niiltä tarvittaessa tukea kehittämisessä. *Suomen yliopistokirjastojen neuvosto* perustettiin vuonna 1996. Samaan aikaan oli alkamassa mittava yhteinen hanke, FinELib'in esiselvitystä tehtiin. Neuvoston työvaliokunnasta käytettiin aluksi koordinoitiryhmä-nimitystä. Siihen valittiin jäsenet ottaen huomioon alueellinen, tieteenalakohtainen ja kielellinen edustus. Puheenjohtajaksi valittiin Helsingin yliopiston kirjaston ylikirjastonhoitaja Esko Häkli, koska haluttiin korostaa HYK:n kansalliskirjastotehtävää. Varapuheenjohtajana toimi Riitta Huuhtanen Kuopiosta. Koska puheenjohtaja oli ainoa miespuolinen ryhmässä, kutsuivat jäsenet joukkoonsa "Eskon enkeleiksi". Kirjastot palkkasivat yhteisesti yhteistyösihteerin, joksi valittiin kuopiolaisille tuttu Annikki Hyvärinen.

Sittemmin HYK palkkasi sihteerin yksin. Muina pitkäaikaisina yhteistyösihteerinä ovat toimineet Maarit Olander ja Irma Reijonen.

Hienona Helsinkiin! Annikki Hyvärinen siirtyi VTLS of Finlandin palvelukseen ja hänet valittiin yliopistokirjastojen ensimmäiseksi yhteistyösihteeriksi. Kuva läksiäisistä, kirjaston, atk-keskuksen ja Varastokirjaston hattujuhlista.

Kuva: Heikki Laitinen

Suomen yliopistokirjastojen neuvoston säännöt hyväksyttiin seuraavana keväänä. Neuvoston tehtäväksi määriteltiin toimiminen yhteisenä kehittämis- ja edunvalvontaelimenä, aloitteiden tekeminen, tiedottaminen ja yhteyksien luominen sidosryhmiin. Keskeisiä, valtakunnallista kehittämistä vaativia aiheita olivat mm. kokoelmapolitiikka, kirjastojärjestelmä, toiminnan tilastointi, kirjastojen rahoituspohjan laajentaminen ja julkaisujen digitointi. Työn vaativuuden arviointikeskustelu heräsi jo vuonna 1997. Lain-säädäntö vaati suurien hankintojen kansainvälistä kilpailuttamista ja neuvoston toimesta laadittiin vuonna 2000 ohjeistus kirjallisuuden hankintojen kilpailuttamisesta, jolloin jotkut kirjastot jo kilpailuttivat aikakauslehtihankintansa. Kuopion yliopiston kirjasto kilpailutti ulkomaiset kausijulkaisuhankintansa ensimmäisen kerran vuonna 2001. Kilpailutuksen perusteella seuraavan vuoden toimittajaksi valittiin Swetz & Zeitlinger.⁶⁵

Tietoyhteiskuntastrategia ja kansalliskirjastostrategia herättivät neuvoston laati-maan myös yliopistokirjastoverkon yhteistä strategiaa, missä kirjastojen keskeiset yhteiset päämäärät ja kehittämistavoitteet olisi kirjattu. Strategiatyö aloitettiin vuonna 2000 ja se valmistui vuonna 2002. Tällöin neuvoston puheenjohtajana oli Eeva-Liisa Lehtonen Helsingin kauppakorkeakoulusta ja hänen jälkeensä Päivi Kytömäki Oulun yliopistos-ta. Kehittämiskohteista tärkeimmiksi nousivat informaatiolukutaidon opintosuunnitelman toteuttaminen ja tietokarttahanke. Kuopion yliopiston kirjasto oli vetänyt TieDot -verk-kokurssihanketta ja oli mukana laajentamassa hanketta kaikkia yliopistoja koskevaksi *Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma*-hankkeeksi. Siinä Kuopion tehtävänä on arvi-oitikäytäntöjen kehittäminen.⁶⁶

Yliopistokirjastojen neuvosto on toiminut myös Linnea2 -projektin ohjausryhmänä otettaessa käyttöön Voyager-järjestelmää. Yhteisiä asioita on lukuisia, kaikkia niitä ei neuvosto voi yhtä aktiivisesti ajaa. Keskeistä onkin ollut, että yhteisillä linjauksilla on tuettu myös yksittäisten kirjastojen kehittämistyötä ja viety eteenpäin toimintojen laatua ja taloudellisuutta. Suuret hankkeet eivät olisi olleet mahdollisia muuten kuin yhteishank-keina toteutettuina.⁶⁷

Tulosjohtamisen kautta organisaatiouudistukseen

Kuopion yliopisto siirtyi vuonna 1993 toimintamenobudjettiin, joka johti sitten tulosjohtamiseen ja tulosityksiköiden perustamiseen. Tulosbudjetoinnin henkeen kuului voimavarojen ja kustannusvastuun jako suoraan toimintayksiköille sekä ns. korvamerkittyjen määrärahojen poistaminen. Useimmissa yliopistoissa kirjallisuudenhankintamääräraha hajautettiin tiedekunnille ja laitoksille, joille siten tuli vastuu oman alansa kirjallisuuden hankinnasta ja määrärahan käytöstä. Kuopion yliopiston voimavaratyöryhmässä keskusteltiin vilkkaasti korvamerkityistä rahoista. Joidenkin mielestä kirjallisuusrahaa ei olisi pitänyt enää säilyttää yhteisenä, kirjaston hallinnoimana määrärahana, vaan jakaa raha suoraan laitoksille. Kirjasto puolusti korvamerkityn rahoituksen jatkoa, sillä valtaosa määrärahasta meni aikakauslehtiin ja monet lehdet olivat useamman kuin yhden laitoksen tai yhden tiedekunnan käytössä. Hankintaehdotusten koordinointi poistaisi päällekkäishankintoja ja takasi koko yliopistoa ajatellen taloudellisimman ratkaisun. Myös kurssikirjakokoelma ja -lainaus oli järkevää hoitaa kirjastossa. Pitkien neuvottelujen jälkeen kirjallisuusraha säilyi edelleen yliopiston yhteisenä, kirjaston hallinnoimana määrärahana, jonka suuruudesta hallitus päätti vuosittaisessa raamibudjetissa. Yksittäisen laitoksen tarvitsemat kirjat alettiin rahoittaa laitoksen toimintamenoista. Eri tiedekuntien kirjastomenot saatiin näkyviin vyöryttämällä kirjaston toiminta- ja kirjallisuusmenot vuosittain tiedekunnille. Verkkolehtien ja -tietokantojen yleistyessä keskitetty määräraha on ollut kampuslisenssien vuoksi hyvin käyttökelpoinen ratkaisu.⁶⁸

Tulosbudjetoinnilla pohjustettiin yliopistojen siirtymistä tulosjohtamisorganisaatioksi. Uusi yliopistolaki astui voimaan vuonna 1998. Se oli kaikkia yliopistoja koskeva yhteinen laki.⁶⁹ Hallintoa koskevista yksityiskohtaisemmista säännöksistä ja ohjeista päätti yliopisto itse. Yliopistojen itsehallinto lisääntyi ja hallintoa mataloitettiin. Kuopion yliopistossa pantiin käyntiin hallinnouudistustyö yhtenä tavoitteena yhdistää yksiköitä suuremmiksi tulosityksiköiksi. Rehtori asetti erillisen työryhmän selkeyttämään yliopiston tukipalveluiden organisaatiota. Selvityksen piiriin kuuluivat atk-palvelut, kirjasto, painatuspalvelut, kuvauspalvelut, laitehuolto, elektronimikroskopiapalvelut, keskusvarasto ja kiinteistöpalvelut sekä hallintoviraston palvelutoimintoja. Suoraan ylimmän johdon alaisia yksiköitä oli liikaa ja johtamis- ja vastuusuhteissa oli epäselvyyttä. Oli myös syntynyt toimintoja, jotka eivät kuuluneet selkeästi millekään organisaatiolle, mm. opetusteknologia- ja multimediapalvelut. Tavoitteena oli organisaation selkiyttäminen, voimavarojen käytön tehostaminen, johtamisen tehostaminen ja palvelutason nostaminen. Yhdeksi uudeksi tulosityksiköksi työryhmä ehdotti Informaatiopalvelujen tulosityksikköä, johon kuuluisivat atk-keskus, kirjasto, kuvalaitos ja painatuskeskus sekä uutena toimintona oppimiskeskus omana laitoksena tai kirjaston yhteydessä. Tulosityksikön johtajaksi esitettiin tietohallintopäällikköä. Periaatelinjaukset ja kehittämissuunnitelmat käsiteltäisiin tietohallinnon johtoryhmässä. Ehdotuksen mukainen tulosityksikkö aloitti toimintansa 1.8.1998. Vuodesta 1999 alkaen tulosityksiköllä oli yhteinen budjetti, jonka jaosta tulosityksikön johtoryhmä päätti. Johtoryhmän muodostivat erillisten laitosten johtajat tai esimiehet.⁷⁰

Johtoryhmä valitsi keskuudestaan yksikön johtajan. Informaatiopalveluiden tulosityksikön johtajana toimi vuoteen 2002 saakka tietohallintopäällikkö Yrjö Jokinen ja hänen jälkeensä kirjastonjohtaja Riitta Huuhtanen. Laitosten johtokunnat lakkautettiin ja kirjaston johtokunta piti viimeisen kokouksensa 15.6.1998.

Tulosjohtamisen myötä kirjaston päätösvalta lisääntyi ja päätöksenteko nopeutui. Virkanimityksistä ja määrärahojen käytöstä päätti kirjastonjohtaja. Virastodemokratiaeliimenä oli edelleen henkilökuntakokous, jossa käsiteltiin kaikki koko henkilökuntaa koskevat asiat sekä strategiat ja tulossopimisehdotukset. Asiat valmisteltiin toiminnallisilla osastoilla tai työryhmissä. Johtajan apuna oli johtoryhmä (jr).

Tieto- ja opetuspalvelukeskuksen TOPin henkilöstön koulutustilaisuus. Edessä atk-keskuksen johtaja Ahti Planman ja oppimiskeskuksen johtaja Ulla Voutilainen
Kuva: Jarmo Saarti.

Informaatiopalveluiden yksikkö virallistettiin vasta vuoden 2004 hallintojohtosäännössä. Siinä yksikön nimi muutettiin Tieto- ja opetuspalvelukeskukseksi TOP. Johtoryhmää täydennettiin hallintojohtajalla. TOPille tuli myös ohjausryhmä, jossa on edustus tiedekunnista ja erillislaitoksista, TOPin johtaja, kaksi henkilökunnan edustajaa ja kaksi opiskelijoiden edustajaa. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii rehtori. TOPin johtajan ja varajohtajan valitsee johtoryhmä laitosten johtajista kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Yhteistoimintaelimenä toimii TOPin henkilökuntakokous.⁷¹

Näin ”virallistettiin” kirjaston ja atk-keskuksen pitkäaikainen yhteistyö. Hallintojohtaja oli esittänyt yhteistä palvelulaitosten osastoa jo vuonna 1980, mutta silloin vielä molemmat laitokset vastustivat ehdotusta. Yhteiset intressit ja ongelmat tietotekniikan hyväksikäytön yleistyessä kirjaston toiminnoissa ja yliopiston palveluissa kypsyttivät uudentyyppiseen ratkaisuun.

Automaattinen tietojenkäsittely levisi ammattilaisten käsistä koko yliopiston henkilökunnan ja opiskelijoiden käyttöön. Vuonna 1987 hyväksyttiin Kuopion yliopiston ensimmäinen kokonaissuunnitelma automaattisen tietojenkäsittelyn kehittämisestä.⁷² Yliopiston tietoverkon ylläpito ja atk-laitteiden hankinta hoidettiin keskitetysti, mutta lisäksi haluttiin verkon käyttöön ja ohjelmistovalintoihin tietyt yhteiset periaatteet, tarvittiin hallinnollisia toimenpiteitä. 90-luvun alussa opetusministeriö kiinnitti huomiota siihen, että korkeakoulujen toiminta- ja taloussuunnitelmista (tts) ei käynyt riittävän selvästi ilmi tietohallinnon kehittämistoimenpiteet. Seuraavaa tts:aa ajatellen asetettiin pieni hallinnon työryhmä täydennettynä laskentakeskuksen ja kirjaston johtajilla valmistelemaan tietohallinnon kehittämissuunnitelmaa.⁷³ Vuonna 1993 nimitettiin tietohallinnon johtoryhmä, ensimmäisiä yliopistojen piirissä. Sen puheenjohtajana toimi hallintojohtaja Tuomo Teitinen. Johtoryhmä toimi hallintoviraston työrukkasena ja kokosi yhteen atk-palveluiden tarjoajia ja atk:ä eniten käyttäviä laitoksia.⁷⁴ Vuonna 1994 rehtori nimesi vielä erillisen

työryhmän selvittämään opetuksen, tutkimuksen ja palvelujen tietotoimintojen kehittämistarpeet ja tekemään ehdotuksen tietotoimintojen järjestämisestä ja integroimisesta. Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Hannu Hausen. Loppuraportissa ehdotettiin tietohallinnon johtoryhmän aseman muuttamista pysyväksi toimielimeksi ja tietohallintojohtajan viran perustamista hallintovirastoon.

Kuopio oli ensimmäisiä yliopistoja, jossa tietohallinto sai oman, pysyvän toimielimen. Tietohallinnon johtoryhmän asiat valmisti tietohallintopäällikkö, jona toimi vuodesta 1995 alkaen oman toimensa ohella atk-keskuksen johtaja Yrjö Jokinen. Raportissa pohdittiin myös erilaisia ratkaisuja alihallinnon tasolla. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin atk-keskuksen, kirjaston, kovalaitoksen, painatuskeskuksen ja av-palveluiden yhdistämistä yliopiston "tieto- ja opetuspalveluysiköksi", jonka johtajana toimisi atk-keskuksen johtaja tai vaihtoehtoisesti kirjaston johtaja, etenkin jos atk-keskuksen johtaja tulisi olemaan tietohallintojohtaja. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan tehty suuria muutoksia. Yhteisen tieto- ja opetuspalveluysikön toteuttamisen katsottiin vielä vaativan kypsyttelyä ja selkeämpiä näkemyksiä tukitoimien resursoinnista.⁷⁵

Tietohuollosta ja tiedonhankinnasta vastaavana yksikkönä kirjasto on ollut tietohallintoryhmässä alusta asti mukana. Yhdessä atk-keskuksen kanssa tehtiin useita kehittämisaloitteita, mm. opiskelijoiden atk-tekniisten taitojen parantamiseksi ja opiskelijoille tarjottujen atk-palveluiden lisäämiseksi, verkkopalveluiden edistämiseksi ja yliopiston julkaisu- ja tutkimusrekistereiden aikaansaamiseksi. Ne pääasiassa myös vastasivat hankkeiden toteuttamisesta. Kirjaston johtokunnan lakkauttamisen jälkeen, kirjaston asioita on käsitelty tietohallinnon johtoryhmässä. Suurimpia kysymyksiä ja kalliita hankintoja ovat olleet kirjastojärjestelmä, elektroninen tietoaineisto ja oppimiskeskuksen aikaansaaminen.

Oppimiskeskuksen perustamisen jälkeen myös sen asiat vietiin tietohallinnon johtoryhmään ja tietohallintopäällikön lisäksi esittelijöinä toimivat kirjastonjohtaja ja oppimiskeskuksen johtaja omien vastualueidensa osalta. Johtoryhmä laatii yliopiston tietohallinnon strategiat ja päättää vuosittain tietostrategiarahan käytöstä.

Käyttäjien ja kirjaston vuoropuhelua

Palvelut ja palvelujen käyttäjät

*Kirjasto on kuin itsekseen soiva piano, joka toistaa samaa melodiaa. Siihen ei kiinnitetä huomiota ennen kuin se lakkaa soimasta.*¹

Kirjasto on käyttöä varten. Kuopion yliopiston kirjaston tehtävä on ensisijaisesti toimia niin, että yliopiston henkilökunta ja opiskelijat saavat tarvitsemaan tietoa ja tietoaineistoa. Se, kuten kaikki Suomen yliopistokirjastot, on myös kaikille avoin julkinen kirjasto. Savon ainoana yliopistokirjastona siihen kohdistuu myös alueen elinkeinoelämän, koulujen, virastojen ja tutkijoiden toiveita.

Kuopion yliopiston kirjaston ja asiakkaiden välinen virallinen toimielin oli johtokunta. Keskeisten asiakasryhmien, yliopiston opettajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden kanta kirjallisuusrahan jaosta, strategioista ja keskeisistä kehittämissuunnitelmista on ollut tärkeää tietää toimintaa suunnatessa. Johtokunnassa oli edustus kaikista tiedekunnista sekä erillislaitosten, opiskelijoiden ja kirjaston henkilökunnan edustajat. Johtokunta oli vuodesta 1974 lähtien kirjaston tukena niin alkuvaiheiden peruskokoelmien luomisessa kuin 1990-luvun vaikeina karsintavuosina. Se oli tarvittaessa valmis koviinkin otteisiin. Johtokunta ajoi myös tarmokkaasti kirjastovirkojen saantia. Puheenjohtajina ovat toimineet professori Lauri Kärenlampi (1974-1979), apulaisprofessori Esko Alhava (1980-1983), apulaisprofessori Matti Lang (1984-1989) ja professori Pirkko Meriläinen (1990-1998).

Ympäristöhygienian professori Lauri Kärenlampi johti kirjaston kehittämistä sen alkuvaiheissa, kirjaston tilojen ja palvelujen muotoutuessa, jolloin henkilökuntaa oli hyvin niukasti. Hän palasi vielä vaikuttamaan viimeiseen johtokuntaan. Kärenlammen työtä jatkoi 1980-luvulla kirurgian apulaisprofessori Esko Alhava. Hänen kaudellaan jouduttiin kirjaston töissä tekemään pikaisia järjestelyjä kirjastonjohtajan yllättävän poismenon vuoksi. Samaan aikaan kehitettiin ensimmäisiä atk-järjestelmiä, kirjastolla oli ensimmäinen rahoituskriisi ja korkeakoulu oli muuttumassa yliopistoksi. Ensimmäisinä yliopistovuosina puheenjohtajana oli farmakologian ja toksikologian apulaisprofessori Matti Lang.

Kirjaston johtokunnan pitkäaikaisin puheenjohtaja Pirkko Meriläinen (keskellä) arvannostajana kirjaston vuosipäivänä. Kuva: Heikki Laitinen.

Tärkeimpiä tehtäviä oli johtosäännön ajanmukaistaminen. 80-luku oli kasvun aikaa. Virkoja tuli lisää. Niitä ei edelleenkään ollut riittävästi, vaan kirjaston läpi kulki jatkuva tilapäisesti työllistettyjen virta. Johtokunnan viimeisenä ja pitkäaikaisimpana puheenjohtajana toimi hoitotieteen apulaisprofessori (myöh. professori) Pirkko Meriläinen, vuodesta 1991 vuoteen 1998.

Hänen kaudellaan kirjastossa tapahtui jatkuvasti suuria muutoksia: mikrot ja Internet tulivat jokapäiväiseen käyttöön, kirjallisuuden hankinta tyrehtyi, elektroninen aineisto syrjäytti painetun, kirjastojen yhteisjärjestelmät otettiin käyttöön ja oppimiskeskuksen suunnittelu aloitettiin. Koko toimintansa ajan johtokunta oli kirjaston tukeva selkänöja.²

Kun informaatiopalveluiden tulosityksikkö muodostettiin, kirjaston johtokunta lakkautettiin. Sen tilalle, kirjaston ja asiakasryhmien väliseksi keskustelufoorumiksi perustettiin asiakasneuvottelukunta. Neuvottelukuntaan kutsuttiin edustajat jokaisesta tiedekunnasta sekä erillislaitoksilta ja viisi opiskelijaedustajaa. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin professori Pirkko Meriläinen, kirjaston kumppani ja tuki jo parinkymmenen vuoden ajalta.³

1970-luvulla palveluja pääasialliset käyttäjät olivat opettajia ja KYKS:n lääkärikuntaa, sillä pienten tilojen vuoksi opiskelijat majailivat kaupunginkirjaston lukusalissa. Opiskelijoista tuli suurin käyttäjäryhmä, kun Savilahden uudet tilat valmistuivat. 1980-luvun loppupuolelta lähtien myös muiden oppilaitosten opiskelijat ja opettajat löysivät yliopiston kirjaston. Kirjastonkäyttötavat ovat vuosien mittaan muuttuneet, kuten kirjaston palvelutarjontakin. Verkkopalveluiden myötä kirjastossa kävijöiden määrä on suhteellisesti laskenut, mutta määrällisesti kävijäluku on koko 1990- ja 2000-luvun pysynyt 400 000-500 000 kävijänä. Erityisesti opettajien ja tutkijoiden kirjastossa käynnit ovat vähentyneet verkkoaineiston helpon saatavuuden vuoksi. Kokonaisuudessaan kirjaston käyttö on verkkopalveluiden avauduttua kasvanut moninkertaiseksi. Vuonna 2003 aktiivisista lainaajista suurimman ryhmän muodostivat omat opiskelijat, 2769 käyttäjää, ja oma henkilökunta 830 henkeä. Seuraavana ryhmänä ovat ammattikorkeakoulun opiskelijat ja henkilökunta.⁴

Kirjaston koneisto pyöri tietotekniikan tuomasta avusta huolimatta inhimillisin voimin. Kun palvelut rullaavat, asiakas ei tule ajatelleeksikaan, miten monia työvaiheita on tarvittu onnellisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Jokaisessa työvaiheessa on tarvittu työn tekijää. Kirjaston organisaatio muodostui alkuvaiheessa fyysisen sijainnin mukaan ja työnjako oli hierarkkinen. 1990-luvun alussa siirryttiin enemmän toiminnalliseen organisaatioon ja kirjastohenkilöstön erikoistuminen eri palvelujen asiantuntijoiksi lisääntyi etenkin toimintokohtaisten tietokoneohjelmien vuoksi. Korkeakouluajoista alkaen tietyt tehtävät keskitettiin kirjastolle. Kirjaston hankintaosasto hoiti yliopiston kirjojen ja lehtien hankinnan. Kirjallisuuden valinta tehtiin kuitenkin pääasiassa laitosten, tutkijoiden ja opiskelijoiden tarpeiden ja toiveiden mukaan. Koska valtaosan määrärahasta veivät aikakausjulkaisut, joihin raha sitoutui vuosiksi eteenpäin, on keskitetty kirjallisuuden rahoitus ja hankinta soveltunut hyvin Kuopion yliopistolle. Kaikki aineisto luokiteltiin ja luetteloiitiin kortistoon, sittemmin tietokantaan, aineistonkäsittelyosastolla ja vasta sitten lähetettiin sijoituspaikkaansa. 1990-lopulla kirjaston henkilökunnan työajasta meni 30% suoraan asiakaspalveluun, 13% sisällönkuvailuun ja luettelointiin, 10% kaukopalveluun, 9% kirjallisuuden hankintaan, 8% tietopalveluun ja käyttäjäkoulutukseen, 7% kokoelmien hoitoon ja 7% hallintoon. Loppuaika meni julkaisupalveluun, hankkeisiin, yhteistyö- ja luottamustehtäviin⁵

Suurin osa kokoelmista on sijoitettu kirjaston palvelupisteisiin. Yksittäisen laitoksen näkökulmasta aineisto voi olla kaukana, mutta koko käyttäjäkuntaa ajatellen se on par-

Opiskelijoiden työasemia. Kuva: Esa Kaarakainen.

Lukupaikkoja Snellmanian kirjastossa.
Kuva: Petri Hynynen

Ryhmätyöskentelyä Canthian kirjastossa.
Kuva: Petri Hynynen

haiten löydettävissä kirjastossa. Iso osa kirjaston työtä on ollut kokoelmien ylläpitoa ja järjestämistä saataville. Elektronisen tietoaineiston lisääntyessä kokoelmat on tuotu käyttäjän pöydälle. Samalla kirjasto on ulkoisesti kokenut muodonmuutoksen.

Kirjaston palveluiden käyttöä ja käyttäjätuutyytyväisyyttä on selvitetty opinnäytetöissä. 1970-luvulla enin osa asiakkaista oli opettajia ja tutkijoita ja kirjastoa käytettiin etupäässä tiedon etsimiseen ja uutuuksien seurantaan. Informaatiopalveluun, mikä silloin tarkoitti lähinnä Medlars-tiedonhakuja, oli 80% tyytyväisiä. Tiedonhaun opetusta pyöritettiin silloin sekä opettajille että opiskelijoille. Opetukseen oli 50% vastaajista tyytyväisiä. Tyytymättömiä sen sijaan oltiin aukioloaikoihin, koska kirjasto oli avoinna vain virka-ajan. Kursseja lainattiin vähän ja lainaajistakin 29% oli tyytymättömiä niiden saantiin. Ilmenikin, että jos kirjaa ei heti saanut, 30% opiskelijoista osti kirjan itselleen.⁶ Myöhemminkin Kuopion opiskelijat ovat tavallista enemmän ostaneet kurssikirjoja itselleen.

Aikakauslehtien jatkuva hintojen nousu ja tilausten karsimistarve pakottivat selvittämään, mitkä olivat yliopiston käytetyimmät ja todella tärkeät lehdet. 1980-luvun lopulla tehty selvitys lehtien käytöstä ei kuitenkaan tuonut asiaan

valaistusta. Luetuimmat lehdet olivat tieteellisiä yleislehtiä, mutta tieteenalakohtaisten erikoislehtien käyttö jakautui hyvin monille lehdille.⁷ 2000-luvulla tehty selvitys osoitti todeksi sen, että elektroniset lehdet olivat syrjäyttämässä painetut versiot tutkijoiden suosiossa.⁸ Asiakastyytyväisyydestä, palveluiden laadusta, ryhdyttiin keräämään jatkuvampaa tietoa aika ajoin suoritetuin asiakaskyselyin. Vuonna 1995 käyttäjätuutyytyväisyyden keskiarvoksi saatiin 4,24 ja seuraavana vuonna 4,33 maksimiarvon ollessa 5.⁹

Verkkopalveluiden ohella toinen suuri muutos kirjastojen palveluissa on ollut siirtyminen kirjastonäkökulmasta asiakaslähtöiseen näkökulmaan. Tavoitteena ei pidetä niinkään sitä, miten toiminnot hoidetaan kirjaston kannalta ”mukavimmin”, vaan sitä miten asiakas saa helpoiten ja nopeimmin palvelun. Kauan eli mielikuva kirjastosta eräänlaisena arkistona, jonka tärkein tehtävä oli hankkia ja säilyttää kokoelmia. Integroidut kirjastojärjestelmät ja tietoverkot ovat tuoneet kirjaston käyttäjän pöydälle ja ”itsepalvelu” on lisääntynyt. Asiakas voi itse hakea tietoa ja aineistoa, varata tarvitsemansa kirjat ja uusia lainansa, vierailla virtuaalisesti muissa kirjastoissa ja tilata itse kaukolainan. Kirjasto tehtävä on muuttunut opastavaksi, jopa opetustehtäväksi. Käyttäjille on tarjottava

koulutusta ja tiedonhaun välineitä, niin että he voivat hakea tietoa ja saada tarvitseman-
sa tietoaineiston. Siirtyminen asiasanojen käyttöön vaikeaselkoisen luokituksen sijaan,
tiedonhakuportaalit ja hakukoneet ovat tulleet käyttäjän avuksi. Toimintoja järjestettäes-
sä mietitään, miten käyttäjä saavuttaisi palvelun parhaiten, miten hän löytäisi etsimänsä
tiedon ja miten hän saisi haluamansa aineiston helpoimmin käsiinsä.

Kirjasto saa kriittistä palautetta useimmiten silloin, kun kaikki ei toimikaan niin kuin
kirjaston on odotettu toimivan: kun kirjasto onkin kiinni, kirjaa ei saa, tietojärjestelmät
eivät pelaa, lehtilauksia lakkautetaan – silloin kun piano ei soi. Mutta myönteistäkin
palautetta tulee, ja käänteentekevät uudistukset saavat asiakkailta kiitosta. Näitä ovat
olleet esim. verkkopalvelut ja oppimiskeskuksen perustaminen.

Kirjastolaisen muotokuva

1990-luvulla Kuopion yliopiston budjettiin ei saatu kirjastovirkoja eikä paljon muitakaan
virkoja. Yliopistossa oli vuosikausia työllisyysvaroin hoidettuja tehtäviä paljon, 1990-lu-
vun puolivälissä lyhytaikaisten työntekijöiden osuus koko henkilöstöstä oli vielä 30%.
Vuonna 1999 pitkäaikaisimmat näistä saatiin vakinaisiksi viroiksi. Kirjasto sai kerralla
seitsemän virkaa: kirjastonhoitajan, kirjastosihteerin ja mikrotukihenkilön sekä neljä kir-
jastoavustajan virkaa. Viisi näistä viroista oli osa-aikaisia virkoja, joita sitten muutettiin
mahdollisuuksien mukaan kokopäiväisiksi. Mikrotukihenkilön palkkaus siirrettiin heti
vasta perustettuun oppimiskeskukseen, jossa tarvittiin välttämättä henkilöä opiskelijoi-
den atk-neuvontaan¹⁰

1990-luvulla yliopistojen perusrahoitus väheni. Sen sijaan alettiin saada erityisra-
hoitusta tiettyihin tarkoituksiin, mm. yhteiseen kirjastojärjestelmään. Kuopion yliopiston
ulkopuolinen projektirahoitus kasvoi voimakkaasti, ulkopuolisen rahoituksen osuus oli
suurimpia Suomen yliopistoissa. Kuopion yliopiston kirjasto on poikennut muista yliopis-
tokirjastoista siinä, että sen toimintaa on alku vuosista lähtien rahoitettu myös ulkopuoli-
sella rahoituksella. Yliopistollisen sairaalan ja Tutkimuskeskus Neulasen rahoitus on ollut
yhteisen kirjastotoiminnan vuoksi pysyväisluontoista, vuosittain jatkuvaa tukea. 1980-lu-
vulla saatiin työllisyysrahoitusta, ja 1980-luvun loppupuolella alkaen kehittämistehtäviin
alettiin hakea projektirahoitusta. Kirjastossa työskenteli lähes jatkuvasti määräaikaista
projektihenkilöstöä. 1990-luvulla EU-rahoitus toi mukanaan suuret alueelliset hankkeet,
joiden koordinoijaksi useimmiten haluttiin yliopisto ja kirjastohankkeissa yliopiston kir-
jasto. Ne nostivat kirjaston ulkopuolisen rahoituksen osuutta merkittävästi. Vuonna 1983
ulkopuolisen rahoituksen osuus kirjaston toimintamenojen rahoituksesta oli 15%, joka
oli kokonaan työllisyysrahoitusta. Vuonna 1994, jolloin yliopiston voimavaroja karsittiin,
budjettirahoituksen osuus oli vain 65% ja ulkopuolisen rahoituksen osuus oli noussut
26%:iin. Maksulliset palvelut lisääntyivät ja niiden rahoitusosuus oli 9%. Vuonna 2001
ulkopuolisen rahoituksen osuus oli 23% ja maksullisen palvelun osuus 7%, budjettira-
hoitusta oli 70%. 2000-luvulla työllisyysrahoitusta ei enää saatu, mutta hankerahoitus
kasvoi. Muista kirjastoista poiketen kirjallisuusmääräraha on ollut suurempi kuin palk-
kausmääräraha aina 2000-luvulle saakka.¹¹

Kun päätös virkojen perustamisesta oli siirtynyt yliopistolle itselleen, uusien virkojen perustaminen tuli joustavammaksi, mutta rahoitus oli hankittava itse. Myös kirjaston oli mahdollista saada EU:n Tavoite 1 -ohjelmasta hankerahaa huomattavasti enemmän kuin ennen. Sitä kautta saatiin määräaikaista henkilökuntaa kehittämistehtäviin, mutta pysyvää henkilöstövajausta sillä ei korjattu. Yliopiston lukuisat projektit kuormittivat kirjaston palveluja. Yliopisto antoi ohjeen, että projektihakemuksiin on laskettava mukaan myös niiden käyttämät palvelut, kuten kirjaston käyttö, ja vuodesta 1995 alkaen laitosten projektien yleiskustannuslisästä ohjattiin 1% kirjastolle ja atk-keskukselle.¹² Yliopistokirjastojen neuvosto oli vaatinut kirjastojen huomioonottamista yleiskustannuksissa, mutta vain Kuopiossa ja Oulussa kirjastot saivat projekteista rahoitusta. Vuonna 2001 Suomen Akatemian tutkimushankkeisiin saatiin myös lisättyä yleiskustannusmaksu, josta 3% ohjattiin informaatiopalveluille.¹³

Tätä yleiskustannusrahoitusta tarvittiin kipeästi mm. henkilökunnan palkkaamiseen. Kirjastosovellutusten määrä vaati niin paljon paneutumista, että kirjastoon palkattiin oma atk-suunnittelija vuonna 2003. Myös virkamuutoksia oli mahdollista tehdä. Tehtäväkuvia ja nimikkeitä muutettiin uusien tehtäväkuvien mukaisiksi. Yksi kirjastonhoitajan virka muutettiin vuonna 1997 kehittämispäällikön viraksi isojen hankkeiden koordinoitua varten; 2000-luvulla nimike muutettiin palvelupäälliköksi.

Vuoden 2003 lopussa Kuopion yliopiston kirjastossa oli 32 kirjastovirkaa, joista kirjastonhoitajan ja informaattikon virkoja oli 15 ja 17 muuta kirjastovirkaa. Lisäksi kirjastolla oli kaksi toimistovirkaa ja atk-suunnittelija. Yhteensä virkoja oli 35, josta akateemisten virkojen osuus oli 43%. Kymmenen vuotta aikaisemmin 1992 virkoja oli ollut 25, jois-

Kirjaston henkilökunta vuonna 1997. Kuva: Raija Törrönen/ Kuopion yliopiston kuvapalvelu.

ta 36%:iin vaadittiin akateeminen loppututkinto. Vuonna 1982 virkojen kokonaismäärä oli vain 11. Kirjastoala on Suomessa naisvaltaista, mutta miesten lukumäärä on ollut kasvussa. Kuopion yliopiston kirjaston viranhaltijoista vuonna 1982 kolme oli miehiä, kymmenen vuotta myöhemmin miehiä oli viisi (20%) ja vuonna 2003 jo kymmenen eli 28,5% koko henkilöstöstä. Vuonna 2003 myös kirjastonjohtaja vaihtui. Uudeksi johtajaksi valittiin FT Jarmo Saarti.¹⁴

Henkilöstön koulutustaso on noussut. 1980-luvun tilanteeseen verraten muutos on suuri. Silloin suuri osa viroista oli vakinaistettu työllisyystoimista tai saatu virkasiirtoina muista virastoista, kouluttamattomia oli lähes yhtä paljon kuin koulutettua henkilökuntaa. Kaikki ovat kuitenkin jaksaneet opiskella työn ohella uudelle alalle. Akateemisten opintojen kirjo on laaja, mikä kirjaston tehtäviä ajatellen on vain etu. Opintoista löytyy kirjastotieteen ja informatiikan lisäksi mm. filosofiaa, kieliä, kasvitiedettä, ympäristötietettä, historiaa, kirjallisuutta, sosiaalityöteitä, maantiedettä, tietojenkäsittelytiedettä ja biokemiaa.

Kuopion yliopiston kirjastossa on henkilöitä, jotka ovat tehneet elämäntyönsä Kuopiossa. Uskollisin työntekijä on ollut Kaisa Ullgren, joka aloitti työnsä tuoreena ylioppilaana Asekoulun kirjastossa. Hän on tullut tutuksi monille opiskelijapolville ja edelleen hänet tapaa asiakaspalvelussa. Muita 1970-luvulta asti mukana olleita ovat Alli Miettinen, Seppo Turunen, Liisa Salmi ja Paula Hirvenkari. 1980-lukulaisia kirjastossa on edelleen työssä useita. Sukupolvenvaihdos on kuitenkin alkanut. Vuonna 1993 kirjastosta lähti kaksi ensimmäistä työntekijää oloneuvoksetariksi. 2000-luvun alkupuolella työstä poistuivat seuraavat viisi, osa heistä 70-luvulla taloon tulleita. Ikärakenne nuorentui ja uusia nuoria, uudenlaisen koulutuksen saaneita ammattilaisia on astunut töihin. Poistumista on tapahtunut myös henkilöiden siirtyessä parempiin virkoihin muualle, etupäässä Helsinkiin.

Työviihtyvyyden ja yhteishengen nostamiseksi on järjestetty virkistystilaisuuksia ja

Kirjaston sähköjoukkue Thesaurus.
Kuva : Yksityiskokeilmasta.

Rummut soivat korkealta ja kovaa!
Kuva: Esa Kaarakainen.

Mustaruutiampuja. Kuva: Matti Laitinen.

kuntoutusta. Marja Pekkarinen oli kirjaston TYKY-henkilönä eläkkeelle siirtymiseensä saakka. Henkilökunnalle on ostettu uimahalli-, teatteri- ja konserttilippuja sekä järjestetty työpaikkavoimistelua ja retkiä. Kirjastolla on yliopiston kisoissa hyvin menestynyt sählyjoukkue, jalkapalloa käydään pelaamassa Varastokirjaston joukkueen kanssa, tennistä ja petankkiakin on harrastettu.

Kirjastolaisten harrastukset ovat moninaisia. On soittajia, runoilijoita, ”vilimimiehiä”, valokuvajia, kirjallisuuden ja teatterin harrastajia, mökkeilijöitä, palloilijoita, retkeilijöitä, metsästäjiä, ruuan ja viinin ystäviä, puutarhureita ja käsityön taitajia. Yhteisiin tilaisuuksiin on järjestynyt ohjelmaa omasta takaa. Luovuutta ja innostusta on riittänyt myös työhön. Vaikka väkeä on ollut vähän, uudet hankkeet ovat olleet tervetulleita.

Taidemaalareita ovat kaikki! Työtovereiden ryhmätyönä maalaama muotokuva emeRitasta Riitta Huuhtanen oli kirjastonjohtajana 1983-2003. Kuva: Heikki Laitinen.

Ei niinkään määrä kuin laatu

Kuopion korkeakoulun kirjasto aloitti toimintansa lähes tyhjästä. Kuopioon ei, yrityksistä huolimatta, ollut syntynyt tieteellistä kirjastoa, jonka perustalle korkeakoulun kirjasto olisi voitu pystyttää. Ainoastaan Pohjois-Savon keskussairaalan lääkäreiden kirjaston aineisto soveltui tulevaan lääketieteellis-luonnontieteelliseen korkeakoulukirjastoon. Koelmat karttuivat vuosittain, mutta painetut kokoelmat ovat jääneet hyvin pieniksi verrattuna vanhoihin yliopistokirjastoihin. Palvelut hoidettiin erittäin vähäisellä henkilöstöllä 1980-luvun lopulle saakka. Kuopion yliopiston kirjasto ei ole voinut kilpailla niteiden tai palvelusuoritteiden määrällä. Vähäisten voimavarojen vuoksi oli kiinnitettävä huomiota sekä toimintatapojen että palveluiden laatuun.

Korkeakoulun suunnittelijoiden päämääränä oli tietotekniikan käyttö kaikessa toiminnassa alusta alkaen. Kirjastoon perustettiin heti suunnittelijan(informaation) virka ja atk-pohjaisia tiedonhakuja tehtiin 1970-luvulta lähtien. Henkilökuntaa ei ollut riittävästi ja työt ruuhkautuivat. Atk:ta tarvittiin avuksi. Myöhempinäkin vuosikymmeninä Kuopion yliopiston kirjasto on halunnut olla etunenässä tietoteknisten sovellutusten ja elektronisten palvelujen käyttöönotossa. Edessä oli jatkuvan uudistumisen tie, mikä on vaatinut henkilökunnalta valtavia ponnistuksia. Henkilöstön koulutushalukkuus ja kiinnostus uusiin menetelmiin ja tietoteknologiaan on ollut avainasemassa kirjaston menestymisessä.

Uusien toimintatapojen ohella uudelle korkeakoululle oli tärkeää toiminnan laatu. Opetuksen, tutkimuksen ja palveluiden laadun kehittäminen on ollut yliopistolle entistä merkitsevämpää, kun yliopistot alkoivat kilpailla laadulla, samalla kilpailtiin rahoituksesta. Kuopion yliopisto aloitti vuonna 1997 laatuyliopistohankkeen ja laatukoulutuksen. Kirjasto aloitti oman laatutyönsä kehittämisen voimallisemmin 2000-luvun alussa informaatiopalveluiden yksikön yhteisenä toimintajärjestelmähankkeena. Sen tavoitteena oli palvelujen laadun arviointi ja kehittäminen sitä kautta. Taustaksi tehtiin keväällä 2002 laatukysely koskien atk-keskusta, kirjastoa ja oppimiskeskusta. Opiskelijoita pyydettiin arvioimaan mm. seuraavia tekijöitä: palvelun sujuvuus, ystävällisyys, asiantuntemus, luotettavuus ja luottamuksellisuus. Puhelinpalvelua, tietopalvelua, tiedonhankinnan opastusta ja verkkopalveluja pidettiin yli kahdeksikon arvoisina (kouluarvosanoin). Heikoimmaksi palveluksi arvioitiin aineiston lainaus ja käyttöön saanti. Hankintarahojen riittämättömyys näkyi! Laatumittareista kirjasto sai kaikista osioista yli 8,5. Korkeimmalle arvostettiin henkilöstön ystävällisyys ja palvelun luottamuksellisuus, keskiarvo 8,9.¹

Kirjaston koko henkilökunnalle pidettiin laatukoulutuspäivä ja muodostettiin eri toimintoja varten laatutyöryhmiä. Pilotiksi otettiin kurssikirjalainauksen arviointi. Informaatiopalveluiden yksikkö ryhtyi kehittämään yhteistä toimintajärjestelmää atk-keskukselle, kirjastolle ja oppimiskeskukselle EFQM-mallin (European Foundation for Quality Management) pohjalta. Laatutyöryhmät seuraavat jatkuvasti asiakkaiden tarpeita ja kehittävät keinoja ja toimintoja niiden tyydyttämiseksi.² Kuopion yliopisto otti käyttöön ISO 9001:2000 laatustandardiin perustuvan toimintamallin. Tavoitteena oli, että vuonna 2006 yliopistolla olisi kattava laadunhallintajärjestelmä ja auditointikäytäntö. Tässä onnistuttiinkin ja Kuopion yliopisto läpäisi ensimmäisenä yliopistona Korkeakoulujen arviointineuvoston laatuauditoinnin. Myös kirjaston toiminta oli mukana auditoinnissa.³

Yhdessä tyrskyjä päin. Laatuseminaarin ulkoilmatehtävä. Kuva: Matti Kähäri

Kuopion yliopistolle on ollut leimallista myös alueellinen yhteistyö. Sen kirjastolle kirjastojen välinen yhteistyö on ollut elintärkeää. Pitkäaikaisin muoto on tietenkin kaukopalvelu, aineiston tilaaminen muista kirjastoista. Siinä mielessä kirjastot ovat toimineet verkkona jo kauan. Kuopion yliopiston kirjastolle yhteistyö läheisten kirjastojen kanssa oli välttämätöntä kokoelmien pienuuden ja rahoitusvaikeuksien vuoksi. Tästäkin kehittyi uudentyypisiä ratkaisuja kirjastomaailmassa, KYS:n kirjastonhoitosopimus ja Tutkimuskeskus Neulasen kirjastopalveluiden hoito ostosopimuksella. Alueellinen yhteistyö laajeni Itä-Suomen kirjastojen verkkopalveluiden kehittämishankkeeksi *Elef*. Kirjasto on ajanut myös yliopistokirjastojen entistä tiiviimpää ja koordinoitumpaa yhteistoimintaa. Kuopion yliopiston kirjaston kehittyminen nykyaikaiseksi elektroniseksi kirjastoksi ei olisi ollut mahdollista ilman tätä yhteistyötä.

Yhteistyötä tehtiin myös yliopiston sisällä. Kuopiossa kirjaston, atk-keskuksen ja oppimiskeskuksen yhteistoiminta johti uudenlaiseen, yhteiseen organisaatioon, jolla toivotaan saatavan entistä asiakasläheisempiä ja laadukkaampia palveluja.

Kolmannen vuosituhannen alussa Kuopion yliopiston kirjastoa voi luonnehtia sanoin: yhteistyöhaluinen ja -kykyinen, tietoteknologiaa hyödyntävä, jatkuvasti uudistuva, asiakaslähtöinen kirjasto ja tietopalvelukeskus. Tai erään kirjastolaisen runon säkein:⁴

*Syvällä
mullassa
sen juuret ovat*

*latva tuulissa
taivaita
tavoittaa.*

Lähdeviitteet

Yliopistokirjasto kaukaisena haaveena

- 1) Saima 29.8.1844
- 2) Selen
- 3) Tikkanen
- 4) Saima 1844-1845
- 5) Kahra, s.67-68, Nenonen
- 6) Kahra, s.67
- 7) Kasurinen
- 8) Hannula, s.38
- 9) Häkli 1963, s.190-191
- 10) Kontrahतिकirjasto 1875/75, 1878, 1901
- 11) Aamuvuori, s.28, 67
- 12) Huttunen, s.11, Schadewitz
- 13) Huttunen s.15-20, 70; Kahra, s.72-75
- 14) Kahra, s.75, Huttunen, s.33
- 15) Lehtinen, s.14
- 16) KIS pöytäkirjat 1883-1965
- 17) Koskinen, s.14
- 18) KLYY Säännöt 1923
- 19) KLYY:n vuosikertomukset 1898-99
- 20) KLYY, Johtokunnan pöytäkirjat 28.3. ja 31.8.1904
- 21) KLYY, Johtok. ptk. 2.2.1913, Vuosikokous 17.5.1913
- 22) Vuorio, s.12-13
- 23) Sanomalehtikirjasto
- 24) Huttunen, s.45-46, Jalkanen
- 25) Vuorio, s.23
- 26) Lehtinen, s.36, Vuorio, s.23
- 27) Häkli 1988, s.13-14
- 28) Huttunen, s.45-46
- 29) Jalkanen, s.53-54
- 30) Huttunen, s.65
- 31) Vuorio, s.30-33
- 32) Väinämö: Kuopion kaupunginvaltuuston ptk 21.3.1960
- 33) Väinämö: Itä-Suomen yliopiston neuvottelukunnan kokous 24.10.1960, Pohjois-Savon maakuntaliiton toimintakertomus 1962
- 34) Väinämö: Kirjelmät Itä-Suomen kulttuurikomitealle 16.1. ja 20.1.1960
- 35) Vuorio, s.33-46, Väinämö: Pohjois-Savon maakuntaliiton toimintakertomus 1963
- 36) Lyytinen, Vuorio, s.49-56, Väinämö: Pöytäkirja Pohjois-Savon maakuntaliiton korkeakouluneuvottelukunnan kokouksesta 15.11.1965
- 37) Valtiopäiväasiakirjat 3508/66, Vuorio, s.60-61
Kuopion korkeakoulun kirjastoa suunnitellaan

Kuopion korkeakoulun kirjastoa suunnitellaan

- 1) Komiteanmietintö 1971:B130
- 2) Schauman, s.123
- 3) Signum 1970:9
- 4) Schauman, s.124
- 5) Signum 1969,s.151-152
- 6) Signum 1972 ,s.104-105
- 7) Signum 1972 ,s.131
- 8) Kuopion korkeakoulun valmistelutoimikunnan II osamietintö, liite 5
- 9) Häkli 1972, s.153-156
- 10) Schauman, s.125
- 11) Syrjämäki, s.52-53
- 12) Castrén, s.25-26
- 13) Suunnittelutk. ptk. 8/1971
- 14) Suunnittelutk. Väliaikaisten tilojen huonetilat
- 15) Suunnittelutk. Neuvottelumatka Kuopioon 22.9.1971
- 16) Hannula, s.146-147, 157, 317-318
- 17) KYKS liittohallituksen ptk. 201/1970
- 18) Suunnittelutk. Hänninen, Yhteenveto KYKS:n kirjastoa koskevasta neuvonpidosta
- 19) KYKS liittohallituksen ptk. 222/1972
- 20) Suunnittelutk. Kirjastojaoston kokoukset 26.1. ja 29.2.1972; Haastattelut: Hänninen, Miettinen
- 21) Hänninen, puh.haastattelu 15.11.2005
- 22) KYKS liittohallituksen ptk. 74/1975

Korkeakoulun kirjasto nousee

- 1) Kauranen, s.60-61; Vuorio, s.96
- 2) Vuorio, s.162-171
- 3) Asetus Kuopion korkeakoulusta 843/1970
- 4) Tiedotuslehti 1973:11
- 5) Haastattelu: Kärenlampi
- 6) Johtosääntö 20.10.1977
- 7) Muistitietoa, haastatteluja
- 8) Kom.miet.1969:B58, Blåfield 1969, s.130-132
- 9) Signum 1969, s.135
- 10) Hakkarainen, s.141-144
- 11) Signum 1971, s.81
- 12) Savo 21.4.1972
- 13) Tiedotuslehti 1974:5
- 14) Törnudd 1969, s.100
- 15) Suunnittelutk. Kirjelmä opetusministeriölle 17.2.1972

- 16) Haastattelut: Salomaa, Turunen
- 17) Kom.miet. 1970:B22
- 18) Tiedotuslehti 1975:9
- 19) Nurminen 1977, s.26-30
- 20) Häkli 1972, s.155
- 21) Blåfield 1978, s.105
- 22) Johtok. 29.8.1978; Huuhtanen 1988 s. 45
- 23) Huuhtanen 1988, s.45-46, Johtok. 13.1., 3.5. ja 29.11.1983
- 24) Huttunen, s.33
- 25) Kuopion korkeakoulun ensimmäinen rakennusvaihe, Johtok.22.2.1978
- 26) Muistitieto, Haastattelu: Hirvenkari
- 27) Signum 1973:7-8, 1980:2
- 28) Lehto-Toivakka, KYK Henk.kok. 1979-80
- 29) Johtok. 23-10.1979
- 30) Johtok. ptk. 1977-1983
- 31) Haastattelu: Hirvenkari
- 32) Johtok. ptk. 1980-1983
- 33) Kuopion korkeakoulu, II rakennusvaihe
- 34) Johtok. 20.1.1981
- 35) Johtok. 3.12.1979, 8.9.1981
- 36) Johtok. 10.6. ja 25.8.1982
- 37) Johtok. 16.9.1980
- 38) Eskelinen
- 39) KYK: Tiedote käyttäjille 1981, Henk.kok. 21.4.1982
- 40) Johtok. 10.9.1986
- 41) Törnudd 1969, Seppälä
- 42) Signum 1969:1
- 43) Häkli 1972, Tainio
- 44) Tieteellisten kirjastojen atk-tavoitetoimikunnan mietintö, Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat
- 45) Signum 1974:10, 1975:8-9
- 46) Signum 1978:8
- 47) Tinfo III
- 48) Signum 1980:2
- 49) Signum 1978:2 ja 8
- 50) Signum 1984:2
- 51) Signum 1988:4 ja 5

Yliopistokirjastoksi

- 1) Vuorio, s.264,267
- 2) Vuorio, liitteet 3 ja 4
- 3) Johtosääntö 31.1.1984
- 4) Pohjois-Savon liitto, vuosikert.1947-48
- 5) Johtok. 6.6.1984, KYK:Yleisarkistojen asiakirjojen lainaaminen. Valtionarkisto 14.11.1984
- 6) Johtok. 6.6.1984
- 7) KYK: Kuopion yliopiston ja Kuopion kaupungin yhteistoimintasopimuksen tarkistaminen; Lausunto 1997.
- 8) Huuhtanen 1992
- 9) KYK Pelastusopiston kirjastonhoito-suunnitelman laatiminen; Johtok. 17.10.1995
- 10) Kirjastot, museot, oppilaitokset
- 11) Johtok. 10.6.1982
- 12) Pienyrittäjien tiedonhankinta, s.1
- 13) Johtok. 18.10.1984, 11.3.1985
- 14) Johtok. 22.11.1989
- 15) Johtok. 12.11.1985
- 16) Pienyrittäjien tiedonhankinta, s.2, Johtok. 14.3.1986
- 17) Pienyrittäjien tiedonhankinta, s.12-20, Huuhtanen 1987
- 18) Pienyrittäjien tiedonhankinta,s.24
- 19) Pienyrittäjien tiedonhankinta,s.32-33
- 20) Vuorio, s.303, 314
- 21) Laki yliopistollisista keskussairaaloista 1972 § 12
- 22) KYKS Liittöhallituksen ptk. 5.1.1978
- 23) Sopimus Kuopion yliopistollisen sairaalan tieteellisen kirjaston toiminnasta (KY 137.27.276.93)
- 24) KYS Yliääkäritk. 17.12.1991
- 25) Johtok. 13.1.1992, KYS liittöhallitus 10/1992 § 142
- 26) KYS Kirjastotk:n ptk:t
- 27) Haastattelu: Miettinen
- 28) KYS Tilasuunnittelutk.
- 29) Haastattelu: Salmi
- 30) KYK Kirje Kuopion yliopiston hallintovirastolle 30.6.1989
- 31) KYS Ennako-ote sairaanhoitotk:n kokouksesta 11.6.1996
- 32) KYS Kirjastotk:n esitys 29.11.1996
- 34) KYS Tilatr. 17.3.1998
- 35) KYS Kirjastotk. 29.11.1996, 22.1.1998
- 36) Johtok. 10.10.1985
- 37) Sopimus Tutkimuskeskus Neulasen kirjaston hoidosta 5.10.1984 (KY 1496.27.276.02)
- 38) Johtok. 29.8.1984, 11.1.1985
- 39) Pajula, Haastattelu ja tilastosarja 1988-2005
- 40) Johtok. 17.5.1989, 18.1.1991
- 41) Sopimus Neulasen kirjaston hoidosta 21.11.2002 (KY 1496.27.276.02) ja 21.12.2004
- 42) Vuorio,s.148
- 43) <http://www.uku.fi/vaitokset/alhava.pdf>
- 44) KYK vuosikertomukset, johtok:n ptk:t, kalenterimuistiinpanot
- 45) Johtok. 16.8.1993
- 46) Johtok. ptk:t 1984-85, kirjaston tilastot
- 47) KYS Miettinen, Muistio 29.1.1990
- 48) Valio, Lahjoituskirja; Johtok. 11.3.1985
- 49) Huuhtanen 1985, s.14-15
- 50) KYK Museoviraston kirje
- 51) Vuorio, s.227, 287
- 52) Huuhtanen 1994
- 53) Johtok. 6.9.1989
- 54) Kananen, Paakkinen, s.7
- 55) Johtok. 10.10.1985, 20.12.1989

- 56) Johtok.ptk. 1983-92
- 57) KYK Henkilö- ja virkakortisto
- 58) Kirjastohenkilökuntaa koskeva tiedustelu. Opm 17.1.1983.
- 59) Korkeakoulujen palkkaus- ja työsuhteneuvottelukunnan kirjastojaoston mietintö
- 60) Korkeakoulujen palkkausluokittelun kehittämistyöryhmän muistio
- 61) PALKE-luokitus, tulospalkkaus. KY, kirje 7.6. 1993.
- 62) Asetus korkeakoulujen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 309/1993
- 63) KY VäliRaportti työnvaativuuden arvioinnin kehittämistyöstä Kuopion yliopistossa /1998/
- 64) Itä-Suomen palkkauksen uudistushanke, työryhmäpapereita
- 65) Henkilöstölinjapäätös 2005. http://www.uku.fi/hallinto/suunn/htp.KY_htp_2005.pdf

Murroksen vuosikymmen

- 1) Vuorio, s.270
- 2) Voitonpäivä 14.2.1994
- 3) Signum 1997:6
- 4) Korkeakoulukirjastojen toimintaedellytysten turvaaminen
- 5) Huuhtanen 1994
- 6) KYK Raportti EKK:n kirjaston siirrosta
- 7) Nurminen 1999
- 8) KYK Tulossopimukset 1997, 1998, 2000; Häkli 2000
- 9) KYK Tilastot
- 10) KYK: VTLS 1992; Toimintakertomus 1992
- 11) Johtok. ptk:t 1993, muistitietoa
- 12) Johtok. 16.8.1993
- 13) Törnudd 1969, s.8
- 14) Signum 1969, s.4
- 15) Henk.kok.3.5.1991, Johtok.7.11.1994
- 16) KYK Hallintojohtajan kirje 26.11.1992
- 17) Henk.kok.4.12.1996
- 18) Haastattelu:Laitinen
- 19) Tulossopimus 50.07.94
- 20) Signum 1984 s.33-41
- 21) Yhteistilasto 1993
- 22) Haastattelu: Laitinen
- 23) Suoritteet ja voimavarat 1993-1997
- 24) Jokinen
- 25) Henk.kok. 4.11.1994, 10,1,1995, Haastattelu: Laitinen
- 26) Suoritteet ja voimavarat 1994-1998, 1995-1999
- 26a) Häkli 1995
- 27) Huhtanen
- 28) Kirjastojen tietotekninen tulevaisuusskenaario
- 29) Signum 1996:7
- 30) KYK Laitinen,

- Virtuaalikirjastoprojekti 1997
- 31) www.linkkitalo.fi
- 32) KYK Virtuaalikirjastoa kohti
- 33) KYK Elektroninen aineistonvälitys: VäliRaportti 12.12.1994, Projektisuunnitelma 1.1.-30.6.1995
- 34) Huuhtanen 1995
- 35) Johtok. 22.5.1997, Haastattelu:Laitinen
- 36) Laitinen 1997, Huuhtanen 1998
- 37) Kansallinen elektroninen kirjasto
- 38) FinELib 1997-99, 2000; FinELib-konsortio
- 39) KYK Kirjallisuuden hankinta -asiakirjat 2000-2003
- 40) <http://www.lib.helsinki.fi/finelib>, <http://www.uku.fi/kirjasto>
- 41) Jauhiainen 2000, Jauhiainen 2003
- 42) Voyager 2003
- 43) KYK: Jr:n muistiot 2001-2002 ; Työsuojelupiiri, Tarkastuspöytäkirja 21.11.2000,00/1019
- 44) AV-työryhmän loppuraportti
- 45) Johtok.1994
- 46) KYK Kirje rehtorille 21.5.1996
- 47) Oppimiskeskuksen rakentaminen. Hanke-esitys 1997.
- 48) Oppimiskeskuksen yksityiskoht. suunnittelu
- 49) Johtok.18.12.1997; Huuhtanen, Matkakertomus 26.1.1998
- 50) Huuhtanen 1999
- 51) Kuopion yliopiston tietotalotyöryhmän loppuraportti
- 52) Informaatiopalveluiden tulosityksikkö, Tulossopimus 2004
- 53) <http://www.virtuaaliyliopisto.fi>;
- 54) <http://uku.fi/kirjasto/TieDot/Index.html>
- 55) Korhonen
- 56) Tutkimuksenarviointityöryhmä
- 57) Johtok.20.11.1989; KYK JULKI-rekisterin ylläpitoon liittyvät tehtävät
- 58) Kananen; Suositus väitöskirjojen julkaisukäytännöksi
- 59) Ryyänen
- 60) Itätieto
- 61) Elef
- 62) Huuhtanen 2000
- 63) Pohjois-Savon yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen aluekehittämisen strategia
- 64) Pohjois-Savon korkeimman opetuksen tieto- ja opetuspalvelut
- 65) KYK: Ulkomaisten kausijulkaisujen tarjouskilpailu v.2001
- 66) Infolukutaito
- 67) Kytömäki
- 68) Johtok. 23.3.1992
- 69) Yliopistolaki 1997/645
- 70) KY: Ehdotus tuki- ja palvelutoimintojen uudelleenorganisoinniseksi.

- TT.mrm.tukipalv.wpd
- 71) Tieto- ja opetuspalvelukeskuksen työjärjestys 1.8.2004
  - 72) Tietohallinnon ja tietojenkäsittelyn kehittämissuunnitelma 1987
  - 73) KY: 5.3.1990 No R-2/SHH.hah.111.7. PC25.L.tietoh.kir
  - 74) KY: Thj Diaari 201.04.040.93, 19.2.1993
  - 75) Tietotekniikka ja tietohallinto Kuopion yliopistossa

Käyttäjien ja kirjaston vuoropuhelua

- 1) Lundin ylikirjastonhoitaja Geijerstam Saltsjöbadenin kriisiseminaarissa – Huuhtanen 1994a
- 2) Johtok.ptk:t 1974-1998
- 3) Asiakasneuvottelukunnan ptk.5.11.2001
- 4) KYK: Asiakasjakauma. <http://www.uku.fi/kirjasto/tilastoja/>

- 5) KYK: Arvio 2.10.2000
- 6) Björkqvist
- 7) Jylhä-Pyykönen
- 8) Vainikka
- 9) KYK: Asiakaskysely 30.11.1996
- 10) Johtok.ptk. 1998-99
- 11) KYK: Kirjaston palvelutoiminnan suoritteet ja voimavarat
- 12) Johtok.21.9.1995
- 13) KY: Hallitus, Kokous 7.2.2001, lista 5
- 14) Tieteellisten kirjastojen yhteistilastot

Ei niinkään määrä kuin laatu

- 1) Halonen
- 2) Saarti
- 3) Kekäle 2006, www.kampus.uku.fi/tiedotteet/ 01.03.2006, Juntunen 2005
- 4) Kekäläinen

LÄHDELUETTELO

Arkistolähteet (lyhenne)

Kuopion yliopiston arkisto (KY)

Kuopion korkeakoulun suunnittelutoimikunta (Suunnittelutk)

- Kirjastojaoston pöytäkirjoja ja muistioita. Koonnut Osmo Hänninen.

- Aarne Väinämö, Kamppailu Itä-Suomen korkeakoulusta vv. 1960-65. Kansio:Kopioita pöytäkirjoista, muistioista, kirjelmistä (Väinämö)

Valtuuston ja hallituksen pöytäkirjoja

Kuopion yliopiston ja Kuopion kaupungin yhteistoimintasopimuksen tarkistaminen. Kuopion kaupunginhallitus 13.3.1998. Dnro 412.27.276.98.

Sopimus yhteistyöstä Kuopion yliopiston ja Pohjois-Savon ammatillisen korkeakoulutuksen kuntayhtymän kesken. 1998. Kyo 732.27.276.18.

Yleisarkistojen asiakirjojen lainaaminen. Valtionarkisto 14.11.1984. No 12-57-84.

Viestinnän kuva-arkisto

Kuopion yliopiston kirjasto (KYK)

Johtokunnan pöytäkirjat 1978-1999 (johtok.)

Johtoryhmän muistiot (jr)

Henkilökuntakokousten pöytäkirjat (henk.kok.ptk)

Johtosäännöt 20.10.1977, 31.1.1984, 25.10.1989

Tulossopimukset, toimintakertomukset

Suoritteet ja voimavarat

Tieteellisten kirjastojen yhteistilastot

Henkilökunta- ja virkakortisto

Kirjastojärjestelmät

Kirjastonhoitosopimukset

Kirjallisuuden hankinta

Hankkeet

Hanke-esityksiä, raportteja

Kuopion yliopisto: Informaatiopalveluiden tulosityksikkö, Tietohallinnon johtoryhmä

Tulossopimukset

Kuopion yliopiston Tieto- ja opetuspalvelukeskuksen työjärjestys 1.8.2004.

Tietohallinnon johtoryhmä

Kuopion yliopiston kuvapalvelut (Kuvapalvelu)

Kuopion yliopistollisen sairaalan arkisto (KYS)

Kirjastotyöryhmän kokoukset (Kirjastotr.)

Kuopion keskussairaalapiirin liittohallituksen pöytäkirjat 201/1970, 222/1972

(Liittohallituksen ptk).Kopiot.

Kuva-arkisto

Kuopion isänmaallisen seuran arkisto (KIS)

Kokousten pöytäkirjat 1883-1965)

Kuopion luonnon ystävien yhdistyksen arkisto (KLYY)

KLYY:n pöytäkirjat 1897-1915, 1916-1918 ja 1918-1920 (Sidottu)

Paavo Nederströmin konsepti KLYY:n historiaksi. Mapit 1, 3 ja 4. (Nederström)

Savon Sanomien kuva-arkisto (SS)

Haastattelut

Prof. Osmo Hänninen

Prof. Lauri Kärenlampi

Kuopion yliopiston kirjaston entistä henkilökuntaa: Paula Hirvenkari, Alli Miettinen, Sinikka Pitkänen, Liisa Salmi, Tuula Salomaa, Seppo Turunen

Kuopion yliopiston kirjaston henkilökuntaa

Elektroniset lähteet

FinELib. <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/>

Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771-1890.

<http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/seucure/main.html> (sanomalehtikirj.)

Kuopion yliopisto. <http://www.uku.fi/>

Kuopion yliopiston kirjasto. <http://www.uku.fi/kirjasto/>

SVY Suomen virtuaaliyliopisto. <http://www.virtuaaliyliopisto.fi/>

Tieteen linkkitalo. <http://www.linkkitalo.fi/>

Yliopistokirjastojen neuvosto. <http://www.lib.helsinki.fi/kirjastoala/neuvostot/>

Sanoma- ja aikakauslehdet

(Tiedotuslehti)

Kuopion korkeakoulun tiedotuslehti 1972-1983,

Kuopion yliopiston tiedotuslehti 1984-1989,

Dialogia: Kuopion yliopiston tiedotuslehti 1990-1993,

Kuopion yliopiston tiedotuslehti 1994-1996,

Kuopion yliopistolehti 1993-2003.

Saima 1844– 1985. - J.V. Snellman, Kootut teokset 7-8. Helsinki 2002.

Savo 1962: 28.11., 1972: 7.4., 21.4., 6.9.

Savon Sanomat 1972:21.4., 1.6., 1974: 21.11.

Signum. Julk. Suomen tieteellinen kirjastoseura. 1966 -2003

Tietolinja. Julk. Tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö. 1980-1996.

Varastokirjasto tiedottaa.1989-2004.

Kirjallisuus

Aamuvuori 1988. Tuula Aamuvuori, Kuopion lääninvankilan historiikki. Kuopio 1988.

AV-työryhmän loppuraportti. Kuopion korkeakoulun julkaisuja, Hallinto 2/1990. Kuopio 1990.

Björkqvist 1980. Liisa Björkqvist, Kuopion korkeakoulun kirjaston käyttö.

Kuopion korkeakoulun julkaisuja, Hallinto 2/1980.

Blåfield 1969. Martti Blåfield, Kirjastomietinnön havainnot. – Signum 1969, s.130-132.

Blåfield 1978. Martti Blåfield, Kirjallisuuden hankintamäärärahat vuonna 1978.

– Signum 1978, s.105.

Castrén 1982. Olli Castrén, Korkeakoulun suunnittelusta.

– Kuopion korkeakoulu 1972-1982. Kuopio 1982.

ELEF – Electronic Library of Eastern Finland. Toim. Jarmo Saarti.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistiedot 36. Kuopio 2004.

Enwald 1924. Kurt H. Enwald, Kuopion kaupunginkirjasto 50-vuotias.
– Eripainos Kansanvalistus ja Kirjastolehdestä 1924:8.

Eskelinen 1981. Marketta Eskelinen, Kuopion korkeakoulun kirjaston kausijulkaisujen luetteloinnin ja saapumisseurannan tehostaminen. Teknillinen korkeakoulu, Koneinsinööriosasto. Diplomi-työ 10.12.1981.

FinELib 1997-99. Kansallinen elektroninen kirjasto – FinELib,
Kansallinen elektroninen kirjasto 1997-1999. Katsaus ohjelmakauteen.
– <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/ohjelmakausi.html>.

FinELib 2000. FinELibin – Kansallisen elektronisen kirjaston –toiminta pysyväksi.
– /Lehdistötiedote 2000/. Word-asiakirja.

FinELib-konsortio. FinELib-konsortion toimintaperiaatteet. 2001.
– <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/>

Haapakoski 1997. Airi Haapakoski, Kannustavan palkkausjärjestelmän kehittäminen etenee.
– Kuopion yliopiston tiedotuslehti 28.11.1997.

Hakkarainen 1976. Juhani Hakkarainen, Tieteellisten kirjastojen virkanimikkeistön yhdenmu-kaistaminen. – Signum 1976, s.141-144.

Halonen 2003. Pirjo Halonen, Jarmo Saarti & Ulla Voutilainen, Kuopion yliopiston informaatio-palveluiden yksikön toimintajärjestelmän kehittäminen.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 30. Kuopio 2003.

Hannula 1994. Seppo Hannula, Lasaretista yliopistolliseksi sairaalaksi.
Kuopion yliopistollinen sairaala 1994.

Huhtanen 1988. Anni Huhtanen, Tietohuollon tuleva tekniikka: tietotekniikka kirjastossa ja tieto-palvelussa 2010. Tieteellisen informoinnin neuvosto, Hki 1988.

Huttunen 1981. Kaarina Huttunen – Seppo Hannula, Kuopion kaupunginkirjasto 1872-1972.
Kuopio 1981.

Huhtanen 1985. Riitta Huuhtanen, A.I.Virtasen kokoelma.
– Kuopion yliopiston tiedotuslehti 1985:5, s.14-15.

Huhtanen 1987. Riitta Huuhtanen, Bibliotekens roll som informationsförmedlare till små och medelstora företag. – Folkebibliotekerne som formidlere af information til små og mellemstore virksomheder (SMV). Høje Taastrup 1987.

Huhtanen 1987a. Riitta Huuhtanen, Liisa Salmi & Juhani Hakkarainen, Kirjastovirkojen nimike-muutokset. – Signum 1987, s.111-112.

Huhtanen 1988. Riitta Huuhtanen, Historiallinen katsaus Kuopion yliopiston kirjaston kehitykseen. – Snellman-instituutin B-sarja 12. Kuopio 1988.

Huhtanen 1992. Riitta Huuhtanen & Liisa Salmi, Terveysalan kirjastojen yhteistyö: Kuopion lää-nin aluekirjasto – toiveista vähitellen totta. – Signum 1992, s. 51-53.

Huhtanen 1993. Kirjastot korkeakoulujen laman keskellä. – Signum 1993, s.99-101.

Huhtanen 1994. Riitta Huuhtanen, ”Uusi kirjastomuoto: Varastokirjasto” – Varastokirjasto viisi vuotta, s./2-6/. Kuopio 1994.

- Huuhtanen 1994a.** Riitta Huuhtanen & Annu Jylhä-Pyykönen, Korkeakoulut ja korkeakoulukirjastot muutoksen kourissa. – Signum 1994, s.81-82.
- Huuhtanen 1995.** Riitta Huuhtanen & Annikki Hyvärinen, Hollanti on edistysellinen kirjastomaa. – Signum 1995, s.161-163.
- Huuhtanen 1996.** Riitta Huuhtanen, Internet, sisällönkuvailu ja keskuskirjastokysymys puhuttivat kirjastonjohtajia. – Signum 1996, s.11-13.
- Huuhtanen 1998.** Riitta Huuhtanen, Elektroninen kirjasto laajenee. – Kukkonen 1998:8.
- Huuhtanen 1999.** Oppimiskeskus – uusi oppimisympäristö. – Signum 1999, s.109-113.
- Huuhtanen 2000.** Riitta Huuhtanen & Jarmo Saarti, Projektitoiminta ja monitoimijaiset hankkeet. – Signum 2000, s.37-38.
- Häkli 1963.** Esko Häkli, Tietoja rovastikuntakirjastojen perustamisesta ja alkuvaiheista. – Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja 48-51 (1958-61), s.190-211. Hki 1963.
- Häkli 1972.** Esko Häkli, Tieteellisten kirjastojen keskitetyn atk-suunnittelun taustaa ja tulevaisuutta. – Signum 1972, s.41-47.
- Häkli 1972a.** Esko Häkli, Uusien korkeakoulujen kirjastotoiminnan edellytyksiä. – Signum 1972, s.153-156.
- Häkli 1988.** Esko Häkli, Suomi-kirjastoista kohti tietopalvelukeskuksia. – Tieteellisen kirjastojärjestelmän synty Suomessa ja Savossa. Snellman-instituutin B-sarja 12. Kuopio 1988.
- Häkli 1995.** Esko Häkli, Euroopan Unionin kirjasto-ohjelma. – Signum1995, s.8-11.
- Häkli 2000.** Esko Häkli, Yliopistokirjastojen rahoitus tänään ja tulevaisuudessa. – Signum 2000, s.26-29.
- Infolukutaito.** Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma: yliopistokirjastojen yhteinen SVY-hanke 2004-2006. <http://www.helsinki.fi/infolukutaito/>
- Itätieto.** Itä-Suomen tietohuollon kehittäminen Tavoite 1 –ohjelman avulla. Laat. Jarmo Saarti. Itä-Suomen tietopalveluverkko –esiselvityshanke. Kuopio 1999.
- Jalkanen 1988.** Eila Jalkanen, Kuopion kaupunginkirjaston Suomi-kirjasto. – Tieteellisen kirjastojärjestelmän synty Suomessa ja Savossa. Snellman-instituutin B-sarja 12. Kuopio 1988.
- Jauhiainen 2000.** Annu Jauhiainen, Linnea2 -hankkeen ohjelmistovalinta ja uuden ohjelmiston käyttöönotto. – Tietolinja 2000:1. <http://www.lib.helsinki.fi/tietolinja/>
- Jauhiainen 2003.** Annu Jauhiainen, Linnea2: onnistumisia ja kompasteluja käyttöönotossa. – Tietolinja 2003:1. <http://www.lib.helsinki.fi/tietolinja/>
- Jokinen 2006.** Yrjö Jokinen, Tietotekniikkapalvelut Kuopion Yliopistossa. – Vuorio: Lento, s.152-154. Kuopio 2006.
- Juntunen 2005.** Arja Juntunen & Jarmo Saarti, Arviointi avaa uusia näkökulmia – Kuopion yliopiston kirjaston auditointi osana Kuopion yliopiston arviointiprosessia. – Signum 2005, s.17-21.
- Jylhä-Pyykönen 1987.** Annu Jylhä-Pyykönen, Användningen av tidskrifter i Kuopio universitetsbibliotek. Kuopion yliopiston julkaisuja, Hallinto 2/1987.

Kahra 1944. Taavi Kahra, Katsaus kirjasto- ja kansanvalistusharrastuksiin Kuopiossa 1800-luvulla. – Aarni VIII, s.59-76. Kuopio 1944.

Kananen 2003. Jukka Kananen, Varastokirjaston ja Kuopion yliopiston välinen artikkeleiden elektroninen välityskokeilu 2002-2003. – Varastokirjasto tiedottaa 1/2003, s.5-7.

Kansallinen elektroninen kirjasto. Opetusministeriön työryhmien muistioita 19. Helsinki 1997.

Kasurinen 1979. Riitta Kasurinen, Kuopion suomalaisen tyttökoulun 100-vuotishistoriikki. /Kuopio/ 1979. Moniste.

Kauranen 1982. Pentti Kauranen, Muistimerkintöjä opetuksen alkamisajoilta. –Kuopion korkeakoulu 1972-1982. Kuopio 1982.

Kekäle 2006. Kuopion yliopiston laadunvarmistusjärjestelmän auditointi. /Kirj./ Tauno Kekäle & al. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 3:2006.
http://www.kka.fi, pdf/julkaisut/KKA_306.pdf

Kekäläinen. Jukka Kekäläinen, Huuhtaselle. (Käsikirjoitus 2003)

Kirjastojen tietotekninen tulevaisuuskenaario 1997-2006. Toim. Juha Hakala. Hki 1997.

Kirjastot, museot, oppilaitokset: tietoja kokoelmista. Pohjois-Savon lääninhallitus, Kuopio 1991. (Moniste)

Kontrahtikirjasto 1874. Förteckning öfver böcker och scrifter tillhörige Kontrakts biblioteket i Kuopio /1874/75/. Kopio.

Kontrahtikirjasto 1878. Förteckning öfver böcker och scrifter tillhörige Kontrakts biboteheket i Kuopio 1978. Kopio.

Kontrahtikirjasto 1901. Kuopion rovastikunnan kontrahtikirjaston kirjaluettelo vuonna 1901. Kuopio 1901

Korkeakoulujen palkkaus- ja työsuhdeneuvottelukunnan kirjastojaoston mietintö. Komiteamietintö 1985:44.

Korkeakoulujen palkkausluokittelun kehittämistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1988:46.

Koskinen 1958. Juhani Koskinen, Kuopion isänmaallinen Seura 1953-1958. – Aarni X, s.5-17. Kuopio 1958.

Korkeakouluneuvoston tietopalvelujaosto. – Signum 1970, s.158.

Kuopion korkeakoulu: Ensimmäinen rakennusvaihe. /Suunnittelutoimikunta./ Moniste.

Kuopion korkeakoulun II rakennusvaiheen esisuunnitelma. Kirjaston huonetilaohjelman mitoittaminen. /Suunnittelutoimikunta./Moniste.

Kuopion korkeakoulun valmistelutoimikunnan II osamietintö, liite 5: Kuopion korkeakoulun valmistelutoimikunnan kirjastojaoston mietintö. – Komiteamietintö 1969:B 61.

Kuopion yliopiston julkaisuohjeet. Toim. Anja Korhonen. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 1. Kuopio 1992.

Kuopion yliopiston julkaisuohjeet. Toim. Jukka Kananen. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 17. Kuopio 1998.

- Kuronen 1995.** Timo Kuronen: Kirjastojen rooli kansallisessa sivistysstrategiassa.
– Tiikerinloikka, s. 91-117. Hki 1995.
- Kytömäki 2006.** Päivi Kytömäki: Suomen yliopistokirjastojen neuvoston työntäyteiset ja ansiokaat 10 vuotta. (Käsikirjoitus 2006.)
- Laitinen 1997.** Heikki Laitinen, Electronic publications in the Kuopio University Library.
– Signum 1997, s.95-97.
- Lehtinen 2000.** Erkki Lehtinen & Esa Ruuskanen, Sitä kuusta kuuleminen.
– Aarni 20. Pieksämäki 2000.
- Lehto-Toivakka 1980.** Marketta Lehto-Toivakka, Korkeakoulukirjastojen työvoimaresurssit.
– Signum 1980, s.180-187.
- Lyytinen 1965.** Eino Lyytinen, Itä-Suomen korkeakouluhanke. Hki 1965.
- Nenonen 1958.** Anna-Maija Nenonen, Kuopion köyhien tyttöjen koulu vv.1846-1872.
– Aarni X, s.22—23. Kuopio 1958.
- Nurminen 1977.** Tuulikki Nurminen, Korkeakoulukirjastojen henkilökuntapula polttava.
– Signum 1977, s.26-30.
- Nurminen 1997.** Tuulikki Nurminen, Rakenteellinen kehittyminen ja tietoaineiston saatavuus korkeakoulukirjastossa. Joensuun yliopiston kirjasto 1997.
- Nurminen 1999.** Tuulikki Nurminen, Yliopistokirjastojen voimavarojen kehitys 1986-1997. Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 62. Helsinki 1999.
- Paakkinen.** Kari Paakkinen, Kaukopalveluaineiston toimittaminen suoraan loppukäyttäjälle: raportti asiakastoimisen kaukopalvelun kokeilusta Varastokirjastossa 2001-2002.
www.varastokirjasto.fi/julkaisut.htm
- Pienyrityksen tiedonhankinta.** Raportti pkt-yritysten tiedonhankinnan kehittämisprojektista Pohjois-Savossa. Kuopio 1989.
- Pohjois-Savon korkeimman opetuksen tieto- ja opetuspalvelut.** (Toim.) Kirsi Tuovinen & Anna-Leena Ruotsalainen. Kuopion yliopisto & Savonia-ammattikorkeakoulu, Kuopio 2005.
- Pohjois-Savon yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen aluekehittämisen strategia 2003–2006.** Kuopion yliopiston julkaisuja F, Yliopistotiedot 31. Kuopio 2003.
- Ryynänen 1998.** Mirja Ryynänen, Kirjastojen rooli modernissa yhteiskunnassa.
<http://www.lib.helsinki.fi/syke/julkaisut/ryynanen.htm>
- Räisänen 2004.** Markku Räisänen, Kaukopalveluvuosi 2003.
– Varastokirjasto tiedottaa 1/2004, s.10-11.
- Saarti 2003.** Laatujärjestelmistä toimintajärjestelmiin – Kuopion yliopiston informaatiopalveluiden laatutyö nojaa EFQM-malliin. – Signum 2003, s. 42-47.
- Schadewitz 1903.** L. Schadewitz, Suomen kansankirjastot. Tilastollinen katsaus maamme kansankirjasto-oloihin 1900-luvun alussa. Kansanvalistus-seura, Helsinki 1903.
- Schauman 1969.** Henrik Schauman, Tieteelliset kirjastot korkeakoululaitoksemme suunnittelussa ja hallinnossa. – Signum 1969, s.123-132.
- Selen 1987.** Kari Selen, Kuopion kymnaasin kirjaston perustaminen.
– Snellman-instituutin C-sarja 1. Kuopio 1987.

Seppälä 1970. Arvo Seppälä, Atk-sovellutuksia Tampereen yliopiston kirjastossa.
– Signum 1970, s.170-171.

Skenaario 1997-2006. Kirjastot ja tietopalveluverkon toimintaedellytykset ja kehittämistavoitteet. Tietotekniikan käyttö kirjastoissa 1997-2006. – www.lib.helsinki.fi/skenaario/skenario.html
Snellman. Kootut teokset/ J.V. Snellman. 7. Helsinki 2002.

Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat 1970-luvulla. Valtion tiedeneuvosto, Helsinki 1973.

Suomen ylioppilaskuntien liiton kannanotto 2.7.1977. – Signum 1997:6.

Suositus väitöskirjojen julkaisukäytännöksi.
Opetusministeriön työryhmien muistioita 16. Helsinki 1995.

Tainio 1972. Kirsti Tainio, Tieteellisten kirjastojen atk-tavoitetoimikunnan mietintö.
– Signum 1972, s.102-104.

Tammekann 1983. Eeva-Maija Tammekann, Tieteellisten kirjastojen toiminnasta korkeakoululaitoksen laajentumisen aikana ja sen jälkeen. – Kirjastovuosikirja 1983, s.7-30.

Tiedonhaku ja sen menetelmät. Kuopion korkeakoulu 1977. Moniste.

TieDot –verkkokurssien pedagoginen arviointi. (Toim.) Säde Pirttimäki, Ulla Ritvanen & Taina Rytkönen-Suontausta. http://www.uku.fi/~arjuntun/TieDot_raportti_050610.pdf

Tieteellisten kirjastojen atk-tavoitetoimikunnan mietintö.
– Komiteamietintö 1972: B 53. Helsinki 1972.

Tieteellisten kirjastojen kehittämistoimikunnan osamietintö I: Kaukokirjoittimen käyttö tieteellisissä kirjastoissa. – Komiteamietintö 1967: B 10. Helsinki 1967.

Tieteen linkkitalo. Mikä on Tieteen linkkitalo. <http://www.linkkitalo.fi>

Tietotekniikkaa ja tietohallinto Kuopion yliopistossa. Toim. Hannele Husso & Yrjö Jokinen. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 9. Kuopio 1994.

Tinfo III. Tieteellisen informoinnin neuvoston III mietintö: Tieteellisen ja teknisen kirjasto- ja informaatiopalvelutoiminnan kehittämisohjelma. – Komiteamietintö 1978:53. Hki 1978.

Tikkanen 1987. Raija-Leena Tikkanen, Kuopion lyseon kirjastosta. Kuopion kaupunginkirjasto, maakuntakirjastokokoelma 1987. Käsikirjoitus.

Tutkimuksenarviointityöryhmä 1995. Seppo Saarikoski, Hannele Husso, Liisa Salmi & Jyrki Wessman (toim.), Kuopion yliopiston tutkimustoiminnan arviointi ja kehittäminen. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 12. Kuopio 1995.

Törnudd 1969. Elin Törnudd, Informaatikkojen koulutus tänään ja huomenna.
– Signum 1969, 100-101.

Törnudd 1969a. Elin Törnudd, Tietokone kirjastoon. – Signum 1969, s.146-151.

Vainikka 2001. Marjaana Vainikka & Aulikki Tikkanen, Aikakausjulkaisujen käyttötutkimus Kuopion yliopiston kirjastossa. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 26. Kuopio 2001.

Varastokirjastotoimikunnan mietintö. – Komiteamietintö 1986:18. Hki 1986.

Vuorio 2006. Kaija Vuorio, Lento: Kuopion yliopiston neljä vuosikymmentä. Kuopion yliopisto 2006.

Liite 1

Kirjaston johtokunnan jäsenet ja varajäsenet

(pj = puheenjohtaja)

21.11.1973-23.9.1976-31.12.1976-1977

professori Lauri Kärenlampi
tutkimusassistentti Terho Eloranta
assistentti Anja Karinpää
rehtori Tapani Vanha-Perttula
opiskelija Heikki Korhonen
opiskelija Auni Kostilainen
kirjastoamanuenssi Tuula Salomaa

1978-1979

professori Lauri Kärenlampi, pj
apulaisprofessori Esko Alhava
opiskelija Heikki J. Korhonen
yliass.Helena Markkanen,
1979 yliass.Heikki Tuutti
opiskelija Aulikki Nissinen
kirjastoamanuenssi Paula Näsänen
assistentti Anna-Liisa Tuomi

1980-1981

apulaisprofessori Esko Alhava, pj
opiskelija Pasi Hämäläinen
kirjastonhoitaja Liisa Karkola
professori Lauri Kärenlampi
opiskelija Ulla Nokkala
professori Aarne Raina
professori Sirkka Sinkkonen

1982-1983

apulaisprofessori Esko Alhava, pj
opiskelija Pasi Hämäläinen
yliassistentti Helena Markkanen
kirjastoamanuenssi Liisa Björkqvist
apulaisprofessori Seppo Pennanen
professori Tapani Vanha-Perttula
opiskelija Anni Venäläinen

1984-1985

varsinaiset jäsenet

apulaisprofessori Esko Alhava
apulaisprofessori Matti Lang, pj
tutkimusassistentti Pirkko Meriläinen
apulaisprofessori Risto Kotilainen
assistentti Raija-Leena Pajula
apulaisprofessori Seppo Pennanen
kirjasto amanuenssi Annu Jylhä-Pyykönen
opiskelija Matti Nousiainen
opiskelija Jukka Sipponen

varajäsenet

apulaisopettaja Irma Hilpelä
lehtori Hannes Enlund
amanuenssi Katri Vehviläinen
yliassistentti Viljo Nyysönen
yliassistentti Juhani Koivusaari
professori Lauri Patomäki
kirjasto amanuenssi Marja Pekkarinen
opiskelija Jouko Eskelinen
opiskelija Jari Leskinen

1986-1987

varsinaiset jäsenet

apulaisprofessori Esko Alhava
apulaisprofessori Matti Lang, pj
tutkija Pirkko Meriläinen
apulaisprofessori Risto Kotilainen
professori Lauri Kärenlampi
lehtori Mirja Laakso
kirjastonhoitaja Annu Jylhä-Pyykönen
opiskelija Maria Saarela
opiskelija Jukka Sipponen

varajäsenet

apulaisopettaja Irma Hilpelä
assistentti Jukka Heiskanen
amanuenssi Katri Vehviläinen-Julkunen
vt.professori Eini Laakkonen
professori Lauri Patomäki
koe-eläinkeskuksen johtaja
Timo Nevalainen
kirjastoamanuenssi Marja Pekkarinen
opiskelija Kari Kortelainen
opiskelija Jukka Kupila

1988-1989

varsinaiset jäsenet

apulaisprofessori Esko Alhava
yliassistentti Vuokko-Kontturi-Närhi
apulaisprofessori Matti Lang, pj
vt.professori Pirkko Meriläinen
professori Martti Penttonen
erikoistutkija Vesa Rainio
kirjastoamanuenssi Liisa Björkqvist
opiskelija Pekka Kortelainen
opiskelija Kaisa Ylilehto

varajäsenet

apulaisopettaja Jouko Remes
apulaisprofessori Risto Kotilainen
assistentti Toivo Naaranlahti
assistentti Jukka Häyrinen
professori Lauri Patomäki
lehtori Mirja Laakso
kirjastonhoitaja Annikki Hyvärinen
opiskelija Outi Koskinen
opiskelija Pirkko Korhonen

1990-1992

varsinaiset jäsenet

apulaisprofessori Mikko Harri
lehtori Mirja Laakso
apulaisprofessori Matti Lang, tilalle
assistentti Toivo Naaranlahti 1.1.1991
yliassistentti Vuokko Kontturi-Närhi
dekaani Pirkko Meriläinen, pj
apulaisop. Jouko Remes, 1992 apulaisop.
Maritta Hippeläinen
informaatikko Liisa Salmi
opiskelija Jaana Rummukainen
opiskelija Timo Rusanen

varajäsenet

professori Pentti Kalliokoski
erikoistutkija Vesa Rainio
assistentti Toivo Naaranlahti, tilalle
erikoistutkija Atte von Wright 1.1.1991
apulaisprofessori Pertti Sainio
va.apulaisprofessori Anna-Riitta Lahikainen
apulaisprofessori Heikki Helminen,
1992 apulaisopettaja Raija Tammi
kirjastonhoitaja Paula Näsänen
opiskelija Kati Kyrölä
opiskelija Mervi Poikolainen

1993

varsinaiset jäsenet

apulaisopettaja Toivo Naaranlahti
yliassistentti Vuokko Kontturi-Närhi
professori Pekka Mäenpää
vs.apulaisopettaja Jyrkki Parkkinen
apulaisprofessori Pirkko Meriläinen, pj
lehtori Mirja Laakso
kirjastonhoitaja Annikki Hyvärinen
opiskelija Jukka-Pekka Kasanen
opiskelija Mikko Knuutinen

varajäsenet

vs.yliassistentti Riitta Sutinen
apulaisprofessori Pertti Sainio
professori Lauri Patomäki
apulaisopettaja Rita Sorvari
apul.professori Marja-Riitta Lahikainen
tutkija Eila Kaliste-Korhonen
informaatikko Anja Korhonen
opiskelija Heikki Kallunki
opiskelija Risto Lähteenmäki

1994-1996

varsinaiset jäsenet

va professori Hannu Komulainen
vs professori Vuokko Kontturi-Närhi
professori Lauri Patomäki
vs.apulaisopettaja Jyrki Parkkinen
vt professori Pirkko Meriläinen, pj
lehtori Mirja Laakso
kirjastonhoitaja Annikki Hyvärinen,
1995 Anja Korhonen
opiskelija Kaisa Tiusanen
opiskelija Meri Kekäle

varajäsenet

apulaisopettaja Toivo Naaranlahti
apulaisprofessori Pertti Sainio
vs professori Mikko Harri
apulaisopettaja Rita Sorvari
apulaisprofessori Anja-Riitta Lahikainen
erikoistutkija Mikko Korpela
informaatikko Anja Korhonen,
1995 Aino Taskinen
opiskelija Jukka-Pekka Kasanen
opiskelija Sari Hämäläinen

1997-1999

(johtokunta lakkautettiin 1.9.1998 alkaen)

varsinaiset jäsenet

apulaisopettaja Toivo Naaranlahti
professori Lauri Kärenlampi
assistentti Jyrki Parkkinen
apulaisprofessori Pirkko Meriläinen, pj
tutkimusjohtaja Eero Castrén
suunnittelija Päivi Puustjärvi-Soininen
kirjastonhoitaja Liisi Grönlund
opiskelija Riitta Rönkkö
opiskelija Antti-Jussi Ämmälä

varajäsenet

apulaisprofessori Seppo Lapinjoki
professori Mikko Harri
apulaisprofessori Pertti Sainio
apulaisprofessori Kari E. Turunen
tutkija Mikko Laukkanen
pt tuntiopettaja Vivian Paganuzzi
informatikko Heikki Laitinen
opiskelija Saija Kettunen
opiskelija Jami Miettinen

Liite 2

Kuopion yliopiston kirjaston toimintaa numeroina

	1977	1987	1992	1997	2002
Lainaus	19607	32341	132662	140717	156856
Kaukolainatilaukset	6046	13280	18830	20370	13536
Atk -tiedonhaut	129	1313	1064	428	490
Itsenäinen tietokantojen käyttö, yhteydenotot (ei sis. kokoelmatietokantaa)	0	0	2500 1)	38083 2)	58051 2)
Tiedonhankinnan opetus, h/v	---	385	578	346	1368
Aikakauslehdet, ostetut nimekkeet, e-lehdet	2085 0	1703 0	1888 0	2017 700	1256 4595
Kirjat, hankitut niteet	4793	5144	5494	4793	5365
Painetut kokoelmat, hm	2656	6313	8078	9667	7500
Kirjallisuusmääräraha, milj.mk	1,0	2,26	3,6	3,0	3,6
Toimintamenot, milj.mk (ilman tilakustannuksia)	1,2	4,6	9,3 3)	11,7 3)	15,1 3)
Henkilökunta, htv	6,6	25,1	30,0	32,8	38,1

--- tietoa ei ole saatavissa

1) CD-ROM -tietokannoista

2) verkkotiedonhaut

3) Sisältää myös KYSiltä ja Neulaselta saadun rahoituksen

hm = hyllymetriä

htv = henkilötyövuotta

Lähteet:

Tieteellisten kirjastojen yhteistilasto, Kuopion korkeakoulun/yliopiston kirjasto 1977-2002

Kuopion yliopisto, Kirjasto: Suoritteet ja voimavarat 1992-2002

Liite 3

Kuopion korkeakoulun/yliopiston kirjaston julkaisuja Kuopion yliopiston kirjaston julkaisuja ja alueellisia yhteisjulkaisuja

Tiedonhaku ja sen menetelmät. Toim. Liisa Karkola, Seppo Turunen&Riitta Väisänen
Kuopion korkeakoulu 1977. (moniste)

Björkqvist, Liisa: Kuopion korkeakoulun kirjaston käyttö.
Kuopion korkeakoulun julkaisuja, Hallinto 2/180. Kuopio 1980.

Hyvönen, Marja-Leena: Kuopion läänin tutkimusbibliografia 1987-1985.
Kuopion yliopiston yritystalouden laitos. Kuopio 1987.

Jylhä-Pyykönen, Annu: Användningen av tidskrifter i Kuopio universitetsbibliotek.
En evalueringsstudie av tidskrifts-samlingarna i Kuopio universitetsbibliotek
med hjälp av en användningsundersökning: en utvärdering av metoden.
Kuopion korkeakoulun julkaisuja, Hallinto 2/1987. Kuopio 1987.

Pienyrityksen tiedonhankintaprojekti Työkirja.
Valikoivan tiedonhankinnan perusteet. Kuopio 1988.

Peura, Tuula: Patenttitietous: opas patenttitietouden hankkimiseksi ja hyödyntämiseksi.
Pienyrityksen tiedonhankintaprojekti, Kuopio 1989.

Pienyrityksen tiedonhankinta. Raportti pkt-yritysten tiedonhankinnan kehittämisprojektista
Pohjois-Savossa. Pienyrityksen tiedonhankintaprojekti, Kuopio 1989.

Kausijulkaisujen yhteisluettelo. Kuopion yliopiston kirjasto 1991. (moniste)

Kirjastot, museot, oppilaitokset: tietoja kokoelmista. Pohjois-Savon lääninhallitus.
Kuopio 1991. (moniste)

Julkaisutoiminta Kuopion yliopistossa 1991-1999 /vuosijulkaisu/.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot. Kuopio 1992-2000.

Kuopion yliopiston julkaisuohjeet. Toim. Anja Korhonen.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 1. Kuopio 1992.

Kuopion yliopiston julkaisuohjeet. Toim. Jukka Kananen.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 17. Kuopio 1998.
<http://www.uku.fi/kirjasto/julkaisutoiminta/ohjeet.html>

Itätieto. Itä-Suomen tietohuollon kehittäminen Tavoite 1 –ohjelman avulla. Laat. Jarmo Saarti.
Itä-Suomen tietopalveluverkko –esiselvityshanke. Kuopio 1999.

Vainikka, Marjaana & Tikkanen, Aulikki: Aikakausjulkaisujen käyttötutkimus Kuopion yliopiston
kirjastossa.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 26. Kuopio 2001.

Halonen, Pirjo & Saarti, Jarmo & Voutilainen, Ulla: Kuopion yliopiston informaatiopalveluiden
yksikön toimintajärjestelmän kehittäminen.
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 30. Kuopio 2003.

Rissanen, Tuula: Opiskelijoiden tiedonhankinta – sattumien summaako?
Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 33. Kuopio 2003.

Tuovinen, Kirsi & Pietikäinen, Virpi: Yhteisöllisen oppimisen mahdollisuudet ja toteutuminen tiedonhaun verkkokurssilla. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 34. Kuopio 2003.

ELEF – Electronic Library of Eastern Finland. Itä-Suomen digitaalisten kirjasto- ja tietopalveluhankkeiden toteutus ja tulokset vuosina 2000-2003. Toim. Jarmo Saarti. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 36. Kuopio 2004.

Pohjois-Savon korkeimman opetuksen tieto- ja opetuspalvelut: yhteistyötä ja yhteisiä palveluita? Toim. Kirsi Tuovinen & Anna-Leena Ruotsalainen. Kuopion yliopiston kirjasto & Savonia-ammattikorkeakoulu, Kehittämis- ja palvelukeskus. Kuopio 2005.

Julkaisemattomia opinnäytteitä

Eskelinen, Marketta: Kuopion korkeakoulun kirjaston kausijulkaisujen luetteloinnin ja saapumis seurannan tehostaminen. Teknillinen korkeakoulu, Koneinsinööriosasto. Diplomityö 1981.

Jylhä-Pyykönen, Annu: Att söka medisinskt betnad information – sett ur Forskningscentrum Neulanens synvinkel. Kandidatuppsats, Åbo Akademi 1987.

Laitinen, Heikki: Ympäristönsuojelun informatiikka. Tutkielma. Ympäristöhygienian koulutusohjelma, Kuopion yliopiston ympäristöterveyden laitos 1991.

Jylhä-Pyykönen, Annu: Ulkomaisten väitöskirjojen kokoelmat Suomen korkeakoulukirjastoissa ja väitöskirjojen säilytysvaihtoehtojen vertailu. Lisensiaatti-tutkielma. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitos 1992.

Ullgren, Kaisa: Kuopion yliopiston sosiaalitieteen laitoksen pro gradun tekijöiden käyttämät lähteet. Opinnäyte, Kuopion yliopisto, /Sosiaalitieteen laitos/ 1997.

Lihavainen, Satu: Evaluointitutkimus Canthian kirjaston yhteiskuntatieteellisten lehtien kokoelmasta käyttäjien näkökulmasta. Evaluointiraportti. Informaatiotutkimuksen laitos, Oulun yliopisto 1999.

Kuopion tiedepuisto Kuopio Science Park

Kirjastot 2000-luvulla

Kuvat: Petri Hynynen